

Langer zelfstandig wonen voor ouderen Gemeente Halderberge

Eindrapportage

November 2016

Postbus 5000
4700 KA ROOSENDAAL

www.rekenkamerwestbrabant.nl

Inhoudsopgave

1.	Samenvatting, conclusies en aanbevelingen	5
1.1.	Inleiding.....	5
1.2.	Aanpak onderzoek	5
1.3.	Conclusies	6
1.4.	Nadere analyse	11
1.5.	Aanbevelingen	11
2.	Vraagstelling, opzet en procedure.....	14
2.1.	Vraagstelling.....	14
2.2.	Werkwijze	15
2.3.	Opzet rapportage	16
3.	Context	17
3.1.	Prognoses	17
3.2.	Randvoorwaarden naar zorgzwaarte	20
3.3.	Beleidscontext	23
3.4.	Nieuwe ontwikkelingen.....	24
4.	Ouderenbeleid 2005-2016.....	26
4.1.	Masterplan Welzijn-wonen-zorg 2005.....	26
4.2.	Woonvisie 2010-2015	27
4.3.	Prestatieafspraken 2009-2012, 2011-2012, 2014-2015.....	29
4.4.	Beleidsplannen Wmo 2008-2011 en 2012-2015	30
4.5.	Plan van aanpak ouderenbeleid 2013/2014.....	31
4.6.	Stimulerende, interactieve bijeenkomsten	32
4.7.	Samenvattende constatering	33
5.	Normenkader	34
5.1.	Waartoe een normenkader en hoe het tot stand is gekomen	34
5.2.	Thema's en normstellingen	34
6.	Het beleid getoetst.....	37
6.1.	Vraag 1. In hoeverre is beleid gericht op een op ouderen toegesneden woningvoorraad?.....	37
6.2.	Vraag 2. In hoeverre is het beleid van de gemeente Halderberge gericht op een voor ouderen geschikte woonomgeving (fysiek en sociaal)?	40
6.3.	Vraag 3. In hoeverre is het beleid van de gemeente Halderberge gericht op toereikende voorzieningen ten behoeve van de maatschappelijke ondersteuning van ouderen?.....	43
6.4.	Vraag 4. In hoeverre wordt het ouderenbeleid van de gemeente Halderberge gekenmerkt door periodieke evaluatie en herijking?.....	45
6.5.	Vraag 5. In hoeverre is het gemeentelijk ouderenbeleid actueel en doeltreffend?	47
6.6.	Vraag 6. In hoeverre is het gemeentelijke ouderenbeleid doelmatig?	48
6.7.	Vraag 7. In hoeverre wordt het gemeentelijk ouderenbeleid gekenmerkt door samenhang, afstemming en samenwerking?.....	48

7.	Reactie College op conceptrapportage	51
8.	Nawoord	54
	Bijlagen.....	56
	Bijlage 1. Onderzoeksverantwoording en begripsbepaling	57
	Bijlage 2. Ervaringen en suggesties panelgesprekken	62
	Bijlage 3. Aandachtspunten gemeenteraad	69
	Bijlage 4. Geraadpleegde documenten	72
	Bijlage 5. Deelnemers panelgesprekken	74

1. Samenvatting, conclusies en aanbevelingen

1.1. Inleiding

Aanleiding, onderzoeksvraag

De afgelopen jaren is er veel veranderd op het gebied van wonen en zorg. Dit heeft, zowel op rijks- als gemeentelijk niveau, geleid tot het uitgangspunt dat ouderen zo lang en zo goed mogelijk zelfstandig blijven wonen. Om dit mogelijk te maken is het nodig dat in voldoende mate woningen beschikbaar zijn die geschikt zijn voor de huisvesting van ouderen met verschillende mate van beperkingen. Daarnaast is het ook nodig dat naar behoefte ondersteuning wordt geboden op het gebied van zorg, en dat ook de woonomgeving en het voorzieningenniveau aansluiten op de mogelijkheden en beperkingen van de ouderen. Het langer zelfstandig wonen is overigens niet alleen een beleidsvisie. Het is tevens een maatschappelijke trend, waarbij ouderen het liefst zolang mogelijk in hun eigen vertrouwde omgeving willen blijven wonen.

De trend naar langer zelfstandig wonen valt samen met een sterke toename van het aantal ouderen. Als gevolg van de vergrijzing neemt het aantal 55+ers in de gemeente Halderberge toe van ca. 11.000 in 2016 tot ca. 13.000 in 2026. Daarbij is voor een groot deel (ca. 70%) sprake van dubbele vergrijzing: het aantal inwoners dat ouder is dan 75 jaar neemt in die periode toe van ca. 2.450 tot ca. 3.850 inwoners.

Op verzoek van de gemeenteraad heeft de Rekenkamer West-Brabant daarom onderzoek gedaan naar het gemeentelijke beleid inzake de huisvesting en leefomgeving van ouderen. De centrale vraag in het onderzoek luidt:

In hoeverre leidt het beleid van de gemeente er toe dat in samenwerking tussen de gemeente en andere betrokkenen een zodanig samenhangend geheel van huisvesting, zorg, voorzieningen en leefomgeving tot stand komt dat ouderen nu en in de toekomst in staat worden gesteld om zelfstandig te kunnen blijven wonen?

1.2. Aanpak onderzoek

Samenhang met nieuwe Woonvisie

Bij de introductie bij de ambtelijke organisatie is aangegeven dat de gemeente de bevindingen in het onderzoek wil benutten bij de voorbereiding van de nieuwe Woonvisie, die in 2016 wordt opgesteld. Afgesproken is dat de Rekenkamer de concept-Woonvisie 2016 betreft bij de formulering van de conclusies en aanbevelingen. Op basis daarvan kan de gemeente desgewenst nog komen tot aanpassingen in haar nieuwe Woonvisie, zodat in één samenhangend traject de besluitvorming in de gemeenteraad kan worden voorbereid.

Toekomstgericht normenkader

Door de maatschappelijke ontwikkelingen in het algemeen en de decentralisaties in het sociaal domein in het bijzonder zijn de afgelopen jaren belangrijke veranderingen opgetreden in de positie en taken van de gemeente met betrekking tot de huisvesting van ouderen. Dat leidt er toe dat evaluatie van het beleid in de voorafgaande periode wel nuttig is, maar op zichzelf onvoldoende basis biedt om tot conclusies en aanbevelingen met betrekking tot het toekomstig beleid te komen. De Rekenkamer heeft daarom in deze situatie gekozen voor een toekomstgericht normenkader.

Het toekomstgericht normenkader is tot stand gekomen op basis van:

- algemene inzichten met betrekking tot de voorwaarden waaronder ouderen in staat kunnen worden gesteld om zo lang en goed mogelijk zelfstandig te kunnen blijven wonen;
- factoren die specifiek van toepassing zijn voor de gemeente Halderberge (de "couleur locale"), te ontleen aan de documentenanalyse, interviews en in panelgesprekken aangegeven aandachtspunten.

Op basis van het toekomstgericht normenkader is vervolgens beoordeeld in hoeverre in het nu voorgenomen beleid aan deze normen wordt voldaan.

1.3. Conclusies

Hoofdpijnen in beleidsvorming

Periode 2005-2015

- de gemeente heeft in het Masterplan Wonen, zorg en welzijn (2005) al vroeg het belang van integrale beleidsvorming onderkend;
- in latere fasen is het integrale karakter minder zichtbaar geworden en is het beleid ontwikkeld langs afzonderlijke lijnen voor woonbeleid, WMO-beleid en (in de periode 2013/2014) afzonderlijk ouderenbeleid;
- in deze periode heeft op landelijke schaal (en ook in Halderberge) een omslag in het beleid en denken plaatsgevonden. Ouderen en andere zorgbehoevenden zijn primair zelf verantwoordelijk voor hun woon-zorgsituatie. Het vergroten van de zelfredzaamheid en het terug kunnen vallen op ondersteuning vanuit het eigen informele netwerk zijn daarbij belangrijke uitgangspunten;
- daarnaast heeft de extramuralisering van de zorg verder gestalte gekregen. Uitgangspunt is dat ouderen met een lichte tot matige zorgvraag niet meer in aanmerking komen voor een verzorgings- of verpleeghuisplaats en dus langer zelfstandig moeten wonen.

Woonvisie 2016-2020

- de Woonvisie 2016-2020 is sterk geënt op het vergroten van de zelfredzaamheid van mensen met een zorgvraag (en dus ook ouderen met een zorgvraag) en het faciliteren van het langer zelfstandig wonen;
- in de Woonvisie wordt benadrukt dat – als het gaat om het langer zelfstandig wonen - de opgave in de bestaande woningvoorraad (het tijdig aanpassen daarvan) steeds belangrijker wordt ten opzichte van de nieuwbouwopgave. De ruimte om nieuwe woningen aan de voorraad toe te voegen is immers beperkt;
- met name in de particuliere voorraad is het zaak om particuliere woningbezitters beter bewust te maken van het belang om tijdig na te denken over het aanpassen van de eigen woning. Een financiële stimulans in de vorm van het aanbieden van de Blijverslening kan daarbij helpen, aldus de gemeente;
- daarnaast moeten er ook in de sociale huursector voldoende geschikte en vooral betaalbare woningen zijn voor mensen met een lichte zorgvraag. Dat kan echter niet alleen via het aanpassen van de bestaande voorraad gebeuren. Nieuwbouw blijft noodzakelijk;
- de gemeente staat positief tegenover mantelzorgwoningen, maar ook tegenover initiatieven van bewonerscollectieven die samen een woonzorgconcept willen ontwikkelen.

Woningvoorraad

Vraag

- de gemeente voert zelf geen woningmarktonderzoeken uit, maar baseert zich op de woningbehoefte die volgt uit de meest actuele provinciale bevolkings- en woningbehoefteprognose;
- in samenwerking met Woonkwartier (voorheen Bernardus Wonen¹) is bij de voorbereiding van de nieuwe Woonvisie een woningmarktanalyse uitgevoerd op basis van demografische prognoses;
- daarnaast zijn 'woonateliers' met lokale marktkenner georganiseerd, waarbij ook gesproken is over de woonwensen van ouderen;
- de gemeente is van mening dat de woonwensen van ouderen zeer diffuus zijn (zowel qua doelgroep als locatie) en bovendien aan verandering onderhevig zijn (mede door de ontwikkelingen op de woningmarkt in de afgelopen jaren en de veranderingen op het gebied van wonen en zorg). Hierdoor is de gemeente van mening dat het niet mogelijk is om de woningbehoefte van ouderen uit te drukken in behoeftcijfers;
- in lijn hiermee zijn geen programmatische voornemens opgenomen in de nieuwe Woonvisie, noch voor de totale woningbehoefte noch voor wonen (en zorg) voor ouderen;
- de gemeente heeft wel het Woningbouwprogramma 2015-2025 vastgesteld. Daarin zijn woningen voor ouderen of levensloopbestendige woningen niet apart onderscheiden;
- het voornemen is de actuele situatie en ontwikkelingen binnen wonen en zorg samen met betrokken partners periodiek in beeld te brengen.

Aanbod

- woningbouwprogramma: in de Woonvisie 2010-2015 was voorzien in de realisatie van 669 woningen die in verschillende gradaties beschikbaar zouden komen voor mensen met beperkingen. Als gevolg van de economische crisis is slechts de helft van de voorgenomen aantallen gerealiseerd;
- sociale huursector: in de prestatie-afspraken 2010-2014 was opgenomen dat Woonkwartier het percentage nulredenwoningen binnen haar totale woningvoorraad met 35% zou opvoeren: van 638 woningen in 2010 naar 860 woningen eind 2014, zowel door het opplussen van bestaande woningen als door nieuwbouw van dergelijke woningen. Uit de door de corporatie verstrekte informatie blijkt dat het aantal inmiddels is toegenomen tot 900;
- particuliere sector: met uitzondering van de woningaanpassingen waarvoor in het kader van de WMO een bijdrage is verleend heeft de gemeente geen inzicht in de mate waarin woningen in de particuliere sector geschikt of geschikt te maken zijn voor bewoning door mensen met beperkingen.

¹ In 2016 zijn de woningcorporaties Bernardus Wonen, Brabantse Waard en Woningstichting Dinteloord gefuseerd en verder gegaan onder de naam Woonkwartier. Eenvoudhalve wordt in het vervolg van deze rapportage de benaming Woonkwartier aangehouden.

Woonomgeving – fysiek

- met het oog op de grote verschillen per locatie en kern heeft de gemeente geen algemene kaders vastgesteld met betrekking tot de toegankelijkheid en veiligheid van de fysieke omgeving;
- in 2013 is als uitwerking van het WMO-beleid een plan van aanpak (inclusief beleid) vastgesteld om de woonomgeving toegankelijk te maken voor iedere gebruiker van de openbare ruimte (zowel met als zonder zorgvraag). Hierin zijn onder andere de volgende acties opgenomen:
 - o handavingsacties van Boa's met betrekking tot uitstallingen op de stoep in het winkelgebied;
 - o toetsen van nieuwbouwplannen op toegankelijkheid;
 - o toegankelijker maken doorgaande route door Oudenbosch voor de kwetsbare verkeersdeelnemer;
- omwonenden, ontwikkelaars en adviesraden worden actief betrokken bij het (her)inrichten van de fysieke woonomgeving als dit aan de orde is op een bepaalde locatie (bijvoorbeeld bij een nieuwbouwproject of bij regulier onderhoud van bestaande wijken/straten);
- voor overige aanpassingen ligt het initiatief bij omwonenden en belangenorganisaties. Op het moment dat zij knelpunten signaleren, kunnen zij dit terugleggen bij de gemeente. Zo krijgt het gehandicaptenplatform een subsidie waarbij het een taak heeft hoe het is gesteld met de toegankelijkheid. De gemeente kijkt dan per geval of aanpassingen wenselijk zijn.

Woonomgeving – sociaal

Steunpunten en aanbod van activiteiten

- in het gemeentelijk beleid is het organiseren van steunpunten voor ontmoeting (bewoners onderling, maar ook met wijkteams) en dagopvang overgelaten aan particuliere instellingen (welzijnsstichtingen, zorginstellingen);
- inmiddels bevindt zich in elke kern van de gemeente een zorgsteunpunt. Met Surplus en Groenhuysen zijn afspraken vastgelegd in de subsidiebeschikkingen. Daarnaast vindt periodiek overleg plaats over de stand van zaken en mogelijke aandachtspunten;
- overigens heeft de gemeente nog wel de dorpshuizen in de verschillende kernen in beheer. Ook hier worden welzijnsactiviteiten georganiseerd. Daarbij wordt ook door de bonden van ouderen in alle kernen in een uitgebreid activiteitenaanbod voorzien.

Woningaanpassingen

- voor wat betreft de sociale huursector zijn heldere afspraken gemaakt tussen de gemeente en Woonkwartier;
- de aanpassing van de particuliere woningvoorraad (het grootste deel van de woningvoorraad in Halderberge) is slechts in beperkte mate door gemeentelijk beleid aan te pakken. Het beleid is vooral gericht op voorlichting en stimulering van de eigenaren;
- recentelijk is een mogelijkheid tot financiële ondersteuning ontstaan via de SVn-Blijverslening². De gemeente heeft die opgenomen in de concept-Woonvisie.

² De Blijverslening wordt verstrekt door het Stimuleringsfonds Volkshuisvesting. De lening is bestemd voor ouderen die woningaanpassingen willen aanbrengen, gericht op het langer zelfstandig wonen, maar over onvoldoende eigen vermogen beschikken en niet in aanmerking komen voor een extra hypotheek. Het betreft een revolverend fonds. Bij verkoop van de aangepaste woning ontvangt de gemeente het geleende bedrag terug en kan het weer gebruikt worden voor een volgende woningaanpassing.

Mantelzorgwoningen

- al in het Masterplan 2005 was het voornemen opgenomen om bestaande (koop)woningen geschikt te maken voor bewoning door zorgdoelgroepen door onder meer het aan- en bijbouwen als mantelzorgvoorziening. Ook in de concept-Woonvisie 2016 wordt aangegeven dat de gemeente – onder voorwaarden – daar positief tegenover staat;
- in de panelgesprekken is de wens naar voren gekomen om procedures en regels aangaande mantelzorgwoningen eenvoudiger te maken en het proces sneller te laten verlopen. Er is gesteld dat de gemeente daarbij de regie zou moeten hebben in samenspraak met wijkverpleging en huisartsen. De gemeente geeft in het ambtelijk wederhoor aan dat zij hiermee bezig is.

Maatschappelijke ondersteuning ouderen

Wijkteams

- in elke kern is inmiddels een wijkteam actief. Wijkteams bespreken met de cliënten de mogelijke oplossingen voor zorg- en ondersteuningsvragen, waarbij het 'kantelings-uitgangspunt' leidend is (cliëntondersteuning, mantelzorgondersteuning, ondersteuning vrijwilligerscentrale);
- met het oog op de verschillen tussen de kernen hebben de wijkteams de vrijheid gekregen om zelf hun netwerkpartners te kiezen (afhankelijk van partijen die daar een belangrijke rol vervullen en de problematiek).

Informatievoorziening

- de gemeente beschikt niet over een centraal informatiepunt waar ouderen en mantelzorgers informatie over zorg en ondersteuning kunnen krijgen. Vanuit de gemeente wordt aangegeven dat in deze functie wordt voorzien door het inloopsprekuur bij de wijkteams waar mensen met vragen of zorgen terecht kunnen;
- het voornemen om in samenwerking met andere gemeenten te komen tot een interactieve website is niet haalbaar gebleken. De opdracht aan de Seniorenraad om op de schaal van Halderberge een sociale kaart op te stellen heeft nog geen resultaten opgeleverd.

Algemene voorzieningen

- in het Beleidsplan Maatschappelijke Ondersteuning 2012-2015 zijn aanbevelingen gegeven over aanpassing van de algemene voorzieningen. Deze zijn gedeeltelijk verder opgepakt. De gemeente geeft aan dat ten tijde van het rapport de focus lag op de invoering van de nieuwe taken in verband met de decentralisaties;
- wel is men direct aan de slag gegaan met dienstencheques voor hulp bij het huishouden. Uit het ambtelijk wederhoor blijkt dat er een initiatief is genomen door de samenwerkende ouderenorganisaties Halderberge om het project 'Graag Gedaan' op te zetten, dat voorziet in een klussendienst en ondersteuning van kwetsbare inwoners;
- binnen 'Graag Gedaan' is ook Wonen met Gemak betrokken. Inwoners kunnen op die manier laagdrempelig informatie inwinnen over aanpassingen aan hun woning;
- andere aanbevelingen (zoals het opzetten van een rolstoel/scootmobielpool) hebben nog geen vervolgacties gekregen. Nu de decentralisaties zijn ingevoerd, wil de gemeente weer een slag maken met het op orde brengen van de algemene voorzieningen. Daarbij worden de aanbevelingen die nog niet zijn uitgevoerd, meegenomen.

Evaluatie

- door de gemeente wordt (in beginsel: jaarlijks) een evaluatie van de woningbouwprogrammering aan de raad voorgelegd. Hierin wordt aangegeven in welke mate projecten zijn gerealiseerd;
- met het oog op de grote veranderingen in de woningmarkt van de afgelopen jaren is bij het voorbereiden van de Woonvisie 2016-2020 geen evaluatie opgenomen van de uitvoering en de effecten van de vorige woonvisie;
- in de concept-Woonvisie is het voornemen opgenomen tot een jaarlijkse monitoring met de lokale partners, terwijl met de regio West-Brabant halfjaarlijks een informatie-uitwisseling over de woningmarkt plaatsvindt. Eén van de voorgenoemde monitors is het samen met Woonkwartier bekijken van de effecten van langer zelfstandig wonen in de sociale huursector alsmede doorstromingsbevorderende maatregelen voor senioren.

Samenhang, afstemming en samenwerking

- de gemeente heeft in het Masterplan Wonen, zorg en welzijn (2005) al vroeg het belang van integrale beleidsvorming onderkend;
- in latere fasen is dat losgelaten, en zijn er aparte lijnen ontstaan voor de ontwikkeling woonbeleid, het WMO-beleid en (in de periode 2013/2014) nog afzonderlijk het ouderenbeleid;
- in ambtelijk wederhoor wordt aangegeven dat samenhang geborgd wordt door samenwerking bij beleidsontwikkeling. De samenhang is echter niet zichtbaar in de beleidsnota's;
- de zorg- en welzijnsinstellingen en belangenorganisaties hebben in de panel-gesprekken aangegeven dat zij tevreden zijn over de wijze waarop wordt samengewerkt.

Doeltreffendheid en doelmatigheid

- om tot uitspraken te komen over doeltreffendheid en doelmatigheid is nodig dat vooraf meetbare afspraken zijn gemaakt, en op basis van monitoring de resultaten kunnen worden beoordeeld;
- na de Woonvisie 2010 zijn er prestatieafspraken met Woonkwartier opgesteld. Deze afspraken zijn tussentijds gemonitord en geëvalueerd. Hieruit blijkt dat het beoogde aantal nul-tredenwoningen inderdaad gerealiseerd is, en het beleid op dit punt derhalve als doeltreffend kan worden aangemerkt;
- het woningbouwprogramma 2010-2015 is slechts gedeeltelijk gerealiseerd. In die zin is het beleid niet als doeltreffend aan te merken, waarbij wel wordt opgemerkt dat dit met name het gevolg was van externe factoren, in het bijzonder de economische crisis en de crisis op de woningmarkt;
- de gemeente heeft geen concrete doelen gesteld met betrekking tot het geschikt maken van bestaande woningen in de particuliere markt, en behoudens de woning-aanpassingen waarvoor een bijdrage is betaald heeft de gemeente ook geen inzicht in de feitelijke ontwikkelingen. Er is derhalve geen beoordeling mogelijk van de doeltreffendheid en doelmatigheid van het beleid;
- de gemeente heeft in de afgelopen jaren veel gegevens bijgehouden over de Wmo. Sinds de invoering van de Wmo 2015 is in het bredere kader van de decentralisatie een gemeentelijke Monitor Sociaal Domein geïnitieerd. Deze is in 2015 op twee tijdstippen met gegevens gevuld. De monitor staat – logischerwijze – nog in de kinderschoenen. Hij heeft een groeiarakter. Nog niet alle gegevens zijn beschikbaar. Belangrijker nog in dit kader is dat de ouderen in de monitor niet als aparte doelgroep worden onderscheiden. Ook op dit onderdeel is derhalve geen beoordeling mogelijk van de doeltreffendheid en doelmatigheid van het beleid.

1.4. Nadere analyse

Zoals aangegeven wil de Rekenkamer met dit onderzoek een bijdrage leveren aan de voorbereiding van de nieuwe Woonvisie. In aansluiting op de ondersteunende rol ten opzichte van de raad is daarbij met name bezien of de Woonvisie een goede basis biedt voor de invulling van de kaderstellende en controlerende rol van de gemeenteraad.

Een hoofdlijn is dan dat de Woonvisie (zoals dat behoort) wel een visie bevat op de toekomstige ontwikkelingen, maar deze visie is niet uitgewerkt in zodanig concrete acties en resultaten dat de raad daarmee heldere kaders kan stellen en later kan vaststellen of de uitvoering "op koers" ligt.

Daarbij heeft de Rekenkamer er wel begrip voor dat het lastig is om vast te stellen of, wanneer en hoe de vraag zich concreet zal manifesteren. Feit is wel dat binnen de komende 10 jaar vooral het aantal 75-ers sterk zal toenemen. In combinatie met het beleidsuitgangspunt dat ouderen zo lang en goed mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen, is duidelijk dat dit alleen haalbaar is indien daarvoor aan randvoorwaarden op het gebied van wonen, woonomgeving en zorg- en welzijnsvoorzieningen wordt voldaan.

In het onderzoek is daartoe een toekomstgericht normenkader opgesteld, dat aangeeft aan welke randvoorwaarden daarbij idealiter zou dienen te worden voldaan. In hoeverre ten opzichte van andere belangen en binnen de financiële mogelijkheden hieraan ook in de praktijk kan worden voldaan, is het resultaat van een te maken politieke afweging.

Binnen deze kaders wil de Rekenkamer onderstaand een aantal aanbevelingen meegeven die mee kunnen helpen bij de verdere ontwikkeling en in het bijzonder de concretisering van de visie.

1.5. Aanbevelingen

Benoeming en analyse doelgroep

In het concept van de Woonvisie worden de ouderen niet als aparte doelgroep benoemd. Uitgangspunt is "inclusief beleid": alle mensen met beperkingen moeten mee kunnen doen. Ook inwoners op jongere leeftijd kunnen met beperkingen geconfronteerd worden, en aan hen komen dezelfde rechten toe als ouderen met beperkingen. Een risico van deze benadering is echter dat in het beleid daarmee zodanig van het begrip "ouderen" wordt geabstraheerd dat ook belangrijke ontwikkelingen binnen die groep niet worden onderkend en gemonitord. Alleen al op grond van de getalsmatige toename van het aantal 75+ers is het van belang om (de gevolgen van) deze ontwikkeling in de Woonvisie op te nemen. Daarbij komt dat ook overigens de omstandigheden in deze levensfase zodanig afwijken van die van jongere inwoners dat de positie van deze ouderen ook vanuit dat perspectief aandacht behoeft.

Integrale beleidsvorming

Zoals ook uit de panelgesprekken blijkt is de mogelijkheid om langer zelfstandig te wonen de resultante van een groot aantal samenhangende aspecten. Het verdient aanbeveling de integraliteit waardoor het Masterplan wonen-welzijn-zorg uit 2005 wordt gekenmerkt op beleidsniveau meer zichtbaar te maken. Dat kan gebeuren door:

- a. bij de actualisering van de woonvisie een veel explicietere relatie te leggen met het Wmo-beleid;

- b. bij de actualisering van het Wmo-beleid de categorie "ouderen" als aparte doelgroep te onderscheiden en een bewuste uitgewerkte relatie te leggen met het woonbeleid;
- c. het instellen van een structureel, integraal overleg wonen-welzijn-zorg voor ouderen, zowel op bestuurlijk- als op uitvoeringsniveau.

Na de invoering van de nieuwe WMO worden geen indicatiestellingen meer toegekend aan inwoners in de vroegere zorgzwaarteklassen 1 t/m 4. Dat neemt niet weg dat er binnen de doelgroep (van en jongere en oudere inwoners) wel belangrijke verschillen zijn in de aard van de beperkingen, met doorwerking op de randvoorwaarden op het gebied van wonen, woonomgeving, zorg en welzijn.

Geadviseerd wordt om bij de beleidsvorming in het bijzonder aandacht te geven aan de randvoorwaarden waaraan dient te worden voldaan om ook de inwoners die voorheen in de zorgzwaarteklasse 4 zouden zijn ingedeeld in staat te stellen om zo lang en goed mogelijk zelfstandig te blijven wonen.

Concretisering beoogde resultaten

Vanuit de gemeente is aangegeven dat de woningvraag van ouderen en zorgbehoevenden als zodanig "diffuus" wordt aangemerkt, dat in het concept van de Woonvisie geen behoeftcijfers zijn opgenomen c.q. niet wordt aangegeven welke concrete resultaten met het beleid worden beoogd. Alhoewel op grond van de demografische ontwikkelingen aannemelijk is dat er een aanzienlijke potentiële vraag is naar een bij de levensfase passende woning en woonomgeving, onderkent ook de Rekenkamer dat het lastig is om te voorspellen wanneer en in welke vorm deze vraag zich zodanig voordoet, dat op grond daarvan (investerings)beslissingen genomen kunnen worden.

Indien echter wordt gewacht tot de vraag zich daadwerkelijk manifesteert, is er een risico dat voor het realiseren van de benodigde aanpassingen in de woningvoorraad zo veel tijd nodig is dat niet binnen redelijk korte termijn en binnen de eigen kern aan de woonbehoefte kan worden voldaan. De Rekenkamer adviseert daarom een methodiek waarbij:

- a. op basis van lange termijn prognoses de potentiële woon- en zorgbehoefte in beeld wordt gebracht en al randvoorwaarden worden gecreëerd waarbinnen op enig moment de "al op de plank liggende" plannen daadwerkelijk kunnen worden gerealiseerd;
- b. daarnaast gericht marktonderzoek wordt gehouden waarbij onzekerheden bij de kwantitatieve en kwalitatieve vraag naar wonen met zorg in kaart worden gebracht. Bijvoorbeeld: wat is het effect van de aanwezigheid van verschillende zorg- en welzijnsdiensten? Wat is de invloed van de toegankelijkheid van de woonomgeving? Wat is het effect van de strengere toewijzingsregels in de sociale huur. Op basis van deze onzekerheden kan een bandbreedte binnen de 'basis-prognose' worden opgesteld;
- c. op basis van de al in de Woonvisie voorgenomen periodieke gesprekken met betrokken partners de actuele situatie en ontwikkelingen binnen wonen en zorg in beeld worden gebracht, en op grond daarvan tot concrete uitvoeringsplannen wordt gekomen, bijvoorbeeld in de vorm van prestatieafspraken met de woningcorporatie.

Communicatie met eigenaren/bewoners

Gezien de beperkte mogelijkheden tot nieuwbouw ligt de grootste opgave in het aanpassen van de bestaande woningvoorraad en (gezien de reeds bereikte resultaten in de sociale huursector) in het bijzonder de bestaande koopwoningen. In de nieuwe Woonvisie wordt een grote verantwoordelijkheid gelegd bij de particuliere woningbezitter. Het vergroten van de bewustwording bij deze doelgroep over de gevolgen van het langer zelfstandig wonen is daarom belangrijk. De Rekenkamer heeft met waardering kennis genomen van de interactieve bijeenkomsten die in de voorafgaande periode hebben plaatsgevonden. Een

aandachtspunt is daarbij wel of deze weg resulteert in voldoende bereik onder de ouderen. Geadviseerd wordt daarom om dit verder uit te werken in een communicatieplan. Onderwerpen die daarin een plek kunnen krijgen zijn:

- voorlichting over beschikbare financiële ondersteuning (zoals de Blijverslening);
- informeren over nieuwe woonvormen op het vlak van wonen met zorg. Bijvoorbeeld door inspirerende voorbeelden uit den lande bredere bekendheid te geven, of door informatie te geven over te volgen procedures;
- meer bekendheid geven aan de mogelijkheden om knelpunten met betrekking tot de toegankelijkheid van de woonomgeving bij de gemeente aan te dragen;
- Informeren over domoticagebruik in de woning en gebruik van internet voor bijvoorbeeld haal- en bezorgdiensten. Dit kan mogelijk ook een deel van de terughoudendheid wegnemen die een deel van de huidige generatie ouderen soms nog ervaart bij het gebruik van deze mogelijkheden;
- het opstellen van een sociale kaart, in combinatie met het ontwikkelen van een website waar mensen met allerlei vragen over het langer zelfstandig wonen en de Wmo terecht kunnen. Immers, steeds meer ouderen maken gebruik van dit medium.

In het bijzonder zou daarin ook kunnen worden gezien of en op welke wijze de wijkteams een bijdrage aan een dergelijk communicatieplan en kunnen leveren c.q. daar zelf ook een rol in kunnen vervullen.

Beleidscyclus

Met het vaststellen van de nieuwe Woonvisie wordt het fundament gelegd voor de beleidscyclus in de komende periode. Met het oog op de kaderstellende en controlerende rol wordt geadviseerd om met de gemeenteraad afspraken te maken over de concretisering van de te bereiken resultaten en de monitoring en informatievoorziening aan de gemeenteraad over de realisatie daarvan.

Geadviseerd wordt om gezien de onderlinge samenhang daarbij ook afspraken te maken over de beleidscyclus met betrekking tot het WMO-beleid.

2. Vraagstelling, opzet en procedure

2.1. Vraagstelling

De afgelopen jaren is er veel veranderd op het gebied van wonen en zorg. Dit heeft, zowel op rijks- als gemeentelijk niveau, geleid tot het uitgangspunt dat ouderen zo lang en zo goed mogelijk zelfstandig blijven wonen. Om dit mogelijk te maken is het nodig, dat in voldoende mate woningen beschikbaar zijn die geschikt zijn voor de huisvesting van ouderen met verschillende mate van beperkingen. Daarnaast is het ook nodig dat naar behoefte ondersteuning wordt geboden op het gebied van zorg, en ook de woonomgeving en het voorzieningenniveau aansluiten op de mogelijkheden en beperkingen van de ouderen.

De gemeenteraad van Halderberge heeft daarom de Rekenkamer West-Brabant gevraagd om een onderzoek naar het gemeentelijke beleid inzake de huisvesting en leefomgeving van ouderen. Hierbij is de volgende centrale vraagstelling voor het onderzoek geformuleerd:

'In hoeverre leidt het beleid van de gemeente er toe dat in samenwerking tussen de gemeente en andere betrokkenen een zodanig samenhangend geheel van huisvesting, zorg, voorzieningen en leefomgeving tot stand komt dat ouderen nu en in de toekomst in staat worden gesteld om zelfstandig te kunnen blijven wonen?'

Om tot beantwoording te komen is de centrale vraagstelling uitgewerkt in zeven deelvragen:

1. In hoeverre is beleid gericht op een op ouderen toegesneden woningvoorraad?
2. In hoeverre is het beleid van de gemeente Halderberge gericht op een voor ouderen geschikte woonomgeving (fysiek en sociaal)?
3. In hoeverre is het beleid van de gemeente Halderberge gericht op toereikende voorzieningen ten behoeve van de maatschappelijke ondersteuning van ouderen?
4. In hoeverre wordt het ouderenbeleid van de gemeente Halderberge gekenmerkt door periodieke evaluatie en herijking?
5. In hoeverre is het gemeentelijk ouderenbeleid actueel en doeltreffend?
6. In hoeverre is het gemeentelijke ouderenbeleid doelmatig?
7. In hoeverre wordt het gemeentelijk ouderenbeleid gekenmerkt door samenhang, afstemming en samenwerking?

Quick scan 2006

Dit is het tweede rekenkameronderzoek voor de gemeente Halderberge, dat gericht is op het thema ouderenhuisvesting. Eerder al werd een quick scan uitgevoerd naar de productie van seniorenwoningen (2006).

De bevindingen met betrekking tot het door de gemeente gevoerde beleid waren in die fase overwegend positief:

- de doelstellingen op het gebied van wonen (al dan niet in combinatie met zorg) waren SMART geformuleerd en politiek en bestuurlijk breed gedragen;
- de gemeentelijke doelstellingen waren door middel van een intentie-overeenkomst met externe partijen geconcretiseerd in een uitvoeringsprogramma;

- daarnaast was het proces om tot realisatie van (senioren)woningen te komen gestandaardiseerd en waren de verantwoordelijkheden bij de realisatie eenduidig en bekend bij de diverse afdelingen.

Een aandachtspunt was in deze fase wel dat de administratie van de voortgang op een dusdanige wijze was opgezet dat niet objectief kon worden vastgesteld of het tekort aan ouderenwoningen volledig of slechts deels zou worden weggewerkt.

Aandachtspunten gemeenteraad

In de voorbereiding van het onderzoek heeft een gesprek plaats gehad met een aantal leden van de gemeenteraad. Daarin zijn een aantal aandachtspunten benoemd die aan de orde dienen te komen:

- belangrijk daarbij is om enerzijds inzicht te hebben in het reeds geformuleerde beleid in de gemeente, maar ook om een doorkijk naar de toekomst te hebben. Welke trends op het vlak van woonwensen en beleid zien we bij de doelgroep ouderen en in welke mate speelt het huidige beleid van de gemeente daarop in? Hierbij is het belangrijk dat bij de analyse van het beleid rond langer zelfstandig wonen niet alleen naar het aspect huisvesting wordt gekeken, maar ook naar zaken als de woonomgeving en maatschappelijke participatie;
- een ander aandachtspunt is de invloed van diverse recente ontwikkelingen op het gemeentelijk beleid, bijvoorbeeld als het gaat om de invoering van de Wmo 2015, maar ook de fusie van Bernardus Wonen naar Woonkwartier;
- tot slot vindt de Raad het belangrijk dat een brede geleding van betrokken partijen tijdens het onderzoek geconsulteerd worden. In de eerste plaats de ouderen zelf, bijvoorbeeld via de verschillende adviesraden (seniorenraad, Wmo-raad), maar ook de zorg- en welzijnsaanbieders.

In bijlage 3 gaan we expliciet in op de vragen die vanuit de Raad bij dit onderzoek zijn gesteld.

2.2. Werkwijze

Samenhang met voorbereiden nieuwe Woonvisie

Bij de introductie bij de ambtelijke organisatie is aangegeven dat de gemeente de bevindingen in het onderzoek wil benutten bij de voorbereiding van de nieuwe Woonvisie. Afgesproken is dat als onderdeel van onderzoek de gemeente het concept van de Woonvisie beschikbaar stelt aan de Rekenkamer, en de Rekenkamer dit betreft bij de formulering van de conclusies en aanbevelingen. Op basis daarvan kan de gemeente desgewenst nog komen tot aanpassingen in de Woonvisie, zodat in één samenhangend traject de besluitvorming in de gemeenteraad kan worden voorbereid.

Toekomstgericht normenkader

Door de maatschappelijke ontwikkelingen in het algemeen en de decentralisaties in het sociaal domein in het bijzonder zijn de afgelopen jaren belangrijke veranderingen opgetreden in de positie en taken van de gemeente met betrekking tot de huisvesting van ouderen. Dat leidt er toe dat evaluatie van het beleid in de voorafgaande periode wel nuttig is, maar op zichzelf onvoldoende basis biedt om tot conclusies en aanbevelingen m.b.t. het toekomstig beleid te komen. De Rekenkamer heeft daarom in deze situatie gekozen voor een toekomstgericht normenkader.

Het toekomstgericht normenkader is tot stand gekomen op basis van:

- algemene (aan op landelijk niveau uitgebrachte beleidsnota's en onderzoeksrapportages ontleende) inzichten m.b.t. de voorwaarden waaronder ouderen in staat kunnen worden gesteld om zo lang en goed mogelijk zelfstandig te kunnen blijven wonen;
- factoren die specifiek van toepassing zijn voor de gemeente Halderberge (couleur locale), te ontleen aan documentenanalyse, interviews en panelgesprekken.

Op basis van het toekomstgericht normenkader is vervolgens beoordeeld in hoeverre in de nieuwe Woonvisie aan deze normen wordt voldaan.

Het onderzoek bestond uit de volgende stappen:

- analyse van gemeentelijke beleidsstukken
- twee panelgesprekken met zorg- en welzijnspartijen, belangenorganisaties
- interviews met wethouders op het thema Wonen en Zorg
- telefonisch interview met ambtelijk medewerker van de gemeente
- schriftelijke vragen aan de gemeente
- ambtelijk en bestuurlijk wederhoor

Een nadere toelichting op deze processtappen is terug te vinden in bijlage 1 (onderzoeksverantwoording). Bijlage 2 is expliciet gewijd aan de ervaringen en suggesties uit de panelgesprekken.

2.3. Opzet rapportage

De Nota van Bevindingen begint met een schets van de cijfermatige en beleidsmatige context rond het onderwerp 'Langer Zelfstandig Wonen voor Ouderen' (hoofdstuk 3). In hoofdstuk 4 gaan we in op de inhoud van de vigerende beleidsnota's.

Hoofdstuk 5 bevat het normenkader dat is opgesteld om te toetsen of het beleid voldoende is gericht op het scheppen van de randvoorwaarden voor langer zelfstandig wonen door ouderen. In hoofdstuk 6 beschrijven we in hoeverre het beleid aan de vastgestelde normen voldoet. Tot slot is in hoofdstuk 7 de reactie van het College op de conceptrapportage opgenomen, en in hoofdstuk 8 het Nawoord van de Rekenkamer.

In de bijlagen zijn opgenomen: de onderzoeksverantwoording en begripsbepaling, de ervaringen en de suggesties uit de panelgesprekken, de antwoorden op de vragen van de Gemeenteraad, de geraadpleegde documentatie en de namen van de deelnemers aan de panelgesprekken.

3. Context

In dit hoofdstuk geven we inzicht in de feitelijke situatie rondom het langer zelfstandig wonen in Halderberge. Hoe groot is het aandeel ouderen op de totale bevolking in Halderberge, zowel nu als in de toekomst? Wat betekent dit voor de benodigde woningvoorraad? Daarnaast geven we in hoofdlijnen de beleidsmatige context weer. Welke landelijke beleidskaders zijn van invloed op het gemeentelijke beleid?

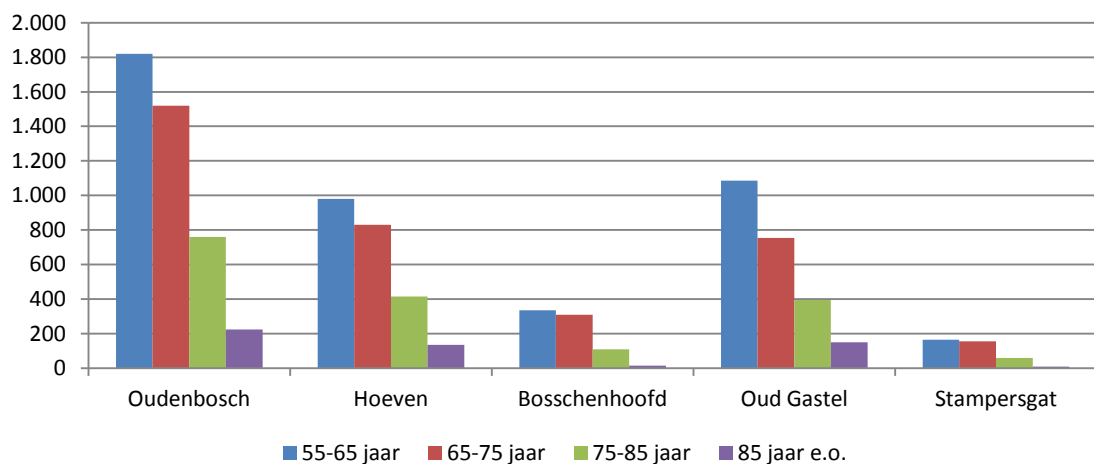
3.1. Prognoses

Demografische ontwikkelingen

De demografische ontwikkelingen van Halderberge (en de regio) hebben een grote invloed op de woningmarkt. De afgelopen tien jaar is de bevolkingsomvang van Halderberge totaal nog in beperkte mate toegenomen.

De oudere bevolking was per 1 januari 2015 als volgt over de kernen van de gemeente verdeeld:

Figuur 2.1. Gemeente Halderberge, Verdeling 55+-ers over de kernen per 1 januari 2015

Bron: Provincie Noord-Brabant (2015).

De vergrijzing van de bevolking zet zich de komende decennia in versterkte mate door:

- Het totaal aantal inwoners neemt tot 2026 licht af;
- Het aandeel 55+-ers zal sterk groeien, nl. met 38%;
- Deze groei wordt nog overtroffen door de categorie 75-84 jaar: + 62%.

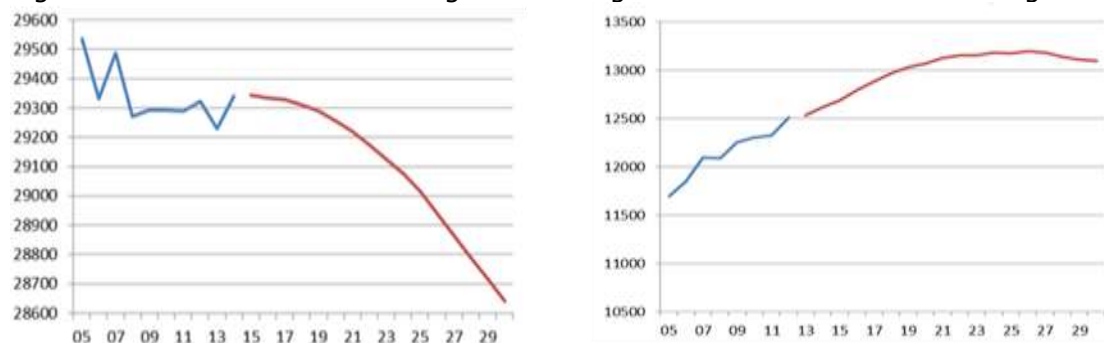
Tabel 2.1. Prognose bevolkingsontwikkeling gemeente Halderberge naar leeftijd

Leeftijd	2016	2021	2026	2016-2026	2016-2026
55-65 jaar	4.505	4.810	4.880	+375	+8%
65-75 jaar	3.940	4.175	4.170	+230	+6%
75-85 jaar	1.880	2.390	3.045	+1.165	+62%
85 jaar e.o.	590	665	800	+210	+36%
Totaal 55+	10.915	12.040	12.895	+1.985	+18%
Bevolking totaal	29.340	29.225	28.955	-385	-1%

Bron: Prognose 2014 Provincie Noord-Brabant.

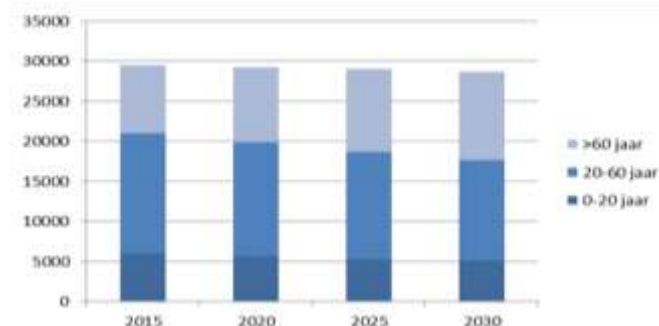
Ondanks de afname van het aantal inwoners zal de woningbehoefte in de gemeente nog toenemen. De gemiddelde huishoudensgrootte neemt immers mede door de vergrijzing af. Tabel 2.2 en figuur 2.2. en 2.3 geven deze ontwikkeling aan.

Figuur 2.2. Gemeente Halderberge. Bevolkings- en huishoudensontwikkeling

Bron: Gemeente Halderberge, Woonvisie 2016-2020 (concept februari 2016).

Figuur 2.3. Gemeente Halderberge. Bevolkingsopbouw naar leeftijd

Bron: gemeente Halderberge, Woonvisie 2016-2020 (concept februari 2016)

Tabel 2.2. Gemeente Halderberge. Ontwikkeling woningbehoefte 2015-2030

	2015	2020	2025	2030
Woningbehoefte	12.590	13.195	13.535	13.620

Bron: provinciale prognose 2014.

Woningvoorraad

De toename van het aantal senioren in de gemeente vraagt een verandering in de samenstelling van de woningvoorraad, met name wat betreft de levensloopbestendigheid. De corporatie is goed op de hoogte van het aantal nultredenwoningen in haar bezit en wil in overleg met de gemeente nagaan welke toename daarvan (via woningaanpassing of nieuwbouw) nog nodig is. Dat is in de prestatie-afspraken 2016 opgenomen. Het aantal koopwoningen in de gemeente overtreft, zoals in vele landelijke gemeenten, het aantal huurwoningen in grote mate. De gemeente heeft inzicht in Wmo-aanpassingen die zijn uitgevoerd, maar niet in aanpassingen die eigenaar-bewoners voor eigen rekening hebben uitgevoerd.

Tabel 2.3. Gemeente Halderberge. Woningvoorraad naar eigendom per 1 januari 2015

	Totaal	Koop	Huur		Koop	Huur
Bosschenhoofd	1.015	775	240		76%	24%
Hoeven	2.830	2.220	610		78%	22%
Oudenbosch	5.670	3.590	2.080		63%	37%
Oud Gastel	2.990	2.440	550		82%	18%
Stampersgat	530	360	170		68%	32%
Gemeente	13.035	9.385	3.650		72%	28%

Bron: Gemeente Halderberge (woz-bestand).

Specifieke woningbehoefte ouderen tot 2025 en 2040

Op basis van de bevolkingsprognoses van de Provincie Noord-Brabant is een raming opgesteld voor de toekomstige woningbehoefte van ouderen³.

Tabel 2.4. Gemeente Halderberge. Ontwikkeling behoefte aan specifieke woonvormen voor ouderen 2012-2040 (excl. inlopen tekort)

Specifieke woonvorm	2012-2025	2025-2040
Beschermd wonen	+85	+45
Beschut wonen	-75	+10
Verzorgd wonen	+145	+40
Geschikt wonen	+620	+115

Bron: provincie Noord-Brabant.

Het meest opvallend is de groei van de behoefte aan geschikt en verzorgd wonen. Daarnaast is een toename aan verpleeghuisplaatsen (beschermd wonen) te constateren.

Woningmarktanalyse gemeente Halderberge

De gemeente heeft ter voorbereiding op haar nieuwe Woonvisie (2016) een woningmarktanalyse uitgevoerd in samenwerking met Woonkwartier (voorheen Bernardus Wonen). In deze analyse is op basis van statistisch cijfermateriaal (demografische prognoses) een prognose weergegeven van de toekomstige behoefte aan verschillende vormen van wonen met zorg.

³ Voor een nadere toelichting op de definities van de verschillende vormen van wonen met zorg: zie bijlage 1: onderzoeksverantwoording

Op basis van enkele landelijke onderzoeken naar de woonwensen van ouderen (o.a. WoON2012, Woonmonitor 2015) zijn in de analyse op hoofdlijnen enkele uitspraken gedaan over de (landelijke) kwalitatieve woningbehoefte van ouderen.

In het ambtelijk wederhoor is aangegeven "dat de gemeente door de dynamische ontwikkelingen in de vraag en de afwijking tussen woonwens en werkelijke verhuisstromen ervoor gekozen heeft om bij het opstellen van de concept-Woonvisie geen klassiek woningmarktonderzoek uit te voeren. Omdat de woonwensen erg locatieafhankelijk zijn gaan we nader in overleg met betrokken partijen en belangenbehartigers om de woonwensen inzichtelijk te maken".

Wel zijn er ter voorbereiding op de Woonvisie verschillende 'woonateliers' georganiseerd met lokale marktkenner, waarbij ook gesproken is over de woonwensen van ouderen. Hierbij is door makelaars benoemd dat senioren moeilijk te verleiden zijn om naar een levensloopgeschikte woning te verhuizen. Veel ouderen vinden het lastig om hun vaak ruime grondgebonden woning op te geven, zolang zij nog geen of weinig beperkingen kennen. Bovendien zijn, zo geeft men aan, de woonwensen moeilijk te doorgronden en is er ook sprake van uitwisselbaarheid van woningtypen. Dat wil zeggen dat woningzoekenden niet altijd per se op één bepaald woningtype gericht zijn. Verder kan een project dat op een bepaalde locatie goed afzetbaar is, op een vlakbij gelegen locatie soms totaal niet in trek zijn. Voor makelaars is dit een belangrijke reden om vooral veel flexibiliteit in de woonopgaven voor senioren te houden.

De verschillende adviesraden in Halderberge (seniorenraad, Wmo-platform en gehandicaptenplatform) hechten wel waarde aan het uitvoeren van een dergelijk onderzoek. Volgens hen geeft het wel degelijk een goed inzicht in de woningbehoefte van senioren. Op basis daarvan kan er volgens de adviesraden beter worden bepaald hoe de toekomstige huisvestingsopgave voor deze doelgroep er per kern uit zou moeten zien.

3.2. Randvoorwaarden naar zorgzwaarte

De prognose van de toekomstige opgave aan verschillende woonzorgvormen laat zien dat er duidelijke verschillen zijn in de woningbehoefte van ouderen / mensen met een zorgbehoefte. In het kader van het langer zelfstandig wonen is met name van belang welke randvoorwaarden voor mensen met een lichte zorgvraag van belang zijn. In dit kader is in 2014 (door Rigo) onderzoek uitgevoerd naar de belangrijkste randvoorwaarden per zorgzwaarte (van 1 tot 4)⁴, uitgesplitst naar woning, woonomgeving en verdere ondersteuning. De benodigde randvoorwaarden zijn sterk afhankelijk van de aanwezigheid van een inwonende mantelzorger.

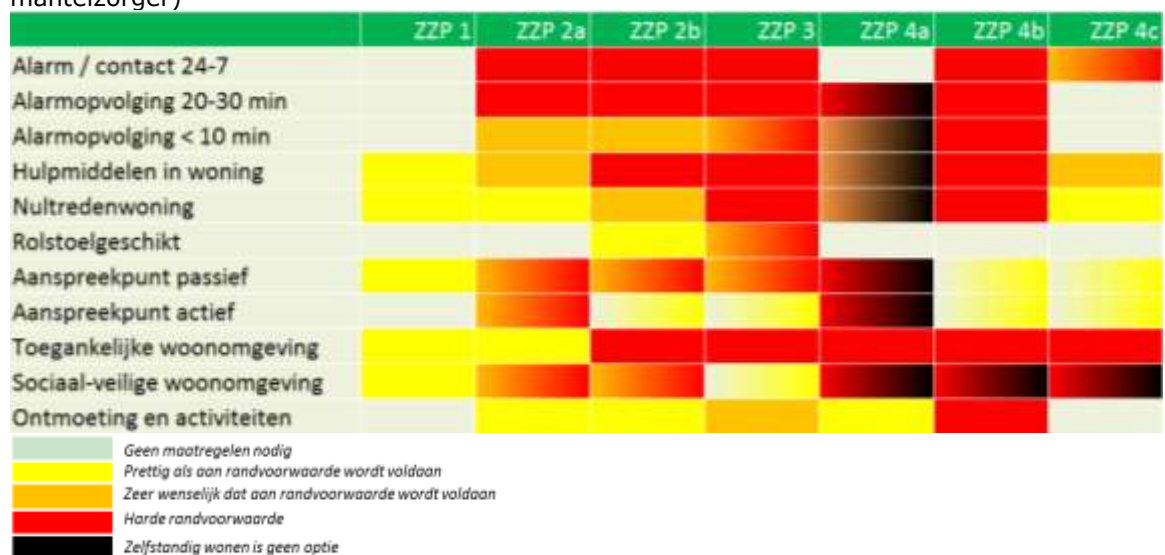
⁴ Wij hanteren hier nog de Zorgzwaartecategorieën (ZZP's), omdat deze via het genoemde onderzoek een verfijnd beeld geven van de noodzakelijke lichtere zorg. Deze zorgcategorieën worden sinds de Wmo 2015 niet meer gehanteerd, maar geven wel een beeld van de diversiteit van de groep met een lichte zorgvraag die niet meer in aanmerking komt voor intramurale huisvesting.

ZZP 1: verminderd sociaal redzaam, ZZP 2a: beginnende psychogeriatrische problematiek, ZZP 2b: verzorging bij somatiek, ZZP 3: intensieve verzorging bij somatiek, ZZP 4a: Matige psychogeriatrische problematiek, ZZP 4b: Ernstige zintuiglijke beperkingen i.c.m. fysieke beperkingen, ZZP 4c: Psychiatrische problematiek i.c.m. fysieke beperkingen.

Figuur 2.2: Randvoorwaarden langer zelfstandig wonen per ZGP (met inwonende mantelzorger)

Figuur 2.3: Randvoorwaarden langer zelfstandig wonen per ZGP (zonder inwonende mantelzorger)

Bron: Rigo (2014).

Zodra er geen sprake is van een inwonende mantelzorger (bijvoorbeeld de partner of een van de kinderen), neemt het aantal randvoorwaarden om zelfstandig te kunnen blijven wonen toe. Dat geldt vooral voor de doelgroep ZGP 2 t/m 4.

- Voor de groep met de lichtste zorgvraag (ZGP 1) gelden de minste randvoorwaarden. Voor hen is vooral de toegankelijkheid van woning en woonomgeving belangrijk. Bij de woonomgeving gaat het met name om de sociale veiligheid (voldoende verlichting), autoluwe straten, stroeve bestrating, rollatorhellingen en bankjes om uit te rusten. Verder kunnen zij nog goed zelfstandig in de wijk wonen.
- Bij ZGP 2 is er een duidelijk verschil tussen beginnende psychogeriatrische problematiek (2a) en beginnende somatiek (2b). De doelgroep ZGP 2a heeft behoefte aan een duidelijke structuur en een vertrouwde woonomgeving. In deze beginnende fase zal deze doelgroep daarom zelden uit de vertrouwde omgeving verhuizen. Het is vooral belangrijk dat er mensen in de nabijheid zijn die een oogje in het zeil houden. Ontmoeting en activiteiten zijn wenselijk en kunnen voor een vorm van dagstructuur

zorgen. Omdat deze groep minder vaak zelfstandig de deur uitgaat, is toegankelijkheid in de woning belangrijker dan de woonomgeving. Bij de doelgroep ZZP 2b is toegankelijkheid van de woonomgeving wel belangrijk. Voor beide groepen geldt dat bij afwezigheid van een mantelzorger alarmopvolging voor eventuele noodsituaties aanwezig is.

- Bij ZZP 3 gaat het om mensen met behoefte aan intensieve verzorging bij somatische problematiek. Te denken valt aan mensen met COPD of hartfalen. Bij het ontbreken van een mantelzorger is het van belang dat zorg en ondersteuning voortdurend in de nabijheid zijn. Hulpmiddelen in de woning en/of nultredewoning zijn gezien de zorgzwaarte van groot belang. Een toegankelijke woonomgeving weegt doorgaans minder zwaar gezien de geringe mobiliteit van deze groep.
- De doelgroep ZZP 4 vormt de groep met de zwaarste zorgvraag die nog zelfstandig dient te wonen. Vooral bij ZZP 4a (matige psychogeriatrische problematiek) spelen (door het ontbreken van een inwonende mantelzorger) veel randvoorwaarden mee. Ook hierbij geldt dat als er sprake is van dementie, verhuizing niet voor de hand ligt. De zorgbehoevende kan zich nauwelijks meer aanpassen aan een nieuwe woonsituatie. Bij ZZP 4b gaat het vaak om zintuiglijke beperkingen (zoals visuele beperkingen). Voor hen is met name een aangepaste woning van belang. Het is een doelgroep die meestal alleen onder begeleiding naar buiten gaat. Nabijheid van voorzieningen of goed vervoer is dan belangrijk. Ongeplande hulp is nodig voor onvoorziene gebeurtenissen die een alleenwonende zorgvrager zelf niet kan oplossen. Alarmopvolging binnen 20-30 minuten is vaak voldoende. Bij ZZP 4c gaat het om mensen met langdurige psychiatrische problematiek, gecombineerd met ouderdomsbeperkingen. Belangrijk is dat zij 24 uur per dag een beroep kunnen doen op iemand. Deze doelgroep heeft doorgaans weinig belangstelling om deel te nemen aan activiteiten. Voorzieningen hoeven niet heel dichtbij te zijn. Belangrijker is dat er iets georganiseerd wordt zodat de zorgvrager niet vereenzaamt.

Bereikbaarheid zorg- en winkelvoorzieningen

Verder geeft het Rigo-onderzoek aan dat met name voor de doelgroepen met (beginnende) somatiek zorg- en winkelvoorzieningen goed bereikbaar moeten zijn. Bij psychogeriatrische problematiek ligt dit anders, omdat zij doorgaans alleen onder begeleiding nog de deur uit gaan. In de panelgesprekken werd aangegeven dat fysieke nabijheid van deze voorzieningen niet in elke kern haalbaar is. De meeste voorzieningen zijn in Oudenbosch en in mindere mate Hoeven en Oud Gastel te vinden. Daarom is bereikbaarheid van deze voorzieningen belangrijker dan fysieke nabijheid. Domotica, internet- en bezorgdiensten nemen hierin een steeds voornamere rol in. Vooral de huidige generatie 75-plussers is hierin nog terughoudend. Deels doordat men niet gewend is om internet te gebruiken om producten of diensten te bestellen, deels omdat ouderen zich niet prettig voelen bij het idee dat onbekenden aan hun huis komen om producten te bezorgen.

Belang aanwezigheid mantelzorger

Tijdens de panelgesprekken is de aanwezigheid van een (inwonende) mantelzorger benoemd als een zeer belangrijke randvoorwaarde voor mensen met een zorgvraag. De cultuur in West-Brabant (en zeker in een plattelandsgemeente als Halderberge) is dat mensen niet snel geneigd zijn om zorg of ondersteuning in te roepen van mensen die zij niet goed kennen. Daarom is het volgens deelnemers aan het panel ook zeer belangrijk om als gemeente veel aandacht te geven aan mantelzorgondersteuning, zodat zij hun zorgtaak kunnen blijven uitvoeren.

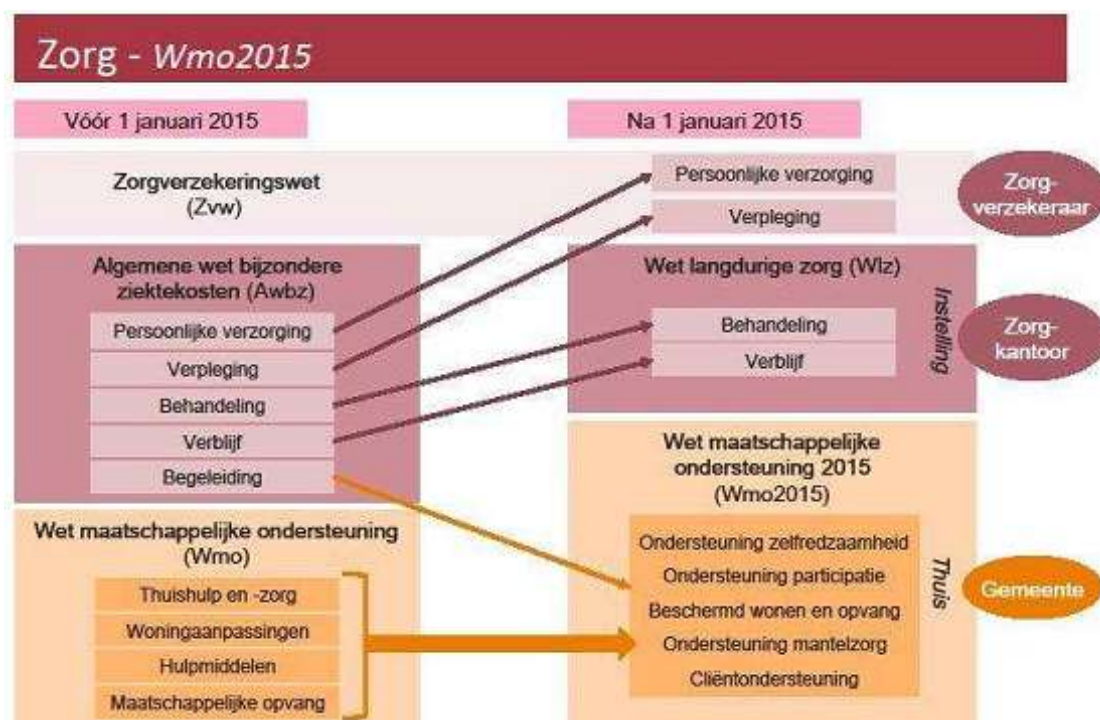
3.3. Beleidscontext

Decentralisatie

De gemeente heeft recentelijk een groot aantal nieuwe taken gekregen op basis van de Jeugdwet, de Participatiewet (werk en inkomen) en de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo). Diverse delen van de Wmo zijn al eerder naar de gemeente overgeheveld en in 2015 is e.e.a. afgerond.

Wmo

De Wmo 2015 is het voorlopige sluitstuk van een al jaren durende discussie over de extramuralisering en de wens de huisvesting en de zorg in afzonderlijke financieringsstromen onder te brengen (scheiding van wonen en zorg). De Wmo 2015 dient in relatie te worden gezien met de afbouw van de AWBZ, waarbij ook de zorgverzekeraar (onder de Zorgverzekeringswet) en het Zorgkantoor (onder de Wet Langdurige Zorg) nieuwe taken hebben gekregen. Het onderstaande schema geeft de veranderingen weer:

Bron: Gemeente Halderberge, Beleidsplan Sociaal Domein 2015 t/m 2017⁵

Herziene Woningwet

In 2015 is de herziene Woningwet van kracht geworden. Deze wet geeft duidelijke kaders voor het werkterrein van woningcorporaties. Daarnaast geeft de Woningwet kaders voor de samenwerking tussen gemeente, corporaties en huurdersorganisaties bij het maken van prestatieafspraken. Daarin is het onder andere belangrijk dat de gemeente duidelijk haar

⁵ Ook de gemeente heeft een taak bij de persoonlijke verzorging, namelijk voorzover die samenhangt met de behoefte aan begeleiding. Die is niet expliciet in het schema opgenomen. Persoonlijke verzorging op grond van de Zvw is aan de orde bij een behoefte aan geneeskundige zorg of een hoog risico daarop.

zienswijze over de rol van de corporatie in de Woonvisie beschrijft. Dit geldt bijvoorbeeld voor het thema 'ouderenhuisvesting en wonen met zorg'. Dit betekent overigens niet dat de gemeente verplicht is om in haar Woonvisie een zienswijze over deze en andere thema's op te nemen. Maar om invloed uit te kunnen oefenen op de rol van de corporatie is een heldere en zoveel mogelijk concrete beschrijving van hoe de gemeente de opgave van de corporatie ziet, wel belangrijk.

3.4. Nieuwe ontwikkelingen

Nu de extramuralisering van de zorg grotendeels uitgekristalliseerd is, zijn veel gemeenten, corporaties, zorgaanbieders en particuliere ontwikkelaars actief om te kijken hoe het langer zelfstandig wonen het best kan worden vormgegeven. Een aantal voorbeelden:

- Blijverslening. Deze lening is gericht op oudere woningbezitters die hun woning willen aanpassen, maar daarvoor te weinig financiële middelen hebben. Bovendien krijgen ouderen van banken vaak geen hypotheek meer, ook al is de woning (bijna) helemaal vrij van hypotheek. Na overlijden of opname in het verpleeghuis kan de lening worden afgelost vanuit de verkoopopbrengsten. Net als bij de Starterslening staat de gemeente garant. De Blijverslening is reeds opgenomen in de concept-Woonvisie 2016 van de gemeente Halderberge.
- Nieuwe woonvormen. In den lande komen verschillende nieuwe woonconcepten op die zich richten op ouderen die langer zelfstandig wonen, zoals:
 - **Meergeneratiewoningen.** Woningen die onder één dak huisvesting bieden aan meerdere generaties, meestal uit een familie. Zowel jong als oud kunnen elkaar helpen. De oudere bewoners letten op huisdieren of kleinkinderen als de ouders overdag werken. De jongere bewoners ondersteunen oudere bewoners waar nodig bij het huishouden. Het kan hierbij gaan om nieuwe woningen, maar ook om splitsing van bestaande woningen.
 - **Meegroeiwoningen.** Een woning die modulair is ontworpen, zodat het gefaseerd kan worden gebouwd. Het huis 'groeit mee' met de huishoudensituatie van de bewoners. Zo is er ruimte om op de begane grond in een latere fase een extra badkamer en/of slaapkamer te realiseren. Doordat aanbouwmogelijkheden van tevoren zijn uitgedacht hoeven eigenaren geen onnodige sloop- en verbouwkosten te maken en maar eenmaal een architect te betalen.
 - **Moderne hofjes.** Ouderen wonen samen rondom een beschutte binnenplaats. Privacy en wooncomfort staan centraal in een veilige en afsluitbare hof. Ieder heeft een eigen voordeur, inpandige berging, terras, zolder en eigen afsluitbare schuur op het terrein. Door de gemeenschappelijke ruimte en tuin is er de mogelijkheid voor ontmoeting, zonder dat dit verplicht wordt gesteld. Wel organiseren de bewoners samen het onderhoud, de zorg en de energie.
 - **Thuishuis.** Ongeveer vijf tot zeven bewoners wonen in een huis van 400-450 m², gelegen op een locatie waar mensen op loopafstand de boodschappen kunnen halen. Iedere bewoner heeft een eigen (kleine) woonkamer, slaapkamer, badkamer en pantry. Men deelt de keuken, een gemeenschappelijke woonkamer, een hobbyruimte en een logeerkamer. Als het nodig is, kan er zorg geregeld worden. In principe wonen de mensen zelfstandig. Het is zodanig ingericht dat bewoners maximaal uitgenodigd worden activiteiten te ondernemen. Het is met name gericht op ouderen die niet alleen willen wonen of dreigen te vereenzamen.
 - **Gestippeld / harmonicawonen.** Hierbij gaat het om een woongroep van ouderen of andere groepen met een zorgvraag die gespreid (gestippeld) of geclusterd binnen een groter appartementencomplex wonen. Er is een gemeenschappelijke ruimte aanwezig, er worden activiteiten samen ondernomen en mensen zorgen

voor elkaar. Maar doordat men onderdeel is van een grotere gemeenschap is er geen last van te sterke sociale controle en ontmoet men ook andere mensen.

- Woonadviseurs: In steeds meer gemeenten zal –gezien de geringe nieuwbouw-mogelijkheden- de focus liggen op het aanpassen van de bestaande woningvoorraad. Bewustwording bij particuliere woningeigenaren is daarbij belangrijk. Zo kunnen ouderen / mensen met een lichte zorgzwaarte in verschillende gemeenten een afspraak maken met een woonadviseur / wooncoach die bij hen langs komt om te kijken welke woningaanpassingen wenselijk zijn en welke lokale voorzieningen aanwezig zijn (zoals bijv. de Blijverslening) om het langer thuis wonen mogelijk te maken. Daarbij is samenwerking met betrokken zorg- en welzijnsorganisaties belangrijk, zodat de adviseur de juiste adviezen kan geven, passend bij de specifieke zorgbehoefte. Verder is samenwerking met (het liefst) lokale aannemers/installatiebedrijven belangrijk. Na gesprekken kunnen mensen zo nodig ontspoord worden bij de vervolgstap om woningaanpassingen te realiseren.
- Flexibel zorgvastgoed. Doordat mensen met een lichte zorgvraag niet langer in aanmerking komen voor een intramurale woonvorm, is de kans aanwezig dat –bij een te beperkt aantal mensen met een zware zorgvraag- een deel van het intramurale zorgvastgoed leeg komt te staan. Op dit moment geldt dat vooral voor verzorgingshuisplaatsen. Maar ook een deel van de verpleeghuiscapaciteit in Nederland heeft hiermee te maken. In veel gemeenten kijken gemeenten en eigenaren van het vastgoed naar de mogelijkheden om dit vastgoed flexibel in te zetten. Door kamers / appartementen in het complex zodanig in te richten dat er met enkele eenvoudige aanpassingen een intramurale plaats kan worden omgezet tot een zelfstandige wooneenheid en andersom. Belangrijk is daarbij dat het zorgvastgoed dusdanig aantrekkelijk is (of wordt gemaakt) dat ouderen bereid zijn hun zelfstandige woning te verlaten voor een woonruimte in een complex. Groenhuysen is hiermee zeer actief met hun concept 'zorgeloos wonen' waarbij een deel van de verzorgingshuiscapaciteit als zelfstandige wooneenheden worden aangeboden, waarbij bewoners een pakket kunnen afnemen van aanvullende diensten / ondersteuning.

4. Ouderenbeleid 2005-2016

In dit hoofdstuk wordt een evaluatie van het gemeentelijk beleid over de afgelopen jaren gegeven. Hierbij worden de volgende beleidsstukken in ogenschouw genomen:

- Het Masterplan Wonen-welzijn-zorg uit 2005;
- De Woonvisie 2010-2015;
- De prestatieafspraken;
- Woningbouwprogramma 2012-2022;
- Het Beleidsplan Sociaal Domein 2015 t/m 2017
- Het Beleidsplan Wmo 2008-2011;
- Het Beleidsplan Wmo 2012-2015;
- Het Plan van Aanpak Ouderenbeleid 2012/2013.

We gaan nader in op de inhoud van deze nota's en de mate waarin zij inspeelden op het langer zelfstandig wonen van ouderen. Bij de bespreking van de nota's voegen wij voor zover van toepassing de resultaten in van de (panel)gesprekken. Tot slot wordt ingegaan op een aantal door de gemeente geïnitieerde activiteiten die hebben bijgedragen aan de bewustwording van langer zelfstandig blijven wonen en de samenwerking met de woonzorgpartijen.

4.1. Masterplan Welzijn-wonen-zorg 2005

In 2005 heeft de gemeente het Masterplan Welzijn-wonen-zorg vastgesteld. Het plan behelst een visie en uitvoeringsprogramma per kern (en twee wijken van Oudenbosch). Er is duidelijk gekozen voor een integrale benadering waarbij de thema's welzijn, wonen en zorg in één beleidsstuk zijn geïntegreerd. Uit het masterplan komen een aantal kernpunten naar voren:

- Een deel van de nieuwbouw zal de gemeente bij voorkeur inzetten op het realiseren van levensloopbestendige woningen.
- De gemeente zal bevorderen dat meer bestaande (koop)woningen geschikt worden (gemaakt) voor bewoning door de zorgdoelgroepen, zodat zij zo lang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen. Dit kan door aan- en bijbouwen als mantelzorgvoorziening.
- Het doorontwikkelen van de informatie- en adviesfunctie van het huidige zorgloket. Tevens worden de mogelijkheden tot verbreding c.q. uitbreiding nader onderzocht.
- De gemeente start een werkgroep WMO op met de betrokken partijen op het vlak van welzijn-wonen-zorg waarin ook de consumentenorganisaties zijn vertegenwoordigd.

Opgave wonen en zorg

Het Masterplan geeft voor alle kernen samen de volgende opgave aan waar het specifieke vormen van wonen en zorg betreft. In het plan staan de aantallen ook naar kern gespecificeerd.

Tabel 3.1. Gemeente Halderberge. Opgave wonen en zorg

Gemeente Halderberge (aantallen afgerond)	Vraag 2015	Aanbod 2004	Potentiële plannen 2004-2009	Potentiële plannen 2010-2014	Restopgave 2010-2014
0-tredenhuurwoningen	1.335	540	360	15	- 420
Verzorgd wonen	520	90	120	-	- 310
Beschermd wonen	80	70	195	-	+ 185
Intramuraal wonen	190	225	-90	-	- 55

Bron: Gemeente Halderberge, Masterplan Wonen-welzijn-zorg, 2005.

In het Masterplan wordt geconcludeerd dat er een grote opgave ligt op het gebied van nultredenhuurwoningen en dat in de komende jaren moet blijken of deze behoefte daadwerkelijk aanwezig is.

Verder wordt in het Masterplan opgemerkt dat de opgave voor verzorgd wonen en beschermd wonen nauw aan elkaar gerelateerd zijn, aangezien deze woonvormen op een flexibele wijze door Groenhuysen worden gerealiseerd, zodat sprake is van een grote mate van onderlinge uitwisselbaarheid. Het resterende tekort wordt in het Masterplan als niet substantieel bestempeld.

De inzet in het Masterplan heeft in belangrijke mate zijn doorwerking gehad op de beleidsterreinen van het wonen enerzijds en welzijn en zorg anderzijds. Maar het integrale karakter van het Masterplan is vervolgens niet meer zichtbaar in de verschillende beleidstukken. De vertaling van het Masterplan in de Woonvisie concentreert zich sterk op het wonen, terwijl de vertaling in het Wmo-Beleidsplan vooral gericht is op de thema's zorg en welzijn. Daarnaast moet men daarbij in acht nemen dat enige jaren na het vaststellen van het Masterplan grote veranderingen zijn opgetreden, zowel wat betreft de woningmarkt (economische crisis) als wat betreft het welzijns- en zorgterrein (scheiden wonen en zorg; ontstaan Wmo).

4.2. Woonvisie 2010-2015

De gemeente Halderberge stelt periodiek een woonvisie op. De thans nog vigerende visie dateert uit 2010 en heeft betrekking op de periode 2010-2015. Het beleid inzake ouderen is opgenomen onder de paragraaf 'Wonen met zorg en welzijn'.

Woonvisie 2010-2015. Belangrijkste uitgangspunten wonen, zorg en welzijn

- Senioren verdienen aandacht in iedere kern;
- De woonwensen van ouderen zijn divers, waardoor ook een divers aanbod van woonvormen noodzakelijk is;
- Ouderen zijn weinig verhuiscapabel en voorzover ze dat wel zijn heeft 80% in Halderberge behoefte aan een grondgebonden woning. De verhuiscapabele ouderen geven een grote voorkeur aan voor huurwoningen, maar in de praktijk blijkt die vraag veel minder groot.
- Het totale woningbouwprogramma moet gemeentebreed 50% nultredenwoningen bevatten om de doorstroming op gang te brengen.

De Woonvisie 2010-2015 bevat naast kwalitatieve beleidsvoornemens ook programma-tische en kwantitatieve onderdelen. Zo geeft zij per kern aan wat de gewenste toevoeging is aan specifieke huisvesting voor ouderen (en anderen) met een beperking. Verder

worden de belangrijkste concrete plannen genoemd die in de periode 2010-2015 uitgevoerd moeten worden.

Tabel 3.2. Gemeente Halderberge. Opgave wonen en zorg 2010 t/m 2014

	Bosschen- hoofd	Hoeven	Oud- Gastel	Ouden- bosch	Stampers- gat	Totaal
Geschied wonen/- nultreden	51	84	80	151	14	380
Verzorgd wonen	75	0	0	100	0	175
Beschermd wonen	0	0	0	66	0	66
Intramuraal wonen	0	0	0	48	0	48
Totaal	126	84	80	365	14	669

Bron: Gemeente Halderberge. Woonvisie 2010-2015.

Vanuit de gemeente is aangegeven dat gedurende het opstellen van de Woonvisie 2010 in de werksessies is gesproken over het Masterplan Wonen-Welzijn-Zorg. In deze werksessie is tot de conclusie gekomen dat het Masterplan ook voor de Woonvisie 2010 het uitgangspunt vormt.

Bij de categorieën beschermd en verzorgd wonen wijken de aantallen echter af van die uit het Masterplan. De opgave op het vlak van beschermd wonen is in de Woonvisie afgenomen ten opzichte van het Masterplan WWZ, terwijl de opgave voor verzorgd wonen is toegenomen. Dit komt doordat in deze periode de ingezette extramuralisering vanuit het Rijk werd versterkt. Het aantal zorgbehoevenden dat nog in aanmerking kon komen voor een verzorgingshuisplaats (beschermd wonen) werd verder ingeperkt, waardoor meer mensen langer zelfstandig moeten wonen. Met het vergroten van de opgave voor verzorgd wonen, speelde de gemeentelijke Woonvisie op deze tendens in.

De uitwerking van de Woonvisie vond o.a. plaats in het woningbouwprogramma 2012-2022. In de periode daarna begon duidelijk te worden dat de woningbouw in de praktijk minder vlot verliep dan was gedacht, met name door de gevolgen van de krediet- en woningmarktcrisis en een dalende prognose gebaseerd op demografische gegevens. Daarom is in juni 2015 het gemeentelijk woningbouwprogramma 2012-2022 geactualiseerd. Het programma is toen teruggebracht van 1.622 naar 743 woningen. Mede om die reden is er een grote absolute afname van het aantal geplande nultredenwoningen in het woningbouwprogramma 2015-2025 ten opzichte van de Woonvisie 2010.

Tabel 3.3. Gemeente Halderberge. Plannen wonen en zorg 2010-2015

Kern	Project	Plancapaciteit woonvisie 2010	In woningbouwprogramma 2012-2022	Gerealiseerd (2015)
Bosschenhoofd	De Reiskoffer	65 eenheden verzorgd wonen	Nee	Niet gerealiseerd
	Centrumplan	20 eenheden verzorgd en geschikt wonen	Ja	Gerealiseerd
	Margrietstraat	10 zorgappartementen	Nee	Niet gerealiseerd; wordt heroverwogen
Hoeven	Zuid-West	9 geschikte woningen	Nee	Gerealiseerd
	Axis	17 geschikte woningen	Ja	Gerealiseerd
	Centrumplan	40 eenheden verzorgd wonen	Nee	Wel op wbp 2015. Zachte plancapaciteit
Oud Gastel	Centrumplan	20 geschikte woningen	Nee	Wel op wbp 2015, nu met 46 nultredenwoningen.
	Oud Gastel Noord	60 geschikte woningen	Nee	Eerste fase in ontwikkeling
Oudenbosch	Woonzorgcomplex	114 intramurale plaatsen	Nee	Gerealiseerd
	Maria ter Engelen	100 eenheden verzorgd wonen	Nee	100 niet meer actueel; 15 eenheden dementerenden in klooster + evt. seniorenhuisvesting
	Tivoli	115 geschikte woningen	Nee	100 woningen gerealiseerd
	Haven	30 geschikte woningen	Ja	Bouw onlangs gestart
Stampersgat	Centrumplan	14 geschikte woningen	Ja	Plan vertraagd door crisis, gewijzigd in 9 nultredenappartementen

Bron: Gemeente Halderberge. Woonvisie 2010-2015, evaluatie woningbouwprogrammering 2015.

Ongeveer de helft van de plancapaciteit op het vlak van ouderenhuisvesting uit 2010 lijkt in de afgelopen jaren te zijn gerealiseerd, met name in Oudenbosch.

4.3. Prestatieafspraken 2009–2012, 2011–2012, 2014-2015

De gemeente en woningcorporatie Woonkwartier hebben over de periode 2009 - 2012 prestatieafspraken gemaakt. De hoofdpunten voor het ouderenbeleid zijn:

- Woonkwartier voert het percentage nultredenwoningen binnen haar totale woningvoorraad op met 35%: van 638 woningen in 2010 naar 860 woningen eind 2014, zowel door het opplussen van bestaande woningen als door nieuwbouw van dergelijke woningen.
- Partijen spannen zich samen met betreffende (zorg)instellingen in om in voldoende huisvesting voor lichamelijk en/of geestelijk gehandicapten en andere zorgbehoevenden te voorzien. De gemeente zal bovendien, al dan niet in samenspraak met zorginstellingen, in 2009 nader onderzoek doen naar de behoefte aan intra- en

extramurale woonvormen. Dit wordt gekoppeld aan de nieuwe Woonvisie. Een dergelijk onderzoek hebben we niet aangetroffen.

- Partijen spreken in het kader van de Wet maatschappelijk ondersteuning af om voorwaarden te scheppen dan wel maatregelen te nemen om woningen geschikt te maken voor de huisvesting van gehandicapten en zorgbehoevenden.

Uit een recent overzicht van nultredenwoningen dat wij van Woonkwartier hebben ontvangen, kunnen we afleiden dat de opvoering van nultredenwoningen inmiddels gerealiseerd is (wij tellen er bijna 900). De inspanningsverplichting van beide partijen is lastiger te checken, doch uit de prestatieafspraken 2014-2015 is af te leiden dat de gezamenlijke inzet telkens onderwerp van gesprek is geweest. Dit heeft onder meer uitgemond in de afspraak dat Woonkwartier in beginsel altijd nultredenwoningen bouwt. Voorts hebben beide partijen als uitvloeisel van de prestatieafspraken in 2015 werkafspraken gemaakt over de aanpassing van bestaande woningen (‘werkafspraken sociaal domein’).

Werkafspraken Sociaal Domein Gemeente Halderberge – Woonkwartier (2015)

Afspraken m.b.t. woningaanpassing

- Kostenverdeling tussen gemeente en corporatie bij woningaanpassingen in geval van medische noodzaak
- Procedurele afspraken bij aanpassingen in het kader van de Wmo bij regulier onderhoud van de corporatie (badkamer, keuken, toilet) waarbij sprake is van meerkosten in verband met specifieke zorgbehoeften
- Procedurele afspraken bij Zelf aangebrachte voorzieningen (ZAV) en aanpassingen door corporatie ter comfortverhoging
- Onderhoud en eigendom van Wmo voorzieningen in huurwoningen
- Woningaanpassing op basis van PGB van huurder
- Kosten en plaatsing/verwijdering van trapliften in huurwoningen
- Toegankelijkheid van woning en woonomgeving van huurwoningen

Daarnaast zijn er in dit document ook afspraken gemaakt over woonruimtebemiddeling, signalering, schuldhulpverlening en de aanpak van woonfraude.

4.4. Beleidsplannen Wmo 2008-2011 en 2012-2015

Het eerste Wmo Beleidsplan had betrekking op de periode 2008-2011. De invoering van de Wmo betekende een herijking van het hele ondersteunings- en welzijnsbeleid in Halderberge. De periode 2008-2011 heeft dan ook in het teken gestaan van het vormgeven aan de nieuwe taken binnen de gemeentelijke organisatie. Een voorbeeld hiervan is het informatieloket Wegwijs. Zo’n loket werd al in het Masterplan wonen-welzijn-zorg geadviseerd. Aan het eind van de planperiode is de werkwijze en de situering van dat loket uitgebreid geëvalueerd. Tevens is in die periode de Wmo-raad gevormd.

Het Wmo-beleidsplan 2012-2015 staat in het teken van doorontwikkelen, mede op basis van de resultaten van de evaluatie van de vorige periode. Binnen dit beleidsplan ligt de nadruk op informatie, advies en ondersteuning, mantelzorg en vrijwilligerswerk, collectieve, algemene en individuele voorzieningen (onderdeel van de negen prestatievelden van de Wmo 2007). Voor deze prestatievelden als speerpunten is gekozen vanwege de

ontwikkelingen die binnen deze velden spelen. De overige prestatievelden werden opgenomen in andere beleidsplannen van de Gemeente Halderberge.

Deze keuze brengt met zich dat een beperkte relatie wordt gelegd met o.a. het ouderenbeleid en het ruimtelijke ordeningsbeleid, zoals het Beleidsplan zelf aangeeft. Bewust maakt het plan geen onderscheid naar leeftijd. Het richt zich op een ieder die maatschappelijke ondersteuning nodig heeft. In het Wmo-beleid zijn ouderen dus geen afzonderlijke categorie.

Wel geeft het Beleidsplan aan dat er in een later stadium een plan van aanpak gereed moet zijn over de aanpak, introductie en uitvoering van 'inclusief beleid'. Dit houdt in dat in alle fasen van de beleidscyclus rekening wordt gehouden met verschillen tussen mensen met en zonder beperkingen. In 2013 is dit plan van aanpak gereed gekomen. Hierin zijn diverse acties opgenomen, waaronder:

- handhavingsacties van Boa's in het winkelgebied waarbij aandacht wordt gegeven aan uitstallingen op de stoep;
- het toetsen van nieuwbouwplannen op toegankelijkheid;
- met belangengroepen bespreken hoe de doorgaande route door Oudenbosch toegankelijker kan worden gemaakt voor de kwetsbare verkeersdeelnemer.

Het Beleidsplan 2012-2015 geeft verder aan dat de kwaliteitsbewaking zal plaatsvinden via een jaarlijkse benchmark en een jaarlijks klanttevredenheidsonderzoek. Tenslotte wordt aangekondigd dat in jaarlijkse rapportages de voortgang van de actiepunten uit het beleidsplan wordt beschreven en ter kennis wordt gebracht van de Wmo-raad en de gemeenteraad. De Wmo-monitor die is uitgevoerd in 2013, 2014 en 2015 geeft weinig inzicht in de resultaten en effecten van beleid.

4.5. Plan van aanpak ouderenbeleid 2013/2014

De Raad van Halderberge heeft in maart 2014 het Plan van Aanpak Ouderenbeleid vastgesteld. Dit is in nauw overleg met diverse betrokken partijen tot stand gekomen en bevat een groot aantal voornemens en acties op velerlei terrein, alle gericht op de doelgroep ouderen. De meest concrete hebben betrekking op de jaren 2013/2014, terwijl ook veel acties als continu worden bestempeld. Het gros sluit aan bij reeds ingang gezet beleid. Het Plan van Aanpak is niet zozeer een beleidsdocument alswel een activiteitenprogramma.

In het Plan van Aanpak wordt aangekondigd dat dit het laatste specifieke plan voor de doelgroep ouderen is. De aandacht die nodig is voor ouderen zal opgaan in integraal gemeentelijk beleid. De in het Plan van Aanpak beschreven acties zullen op grond van tussentijdse evaluaties jaarlijks worden bijgesteld en ingebracht in de 'paraplunota'.

Uit gesprekken met de wethouders Wonen en Welzijn en Zorg blijkt dat er uiteindelijk geen 'paraplunota' is opgesteld, maar dat de acties uit het Plan van Aanpak Ouderenbeleid zijn overgenomen in andere beleidsdocumenten. Vooral in het Beleidsplan Wmo 2015-2017 zijn veel acties uit dit plan van aanpak opgenomen. Voor de concept Woonvisie (2016) is dat voornamelijk veel minder het geval. Dit komt doordat de nieuwe Woonvisie een sterk visionair karakter heeft en daardoor ook relatief wat minder in gaat op concrete uitvoeringspunten. In 2015 is het Plan van Aanpak geëvalueerd. Zie hiervoor hoofdstuk 6.

4.6. Stimulerende, interactieve bijeenkomsten

De gemeente heeft van tijd tot tijd informerende, stimulerende en interactieve bijeenkomsten heeft belegd in het kader van de ontwikkeling en de uitvoering van haar beleid. Daarvan zijn presentaties, verslagen en andere documentaties beschikbaar, die genoemd worden in bijlage 4. Uiteraard heeft een aantal in deze bijeenkomsten naar voren gebrachte ideeën hun weg naar het beleid gevonden. Voorbeelden van dergelijke bijeenkomsten zijn:

- **Het Woonberaad "Senioren op de woningmarkt; wonen met zorg in Halderberge, zijn wij klaar voor de toekomst?" (april 2012)**
Tijdens dit beraad, georganiseerd door de gemeente Halderberge en Woonkwartier is door sprekers uit de corporatiesector en het zorgdomein aan betrokkenen informatie gegeven over de veranderingen als gevolg van de "kanteling" en de maatschappelijke context waarin die plaatsvindt. Naast informatieverstrekking hebben ook werkgroepen van deelnemers zich over het vraagstuk gebogen.
- **Informatiepodium "Scheiden Wonen en Zorg: wat betekent dat voor Halderberge (november 2012)?"**
Dit is het vervolg op het woonberaad uit het voorjaar, wederom georganiseerd door de gemeente en Woonkwartier. Het is een discussiebijeenkomst waarin centraal staat wat de grote veranderingen in wonen en zorg gaan betekenen op de schaal van Halderberge. Er is een grote verscheidenheid aan deelnemende organisaties. Belangrijk thema is de toekomstige rolverdeling tussen de partijen en de vraag wie de regie neemt of zou moeten hebben.
- **Themamiddag "van verzorgingsstaat naar participatiemaatschappij" (december 2013)**
Deze middag werd georganiseerd door Woonkwartier en de gemeente Halderberge in samenwerking met de GGZ Westelijk Noord-Brabant en SDW. Het was de derde bijeenkomst over wonen en zorg. Het doel van de themamiddag was om meer bewustwording en beleving te krijgen bij de praktijk waarin ook kwetsbare mensen zich steeds meer zelfstandig moeten zien te redden. Onderwerpen als stigmatisering, ondernemersinitiatieven en het maatschappelijk steunsysteem (Mass) kwamen aan de orde. Er waren 70 deelnemers.
- **Informatiemarkt "langer thuis in eigen huis" (november 2014)**
Het doel van de informatiemarkt was bewustwording creëren onder alle 55+ inwoners in Halderberge over hun eigen mogelijkheden en verantwoordelijkheid bij de voorbereidingen op het zelfstandig blijven wonen in de eigen woning. Deze bewustwording richt zich op 2 onderdelen.

 - Woning; het aanpassen van de woning zodat deze veilig, comfortabel en toegankelijk is zodat men langer in de vertrouwde woning en woonomgeving kan blijven wonen.
 - Zorg en maatschappelijke ondersteuning; er worden de komende tijd grote veranderingen in de zorg en maatschappelijke ondersteuning doorgevoerd. Daarbij staat de eigen kracht en zelfoplossend vermogen van inwoners centraal. Maar wat betekenen deze veranderingen voor inwoners nu precies?

Er was een zeer groot aantal partijen uit Halderberge uitgenodigd met als methode dat de professionals de burgers informatie gaven.

4.7. Samenvattende constatering

In deze laatste paragraaf van dit hoofdstuk vatten we de constatering samen:

- a. Het Masterplan wonen-welzijn-zorg staat aan het begin van een brede beleidsontwikkeling die zijn vervolg heeft gekregen in sectorale deelnota's, met name de Woonvisie en de Wmo-beleidsplannen. De in beginsel integrale aanpak van het Masterplan is in de beleidsnota's niet volgehouden. Wel zijn er diverse bijeenkomsten geweest met gemeente, corporatie en zorginstellingen, waarbij partijen van gedachten hebben gewisseld over de gevolgen voor Halderberge van de scheiding van wonen en zorg en de ontwikkelingen in de Wmo. Op het vlak van de professionele organisaties en belangenorganisaties is men dus wel op integrale wijze aan het werk geweest.
- b. Ongeveer de helft van de plancapaciteit op het vlak van ouderenhuisvesting uit 2010 is in de afgelopen jaren gerealiseerd, met name in Oudenbosch. Een belangrijke reden voor het niet realiseren van de plannen komt voort uit de economische- en woningmarktcrisis.
- c. Voor wat betreft de sociale huursector was in de prestatie-afspraken 2010-2014 opgenomen dat Woonkwartier het percentage nulredenwoningen binnen haar totale woningvoorraad met 35% zou opvoeren: van 638 woningen in 2010 naar 860 woningen eind 2014, zowel door het opplussen van bestaande woningen als door nieuwbouw van dergelijke woningen. Uit de door de corporatie verstrekte informatie blijkt dat het aantal inmiddels is toegenomen tot 900;
- d. In de Woonvisie 2010-2015 wordt nauwelijks of geen aandacht besteed aan de categorie ouderen in een koopwoning, getalsmatig belangrijk in Halderberge.
- e. Waar het gaat om de in de Woonvisie 2010-2015 aangegeven gewenste ontwikkeling wat betreft specifieke woonvormen (verzorgd, beschermd, intramuraal) zijn de berekeningen uit 2010 door de werkelijkheid van de regelgeving sindsdien achterhaald.
- f. In de Wmo-beleidsplannen die vóór de invoering van de Wmo-2015 zijn gemaakt (2008-2011 en 2012-2015), is de doelgroep 'ouderen' niet apart onderscheiden.
- g. Genoemde Wmo-beleidsplannen richten hun aandacht primair op informatie, advies en ondersteuning, mantelzorg en vrijwilligerswerk, collectieve, algemene en individuele voorzieningen, maar besteden (bewust) nauwelijks aandacht aan de relatie met het beleid inzake het wonen, ruimtelijke ordening en de (fysieke) woonomgeving.
- h. Het Plan van Aanpak Ouderenbeleid (2013/14) bevat concrete acties. In het Plan van Aanpak wordt aangekondigd dat de gemeente geen sectoraal ouderenbeleid meer zal maken. Deze acties zijn deels opgenomen in het Beleidsplan Wmo 2015-2017 en deels in de nieuwe Woonvisie. Zij het dat de aandacht voor de concrete acties uit het Plan van aanpak in de Woonvisie relatief beperkt is door het sterk visionaire karakter van de nieuwe Woonvisie.

5. Normenkader

5.1. Waartoe een normenkader en hoe het tot stand is gekomen

De toetsing van de beleidsvoornemens van de gemeente Halderberge inzake ouderenhuisvesting kan alleen dán zuiver gebeuren indien tevoren een normenkader is geformuleerd, een meetlat waarlangs het voorgenomen beleid wordt gelegd. Toepassing van het normenkader heeft primair ten doel om te bezien in hoeverre de gemeente thans op het goede spoor zit, in hoeverre het beleid voldoende rekening houdt met de huidige en toekomstige trends op het vlak van langer zelfstandig wonen voor ouderen, en of er aanpassingen van de koers nodig zijn. Toekomstgericht dus. Het normenkader sluit nauw aan bij de centrale onderzoeksvraag en de zeven deelvragen.

Het normenkader is gebaseerd op landelijke onderzoeken en publicaties op het vlak van langer zelfstandig wonen, aangevuld met informatie uit de onderzochte lokale beleidsstukken, de interviews met wethouders en ambtelijke organisatie en de aandachtspunten in de panelgesprekken (voor de inbreng van de couleur locale).

5.2. Thema's en normstellingen

Het normenkader bestaat uit zeven thema's. Per thema zijn één of meer normstellingen geformuleerd.

Thema 1. Het gemeentelijk beleid is gericht op een woningvoorraad, die is toegesneden op de huisvesting van ouderen

1. De gemeente heeft een woonbeleid vastgelegd in plannen, zoals een woonvisie.
2. De gemeente houdt binnen het woonbeleid rekening met de differentiatie van de groep 'ouderen', onder meer naar huurders en koopwoningbezitters en leeftijds-categorieën.
3. De gemeente houdt bij haar woonbeleid rekening met de verschillen tussen de dorpen, zoals het grotere aandeel ruime grondgebonden (koop)woningen in de kleine kernen ten opzichte van de gemiddeld genomen iets kleinere woningen in Oudenbosch.
4. De gemeente baseert zich op een realistische behoefteprognose⁶, die periodiek wordt gemeten.
5. De gemeente heeft het beleid uitgewerkt in uitvoeringsplannen.
6. Het gemeentelijk beleid en de uitvoeringsplannen zijn actueel⁷.

7. Thema 2. Het gemeentelijk beleid is gericht op een voor ouderen geschikte woonomgeving (fysiek en sociaal)

1. De gemeente heeft beleid geformuleerd ten aanzien van de geschiktheid⁸ van de fysieke, openbare ruimte voor mensen met een beperking. Dit beleid ligt vast in actuele uitvoeringsplannen.

⁶ Een realistische prognose verstaan we hier: een prognose die is opgesteld door een op het desbetreffende vakgebied algemeen erkende, gezaghebbende instantie waarbij een wetenschappelijke methode wordt gehanteerd die navolgbaar en herhaalbaar is.

⁷ Onder actueel verstaan we hier: aansluitend bij de behoefte en de beleidscontext die thans of, naar verwachting, de komende jaren aan de orde is c.q. zal zijn.

2. De gemeente heeft beleid geformuleerd ten aanzien van de goede toegankelijkheid van algemene voorzieningen voor ouderen/mensen met een beperking. Dit beleid ligt vast in actuele uitvoeringsplannen.
3. De gemeente houdt in haar beleid rekening met de verschillen tussen de kernen als het gaat om de nabijheid van (zorg-, welzijns- en dagelijkse) voorzieningen.
4. De gemeente heeft beleid geformuleerd ten aanzien van stimulering en ondersteuning van vrijwilligerswerk en mantelzorg. Dit beleid is uitgewerkt in maatregelen.

Thema 3. Het gemeentelijk beleid is gericht op toereikende voorzieningen voor de maatschappelijke ondersteuning van ouderen.

1. De gemeente heeft actueel beleid geformuleerd ten aanzien van communicatie met en ondersteuning van ouderen, adequate extramurale zorg en ondersteuning, woning-aanpassing, vervoer en dagopvang voor ouderen. Dit beleid is uitgewerkt in actuele maatregelen. De gemeente koppelt haar Wmo-beleid nadrukkelijk aan het woonbeleid. Dit blijkt ook uit beleid en uitvoeringsmaatregelen.
2. Het beleid ten aanzien van maatschappelijke ondersteuning heeft effect op het langer thuis wonen van ouderen.

Thema 4. De gemeente draagt zorg voor een periodieke evaluatie en herijking van het ouderenbeleid

1. De gemeente evalueert het woonbeleid in ruime zin en het beleid inzake de maatschappelijke ondersteuning en stelt waar nodig het beleid bij. Zij doet dit minimaal één keer per vier jaar.
2. Bij die evaluatie en herijking wordt expliciet een relatie gelegd tussen beide beleidsvelden.

Thema 5. Het gemeentelijke ouderenbeleid is actueel⁹ en doeltreffend¹⁰

1. Het gemeentelijk ouderenbeleid speelt in op de actuele vraagstukken.
2. De beleidsdoelen van de gemeente worden gehaald.

Thema 6. Het gemeentelijke ouderenbeleid is doelmatig¹¹

1. De beleidsdoelen worden bereikt binnen de gestelde kaders van tijd en geld

Thema 7. Het gemeentelijk ouderenbeleid wordt gekenmerkt door samenhang, afstemming en samenwerking

1. De gemeente zoekt voor haar beleidsformulering en -uitvoering contact met de bij het beleid betrokken partijen, zowel aan de vraagzijde (woonconsumenten) als de aanbodzijde (corporatie, zorginstellingen etc.).

⁸ Onder geschikt verstaan we een begaanbaar, veilig openbaar gebied waarin mensen met een rollator of rolstoel en mensen met andere beperkingen (bijv. visueel) zich zonder fysieke obstakels kunnen bewegen.

⁹ Onder actueel verstaan we hier inspelend op de vraag c.q. problematiek van vandaag.

¹⁰ Onder doeltreffend verstaan we in dit verband het bereiken van het gestelde doel, zoveel mogelijk in meetbare termen verwoord.

¹¹ Onder doelmatig verstaan we het bereiken van een doel binnen de vooraf gestelde tijd en budgettaire randvoorwaarden.

2. De gemeente maakt prestatieafspraken c.q. sluit contracten met de corporatie en zorginstellingen. Hierin worden meetbare afspraken gemaakt over ieders aandeel in de totstandkoming van een op de behoefte aansluitend aanbod. De voortgang van de realisatie wordt gemonitord en waar nodig wordt tijdig bijgestuurd (zie ook thema 4, 5 en 6).
3. Tussen gemeente, woningcorporaties en zorginstellingen zijn afspraken gemaakt om te voorzien in een (nood)oplossing in situaties waarin door acute achteruitgang in gezondheid het voor de oudere niet meer mogelijk is zelfstandig te blijven wonen maar opname in een verpleeghuis (nog) niet mogelijk is.

6. Het beleid getoetst

In dit hoofdstuk toetsen wij het ouderenbeleid aan het normenkader uit het vorige hoofdstuk. Hierbij volgen we dezelfde indeling als het normenkader. De informatie over het beleid hebben wij ontleend aan de documentatie, die ons door de gemeente en de woningcorporatie ter beschikking is gesteld. Verder hebben we ons gebaseerd op de (panel)gesprekken en de interviews. In bijlage 4 is het overzicht van de ter beschikking gestelde documentatie opgenomen. Bijlage 5 bevat de namen van de deelnemers aan de (panel)gesprekken en de geïnterviewden.

De toetsing heeft betrekking op het *actuele* beleid. Dit beleid is vastgelegd in de concept-Woonvisie 2016-2020 (juni 2016), het Beleidsplan Sociaal Domein 2015-2017 en het Beleidsplan Wmo 2015 t/m 2017.

6.1. Vraag 1. In hoeverre is beleid gericht op een op ouderen toegesneden woningvoorraad?

Norm 1: De gemeente heeft een woonbeleid vastgelegd in plannen, zoals een woonvisie

De looptijd van de huidige Woonvisie is verstreken in 2015. Een nieuwe Woonvisie (2016-2020) is in procedure. De concept-Woonvisie is meer dan een actualisering. In de periode 2010-2015 is er immers veel gebeurd op het gebied van het wonen (effecten van de kredietcrisis, effecten parlementaire enquête woningcorporaties, herziene Woningwet, herziene Huisvestingswet) en van de zorg (verhoging AOW-leeftijd; ontwikkeling Wet Maatschappelijke Ondersteuning). Verder is de lokale corporatie Bernardus Wonen recentelijk gefuseerd met twee andere in de regio werkzame corporaties tot Woonkwartier. Het beleid inzake de huisvesting van ouderen is in de concept-Woonvisie opgenomen in de paragraaf wonen en zorg. De formulering daarvan heeft een veel meer beleidsmatig en veel minder programmatisch karakter dan het beleid in de vigerende Woonvisie. De gemeente bepaalt in de Woonvisie de kaders en gaat in overleg met partners omtrent de invulling die het beste bij de markt aansluit. Dat wil zeggen: meer faciliteren en kaders stellen en minder bepalen.

Woonvisie 2016-2020 – Kernpunten van beleid

- Er heeft een grote omslag in beleid en denken plaatsgevonden: de oudere is primair zelf verantwoordelijk voor zijn/haar woon/zorgsituatie
- Het zo lang mogelijk zelfstandig thuis blijven wonen is dominant uitgangspunt van (rijks- en lokaal) beleid geworden
- Woonbeleid en zorgbeleid moeten op elkaar aansluiten
- In de sociale huursector moeten voldoende geschikte en vooral betaalbare woningen zijn voor mensen met een lichte zorgvraag
- Aanpassing van bestaande woningen ten behoeve van mensen met een lichte beperking wordt naast nieuwbouw steeds belangrijker
- De gemeente staat positief tegenover mantelzorgwoningen, de mogelijkheid tot de SVn-Blijverslening¹² en collectief particulier opdrachtgeverschap

¹² SVn: Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederlandse gemeenten

Norm 2: De gemeente houdt binnen het woonbeleid rekening met de differentiatie van de groep 'ouderen', onder meer naar huurders en koopwoningbezitters en leeftijdscategorieën

Zowel in de vigerende als in de concept-Woonvisie wordt rekening gehouden met differentiatie van woonwensen en woningbehoefte van ouderen. In beide documenten wordt een onderscheid gemaakt in specifieke woonvormen voor ouderen met een beperking.¹³ Voorts besteden beide beleidsdocumenten aandacht aan de sterke voorkeur voor grondgebonden nultredenwoningen, met name in de kleinere kernen. De concept-Woonvisie gaat op een aantal punten verder dan de vigerende: hij besteedt meer aandacht aan de verschillen tussen eigenaar-bewoners en huurders, verschillen in inkomenssituatie en leefstijl, de locatie- en kwaliteitsgebondenheid van de vraag, mantelzorgwoningen en noemt ook de mogelijkheid om groepsgevoel woningen te ontwikkelen (Collectief Particulier Opdrachtgeverschap).

Norm 3: De gemeente houdt bij haar woonbeleid voor ouderen rekening met de verschillen tussen de dorpen

In de panelgesprekken zijn de verschillen tussen de kernen benadrukt. Panelleden geven aan dat er sprake is van een hechte kernbinding, een ruime koopwoningvoorraad en aanzienlijke sociale cohesie in de kleine kernen. Hoewel ook in andere kernen geschikte woningen en soms ook (Hoeven, Oud-Gastel) woonzorgcomplexen aanwezig zijn, beschikt Oudenbosch over het ruimste aanbod van geschikte woningen én (zorg)voorzieningen. Veel ouderen uit de kleinere kernen willen echter liever in hun eigen dorp blijven wonen. Daarnaast geeft Woonkwartier aan dat de huurwoningen in de kleine kernen ook ruim zijn ten opzichte van haar woningbezit in Oudenbosch (en in mindere mate Oud Gastel). Oudere huurders in de kleine kernen zijn daardoor sterk gehecht aan hun woning (en woonomgeving) en willen dit niet opgeven voor een levensloopbestendige, maar kleinere huurwoning in Oudenbosch (waar men dan ook vaak meer huur voor moet betalen), ook al beschikt deze kern over een groot winkel- en zorgvoorzieningenaanbod, aldus Woonkwartier.

De nieuwe Woonvisie zet sterk in op het vergroten van bewustwording over de gevolgen van het langer zelfstandig wonen. In de panelgesprekken is aangegeven dat het bereiken van een mentaliteitsverandering cruciaal is. "De West-Brabander laat zich niet snel iets aanpraten, ook niet als het aankomt op het tijdig nadenken over het eventueel aanpassen van de woning of verhuizen."

Daarnaast besteedt de nieuwe Woonvisie aandacht aan de woonopgaven per kern. Hierbij gaat het echter met name om een analyse van het huidige woonmilieu, de kansen voor nieuwbouw en aandachtspunten voor de bestaande voorraad in algemene zin. Er wordt in de nieuwe Woonvisie niet ingegaan op de opgaven voor het langer zelfstandig wonen per kern.

Norm 4: De gemeente baseert zich op een realistische behoefteprognose, die periodiek wordt gemeten

Ten behoeve van de concept-Woonvisie is de provinciale behoefteprognose geanalyseerd. De uitkomsten daarvan fungeren, anders dan in de vigerende Woonvisie, vooral als achtergrond van de visie. In de visie zelf zijn geen behoeftecijfers opgenomen.¹⁴ De motivering daarvan is dat er – als gevolg van alle actuele veranderingen op het gebied van

¹³ Onderscheiden worden: Geschikt wonen/nultredenwoningen, verzorgd wonen, beschermd wonen en intramuraal wonen.

¹⁴ Woningmarktanalyse Halderberge (juni 2015). De seniorenraad en de Wmo-raad hebben in de panelgesprekken aangegeven dat ze deze bureaustudie te mager vinden. Zij pleiten voor een enquête.

(wonen en) zorg – “momenteel een diffuus beeld naar de woningvraag van de doelgroep ouderen en zorgbehoevenden (is)”. Deze situatie noopt ertoe, zo stelt de concept-Woonvisie, om de actuele situatie en ontwikkelingen binnen wonen en zorg samen met betrokken partners periodiek in beeld te brengen. Een procesvoornemen dus. Hierin kan ook worden betrokken in welke mate de verhuisvraag van ouderen acuut is (bijvoorbeeld mede aan de hand van de urgentiegegevens van Woonkwartier).

Norm 5: De gemeente heeft het beleid uitgewerkt in uitvoeringsplannen

In de concept-Woonvisie zijn – in lijn met het gemotiveerd ontbreken van behoeftecijfers – geen programmatische voornemens opgenomen, noch voor de totale woningbehoefte noch voor wonen (en zorg) voor ouderen. Wel heeft de gemeente het woningbouwprogramma 2015-2025 vastgesteld. Daarin zijn echter de woningen voor ouderen of de levensloopbestendige woningen niet apart onderscheiden.

In de panelgesprekken is aangegeven dat een grote toename van levensloopbestendige woningen¹⁵ wellicht is gewenst, maar dat de nieuwbouwruiimte in de gemeente beperkt is. Daarom zal ook op het aanpassen van de bestaande voorraad moeten worden ingezet. Hier ligt de nadruk op goede bewustwording onder particuliere woningeigenaren om tijdig na te denken over het aanpassen van de eigen woning. Met name in het praktijkpanel is aangegeven dat de bestaande woning goed onderhouden moet worden om verkoopbaar te blijven, mocht de zorgbehoevende willen verhuizen. Dat lijkt echter vaak niet het geval. “Senioren willen niet huren vanuit een eigendomssituatie, vinden dat vaak te duur en krijgen te weinig m² terug”. Overigens geven de woningmarktdeskundigen in het panel aan dat er gemiddeld genomen nog voldoende vraag is naar vrijkomende woningen van senioren. Daarmee is het financieel vaak mogelijk om van de overwaarde van de verkoop een levensloopgeschikte woning te huren.

In de panelgesprekken is voorts aandacht gevraagd voor de vrije huursector, waar wellicht oudere koopwoningbezitters die willen doorstromen en die veelal niet in aanmerking komen voor een sociale huurwoning, gebruik van willen maken. Er wordt direct aan toegevoegd dat er dan ook investeerders moeten zijn en dat de gemeente hier beperkte invloed op heeft.

Norm 6: Het gemeentelijk beleid en de uitvoeringsplannen zijn actueel

Gelet op het bovenstaande is er op het niveau van de Woonvisie sprake van actuele planvorming. Dat geldt ook voor het woningbouwprogramma dat immers periodiek (jaarlijks) wordt bijgesteld. Aparte vermelding van de zorgwoningen of levensloopbestendige woningen verdient aanbeveling. Verder is er een Werkgroep Nieuwe Initiatieven binnen de gemeente actief. Deze interdisciplinaire werkgroep komt periodiek bij elkaar om te bespreken of de gemeente medewerking kan verlenen aan nieuwe woonzorginitiatieven. Daarbij is het aan de initiatiefnemer om de behoefte voor het initiatief aan te tonen en de gemeente toetst de onderbouwing, met name op basis van de kwalitatieve kaders vastgelegd in het woningbouwprogramma.

¹⁵ Naast de vergrijzing komt hier nog de afbouw van de GGZ-capaciteit bij waardoor er extra huisvesting in het kader van beschermd wonen nodig is.

6.2. Vraag 2. In hoeverre is het beleid van de gemeente Halderberge gericht op een voor ouderen geschikte woonomgeving (fysiek en sociaal)?

Norm 1: De gemeente heeft beleid geformuleerd ten aanzien van de geschiktheid van de fysieke, openbare ruimte voor mensen met een beperking. Dit beleid ligt vast in actuele uitvoeringsplannen

Dit onderwerp betreft het beleid en de uitvoering daarvan m.b.t. het fysiek toe- en doorgankelijk zijn of maken van de openbare ruimte voor ouderen (en uiteraard ook andere personen) met een beperking: in hoeverre is de bestrating rolstoel- en rollatorvriendelijk, in hoeverre zijn oversteekplaatsen veilig voor mensen die minder goed ter been zijn of visueel beperkingen hebben etc.? Omdat ouderen steeds langer thuis blijven wonen, gaat het niet om bepaalde routes in de buurt van ouderenhuisvesting, maar is het een algemene opgave in alle kernen.

Het Plan van aanpak ouderenbeleid¹⁶ gaat in op de diverse aspecten van de geschiktheid en toegankelijkheid, zowel fysiek als sociaal. Toegankelijkheid maakt deel uit van het ruimere thema 'inclusief beleid'. Het Beleidsplan Sociaal Domein 2015 t/m 2017 gaat daar nader op in: 'In een inclusieve samenleving zijn voorzieningen toegankelijk voor mensen met een beperking en kunnen zij aan de samenleving deelnemen' (Beleidsplan Sociaal Domein, pagina 15). Er is echter door de gemeente geen beleidskader opgesteld als het gaat om de toegankelijkheid en veiligheid van de fysieke omgeving. Als verklaring hiervoor gaven de wethouders in de interviews aan dat de voorwaarden aan de fysieke en sociale woonomgeving sterk verschillen per locatie en kern. Daardoor is het niet wenselijk om voor dit aspect een algemeen richtinggevend kader op te stellen.

De gemeente is van mening dat het belangrijk is dat bewoners en particuliere ontwikkelaars zelf nadenken over hoe de fysieke en sociale woonomgeving ingericht moet worden op het langer zelfstandig wonen. Daarom worden de omwonenden, ontwikkelaars en adviesraden actief betrokken bij het (her)inrichten van de fysieke woonomgeving als dit aan de orde is op een bepaalde locatie (bijvoorbeeld bij een nieuwbouwproject of bij regulier onderhoud van bestaande wijken/straten). Er wordt dan gekeken of de woonomgeving voldoende toegankelijk is voor ouderen/mensen met een zorgvraag. Het gehandicaptenplatform maakt jaarlijks een ronde langs alle dorpen van Halderberge waarin zij de eventuele aandachtspunten op het vlak van de toegankelijkheid van de woonomgeving in kaart brengt (voor rolstoel- en scootmobielgebruikers). Aandachtspunten worden doorgegeven aan de gemeente. Deze samenwerking is niet vastgelegd in beleid of afspraken met het platform.

Overigens staat in de nieuwe Woonvisie wel aangegeven dat sommige kernen gezien moeten worden als echte 'woonkernen' zonder een volledig voorzieningspakket. Daarmee geeft de gemeente enige richting als het gaat om de concentratie/bereikbaarheid van voorzieningen, zij het op hoofdlijnen.

Norm 2: De gemeente heeft beleid geformuleerd ten aanzien van de goede toegankelijkheid van algemene voorzieningen voor ouderen/mensen met een beperking. Dit beleid ligt vast actuele in uitvoeringsplannen

Gelet op de diverse (beleidsmatige en juridische) grondslagen behoren alle voorzieningen in beginsel fysiek toegankelijk te zijn voor mensen met een beperking (geen trappen, geen drempels, rolstoeltoegankelijk, scootmobielvoorzieningen, invalidenparkeerplaatsen, etc.).

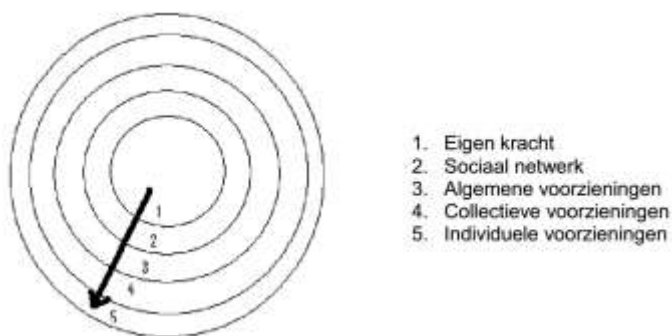
¹⁶ Vastgesteld door de gemeenteraad van Halderberge op 13 maart 2014.

Dit geldt zowel voor voorzieningen (zoals bibliotheken) waar de gemeente verantwoordelijkheid voor draagt, als particuliere voorzieningen (zoals winkels). Bovendien is het van belang dat voorzieningen goed bereikbaar zijn door hun ligging of via vervoersfaciliteiten. Vanwege de doelstelling dat ouderen langer thuis blijven wonen, gaat het steeds meer om bereikbaarheid dan om nabijheid van voorzieningen. In de panelgesprekken is – naast voldoende haal- en brengdiensten zoals nu al plaatsvindt via de Plusbus - ook het toenemende belang van internetwinkelen aan de orde gesteld. Ook het thema domotica zou meer aandacht moeten krijgen.

De gemeente heeft geen beleidskaders vastgesteld over de benodigde randvoorwaarden voor de toegankelijkheid of over specifieke knelpunten die de komende jaren aangepakt moeten worden. Uit de gesprekken met de wethouders blijkt dat op dit vlak de gemeente vooral het initiatief legt bij omwonenden en belangenorganisaties. Op het moment dat zij knelpunten signaleren, kunnen zij dit terugleggen bij de gemeente. Zo krijgt het gehandicaptenplatform een subsidie waarbij het een taak heeft hoe het is gesteld met de toegankelijkheid. De gemeente kijkt dan per geval of aanpassingen wenselijk zijn. De basis voor het gemeentelijk handelen ligt in de filosofie van het "inclusief beleid". Dit is vastgelegd in de Beleidsplannen Wmo 2012-2015 en 2015 t/m 2017.

In het kader van de 'Kanteling'¹⁷ is het beleid van Halderberge dat het beroep op individuele Wmo-verstrekkingen, zoals vervoersvoorzieningen, wordt verminderd ten gunste van het gebruik van collectieve, algemene voorzieningen. Dit maakt de fysieke bereikbaarheid daarvan belangrijker.

'De Kanteling'

Bron: Halderberge. Beleidsplan Wmo 2012-2015

Norm 3: De gemeente heeft beleid geformuleerd ten aanzien van stimulering en ondersteuning van vrijwilligerswerk en mantelzorg. Dit beleid is uitgewerkt in maatregelen

De invoering van de Wlz heeft ertoe geleid dat personen met lichte beperkingen¹⁸ geen indicatie meer krijgen voor opname in een intramurale instelling, maar langer thuis (moeten) blijven wonen. Vanwege de 'kanteling' moeten deze personen voor hun ondersteuning primair terugvallen op hun sociale omgeving, dat wil zeggen mantelzorgers

¹⁷ Onder de Kanteling wordt verstaan de beweging waarbij de zelfredzaamheid van de burger voorop staat alvorens een beroep wordt gedaan op zorg- en welzijnsvoorzieningen.

¹⁸ Zorgzwaartepakketten 1-3 in het kader van de AWBZ.

en vrijwilligers. Indien dat onvoldoende lukt, kan een beroep op (Wmo-) voorzieningen worden gedaan.

Ondersteuning mantelzorg en vrijwilligers

De gemeente heeft in het voorjaar van 2015 op basis van diverse gesprekken met (ervarings-) deskundigen in beeld gebracht waar mantelzorgers behoefte aan hebben. Dit is vertaald naar een uitvoeringsplan, bestaande uit vier uitgangspunten:

- Vinden: het beter in beeld krijgen van mantelzorgers en hun ondersteuningsvraag
- Verbinden: het verbeteren van de samenwerking tussen partijen en daarmee de signalering
- Verlichten: het ondersteunen van mantelzorgers
- Versterken: een vast contactpersoon voor de mantelzorger en inzet op preventie en bewustwording.

De gemeente heeft ContourdeTwern de opdracht gegeven om de mantelzorg-ondersteuning uit te voeren.

Mantelzorgwoningen

In de concept-Woonvisie is het beleid voor mantelzorgwoningen beschreven. De gemeente constateert dat daar vraag naar is, mede als bijdrage aan het langer zelfstandig kunnen wonen van ouderen, en staat daar – onder voorwaarden – positief tegenover. In de panelgesprekken is de wens naar voren gekomen om procedures en regels aangaande mantelzorgwoningen eenvoudiger te maken en het proces sneller te laten verlopen. Er is gesteld dat de gemeente daarbij de regie zou moeten hebben in samenspraak met wijkverpleging en huisartsen. De gemeente geeft in het ambtelijk wederhoor aan dat zij hiermee bezig is.

Steunpunten in de kernen

Langer zelfstandig thuis blijven wonen (in plaats van naar een verzorgingshuis gaan) zal ook de behoefte van ouderen met een (lichte) beperking aan ontmoeting en dagopvang vergroten. Goed bereikbare steunpunten in alle kernen kunnen daar een belangrijke bijdrage aan leveren. Overigens, niet alleen voor personen met een beperking. In de panelgesprekken is gesproken over de wenselijkheid van bereikbare ontmoetingspunten voor de inwoners van alle kernen, o.a. om eenzaamheid en depressies tegen te gaan. Ook vroegtijdige signalering van vereenzaming en het construeren van een vangnet zijn daarbij genoemd.

In de concept-Woonvisie 2016-2020 komen steunpunten niet expliciet aan de orde. Er wordt veel algemener over gesproken ("Bij het signaleren van hiaten in het woonzorgaanbod is het een gezamenlijk doel om nieuwe initiatieven te laten ontstaan, de gemeente heeft hierin een verbindende rol" p. 23).

De gemeente heeft in haar Kadernotitie Accommodatiebeleid uit 2013 en het Uitvoeringsprogramma accommodaties en vastgoed uit 2014 het beleid vastgesteld en uitgewerkt dat de verantwoordelijkheid voor accommodaties op afstand zet en overlaat aan het particulier initiatief. Dit betekent dat het organiseren van steunpunten voor ontmoeting (bewoners onderling, maar ook met wijkteams) en dagopvang wordt overgelaten aan particuliere instellingen (welzijnsstichtingen, zorginstellingen).

Inmiddels bevindt zich in elke kern van de gemeente een zorgsteunpunt. Met Surplus en Groenhuysen zijn afspraken vastgelegd in de subsidie-beschikkingen. Daarnaast vindt periodiek overleg plaats over de stand van zaken en mogelijke aandachtspunten. Overigens heeft de gemeente nog wel de dorpshuizen in de verschillende kernen in beheer.

Ook hier worden welzijnsactiviteiten georganiseerd. De gemeente geeft in zijn ambtelijk wederhoor aan dat de ouderenorganisaties in alle kernen in een uitgebreid activiteiten-aanbod voorzien.

6.3. Vraag 3. In hoeverre is het beleid van de gemeente Halderberge gericht op toereikende voorzieningen ten behoeve van de maatschappelijke ondersteuning van ouderen?

Norm 1: De gemeente heeft actueel beleid geformuleerd ten aanzien van communicatie met en ondersteuning van ouderen, adequate extramurale zorg en ondersteuning, woningaanpassing, vervoer en dagopvang voor ouderen. Dit beleid is uitgewerkt in actuele maatregelen

In het Beleidsplan uit 2015 staat dat Halderberge met de zes samenwerkende gemeenten een interactieve website realiseert, gekoppeld aan een sociale kaart, die de inwoners helpt bij het verhelderen van de vraag en het vinden van een passende oplossing. Tot nu toe is deze website niet van de grond gekomen. Na een regionale verkenning bleken hiervoor de kosten te hoog te zijn. Daarna heeft de gemeente de Seniorenraad de opdracht gegeven op de schaal van Halderberge een sociale kaart op te stellen. Deze hoeft niet per se digitaal te zijn. De vorm is vrij.

Dit heeft nog geen resultaten opgeleverd. De gemeente is wel van oordeel dat de sociale kaart vanaf 2017 opgepakt moet worden binnen de lokale transformatie van het Sociale Domein.

Algemene indruk is dat het beleid nog in de ontwikkelingsfase verkeert. Ook in de panelgesprekken is het belang benadrukt van een centraal informatieloket waar ouderen en mantelzorgers informatie over zorg en ondersteuning kunnen krijgen. In de reactie in ambtelijk wederhoor is aangegeven "dat het centraal informatiepunt in de gemeente is vormgegeven door middel van de wijkteams. Zij hebben een inloopspreekuur in de kernen waar mensen met vragen of zorgen terecht kunnen".

Adequate extramurale zorg en ondersteuning

Het Beleidsplan Sociaal Domein 2015 t/m 2017 geeft aan dat de gemeente staat voor een gebiedsgerichte aanpak. Wijkteams bespreken met de cliënten de mogelijke oplossingen voor zorg- en ondersteuningsvragen, waarbij het 'kantelingsuitgangspunt' leidend is (cliëntondersteuning, mantelzorgondersteuning, ondersteuning vrijwilligerscentrale). In elke kern is inmiddels een wijkteam actief (het wijkteam Stampersgat is gecombineerd met dat van Oud Gastel; Stampersgat heeft daarmee geen inloopspreekuur in de eigen kern). De wijkteams hebben de vrijheid gekregen om zelf haar netwerkpartners te kiezen, passend bij de kern waarin zij actief zijn (afhankelijk van partijen die daar een belangrijke rol vervullen en de problematiek). Daarmee laat de gemeente zien dat zij rekening houdt met de diversiteit in haar kernen.

In het Beleidsplan Maatschappelijke Ondersteuning 2012-2015 werd een rapport in het vooruitzicht gesteld met in kaart gebracht het aanbod van en de vraag naar algemene voorzieningen met een plan van aanpak voor de verdere uitwerking en uitvoering. Het aanbod is in beeld gebracht en is tevens gekeken welke voorzieningen door omliggende gemeenten nog worden toegepast. De vraagzijde is in dit rapport niet in beeld gebracht. Op basis van deze inventarisatie zijn aanbevelingen gegeven over aanpassing van de algemene voorzieningen. Deze zijn gedeeltelijk verder opgepakt. De gemeente geeft aan dat ten tijde van het rapport de focus lag op de invoering van de nieuwe taken in verband met de decentralisaties. Wel is men direct aan de slag gegaan met dienstencheques voor hulp bij het huishouden. Uit het ambtelijk wederhoor blijkt "dat er een initiatief is genomen

door de samenwerkende ouderenorganisaties Halderberge het project 'Graag Gedaan' op te zetten. Dit project voorziet in een klussendienst en ondersteuning van kwetsbare inwoners, dat van harte wordt ondersteund door de gemeente Halderberge. Binnen 'Graag Gedaan' is ook Wonen met Gemak betrokken. Inwoners kunnen op die manier laagdrempelig informatie inwinnen over aanpassingen aan hun woning". Verder is een onderzoek uitgevoerd naar de was- en strijkservice¹⁹.

Andere aanbevelingen (zoals het opzetten van een rolstoel/scootmobielpool) hebben nog geen vervolgacties gekregen. Nu de decentralisaties zijn ingevoerd, wil de gemeente weer een slag maken met het op orde brengen van de algemene voorzieningen. Daarbij worden de aanbevelingen die nog niet zijn uitgevoerd, meegenomen.

Vervoer

Het Wmo-vervoer van onder anderen ouderen was reeds in de eerdere Wmo geregeld. Hierbij geldt bij de gemeente wel het actuele uitgangspunt dat mensen met een vervoersbehoefte zoveel mogelijk van algemene, voor iedereen toegankelijke voorzieningen gebruik moeten maken en minder dan voorheen van specifiek, individueel vervoer. In de reactie in ambtelijk wederhoor is aangegeven dat "bijna alle bushaltes zijn aangepast zodat meer mensen gebruik kunnen maken van het openbaar vervoer".

Woningaanpassing

De mogelijkheden tot woningaanpassing zijn essentieel voor het langer thuis kunnen wonen van ouderen. Wat betreft de sociale huursector zijn hierover heldere afspraken gemaakt tussen de gemeente en Woonkwartier ('werkafspraken sociaal domein' 25 november 2015).

In de panelgesprekken is aangegeven dat vooral in de kleinere kernen woningaanpassing van extra groot belang is, omdat oudere huurders minder snel doorstromen naar nultredenwoningen, die zich immers vooral in een grotere kern als Oudenbosch bevinden. Dit komt vooral doordat de woningen in de kleine kernen zeer ruim zijn. Dat is een extra kwaliteit die je niet snel wilt opgeven als je moet verhuizen naar een levensloopgeschikte woning (zeker niet als die woning ook nog in een andere kern staat. Verhuizen vanuit de kleine dorpen naar het 'stadse' Oudenbosch vinden veel ouderen lastig.)

Het vraagstuk van de aanpassing van particuliere eigen woningen (het grootste deel van de woningvoorraad in Halderberge) is slechts in beperkte mate door gemeentelijk beleid aan te pakken. Het beleid is vooral gericht op voorlichting en stimulering van de eigenaren. Recentelijk is een mogelijkheid tot financiële ondersteuning ontstaan via de SVn-Blijverslening. De gemeente heeft die opgenomen in de concept-Woonvisie. Dit is ook in de panelgesprekken als een belangrijk instrument benoemd. In Halderberge en in heel West-Brabant zou, zo wordt aangegeven, hierbij extra aandacht moeten worden besteed aan een mentaliteitsverandering (de cultuur is: "we lossen alle problemen zelf op"). Daardoor staan mensen niet heel erg open voor hulp of informatie van buitenaf (waaronder een overheid die zegt dat je je eigen woning moet aanpassen).

Norm 2: De gemeente koppelt haar Wmo-beleid nadrukkelijk aan het woonbeleid. Dit blijkt ook uit beleid en uitvoeringsmaatregelen

Omdat in de concept-Woonvisie expliciet aandacht aan ouderen en wonen en zorg wordt besteed en in het Beleidsplan Wmo niet of nauwelijks, is er - althans in de beleidsnota's zelf - weinig tot geen sprake van een zichtbare koppeling of integratie. Dat is op zich ook

¹⁹ Hieruit bleek dat deze service goedkoper is in te kopen vanwege het lage aantal cliënten dan er een algemene voorziening voor op te zetten.

niet zo verwonderlijk. Het woonbeleid heeft zich in een reeks van jaren (als aparte zuil) ontwikkeld, terwijl de wijzigingen in de zorg zeer recentelijk tot vele nieuwe taken op gemeentelijk niveau hebben geleid. De beleidsformulering en uitvoeringsorganisatie van de Wmo 2015 (en de Jeugdwet en de Participatiewet) vragen zodanige inzet van de gemeente, dat het leggen van een relatie met het wonen pas later aan de orde lijkt te kunnen komen. De gemeente geeft zelf ook aan dat de decentralisaties grote onzekerheden met zich meebrachten. Voor een relatief kleine gemeente als Halderberge vormde het goed op poten zetten van haar nieuwe takenpakket een enorme opgave die veel tijd heeft gevegd. Deze constatering wil uiteraard niet zeggen dat in de praktijk van alledag geen relaties zouden bestaan tussen wonen en zorg. Wel wordt er intern veel meer samengewerkt door de verschillende beleidsvelden. Beleidsmedewerkers van wonen en zorg worden betrokken bij het opstellen van elkaars beleidsnota's (zoals het Wmo Beleidsplan en de nieuwe Woonvisie) en men zit samen in de werkgroep nieuwe initiatieven waarbij nieuwe woonzorginitiatieven worden besproken en wordt bepaald of hieraan eventueel medewerking wordt verleend. Daarnaast wil de gemeente de komende jaren werken aan het verbeteren van de integraliteit in de beleidsnota's.

Norm 3: Het beleid ten aanzien van maatschappelijke ondersteuning heeft effect op het langer thuis wonen van ouderen

Door woningaanpassing en ondersteuning thuis kunnen ouderen langer zelfstandig wonen dan in het verleden. Het aantal thuiswonende ouderen neemt toe. In hoeverre dit het gevolg is van het gemeentelijk beleid is moeilijk vast te stellen. Woonwensen van ouderen zelf leiden ertoe dat meer ouderen zelfstandig wonen en ook rijksbeleid is hierop van invloed (afschaffen lage verblijfsindicaties). Sinds 2015 wordt jaarlijks een gemeentelijke Monitor Sociaal Domein uitgevoerd. Deze monitor zou op termijn informatie kunnen opleveren over het effect van het gemeentelijk beleid op de mogelijkheden voor ouderen om zelfstandig te blijven wonen. Ouderen worden in de monitor conform het gemeentelijk beleidsuitgangspunt in de Wmo zoals eerder aangegeven echter niet als specifieke doelgroep onderscheiden en geregistreerd.

6.4. Vraag 4. In hoeverre wordt het ouderenbeleid van de gemeente Halderberge gekenmerkt door periodieke evaluatie en herijking?

Norm 1: De gemeente evalueert het woonbeleid in ruime zin en het beleid inzake de maatschappelijke ondersteuning en stelt waar nodig het beleid bij. Zij doet dit minimaal één keer per vier jaar

Ongeveer éénmaal per vier à vijf jaar verschijnt een nieuwe woonvisie. In of bij de concept-Woonvisie 2016-2020 (evenals in de Woonvisie 2010-2015) is geen evaluatie opgenomen van de uitvoering en de effecten van de vorige woonvisie. De wethouders gaven hiervoor als reden dat de woningmarkt totaal veranderd is: de economische en woningmarktcrisis hebben invloed gehad op de woonwensen en mogelijkheden om in aanmerking voor een huurwoning en hypotheek te komen. Woonwensen veranderen steeds sneller. Bovendien is er sinds 2015 de herziene Woningwet van kracht, die nieuwe kaders geeft voor de rol van de corporatie, ook als het aankomt op de te leveren bijdrage op het vlak van wonen met zorg en ouderenhuisvesting. In de reactie in ambtelijk wederhoor is aangegeven dat "bij het opstellen de marktverkenningen en bij de deskresearch voor de nieuwe Woonvisie wel teruggekeken is naar de voorgaande periode. Dit is niet vastgelegd in een afzonderlijk document". Omdat de bevindingen niet zijn gedocumenteerd en derhalve geen onderdeel uitmaken van de stukken die voor

besluitvorming aan de raad worden voorgelegd, wordt hiermee echter niet voldaan aan de evaluatie zoals die in de norm wordt bedoeld.

Verder heeft men de afgelopen jaren in beginsel jaarlijks een evaluatie van de woningbouwprogrammering aan de raad voorgelegd (waarin werd aangegeven in welke mate projecten zijn gerealiseerd).

In de concept-Woonvisie is wél het voornemen opgenomen tot een jaarlijkse monitoring met de lokale partners, terwijl met de regio West-Brabant halfjaarlijks een informatie-uitwisseling over de woningmarkt plaatsvindt. Eén van de voorgenomen monitors is het samen met Woonkwartier bekijken van de ontwikkelingen binnen en de effecten van langer zelfstandig wonen in de sociale huursector alsmede doorstromingsbevorderende maatregelen voor senioren.

Prestatieafspraken

Na de Woonvisie 2010 zijn er prestatieafspraken met Woonkwartier opgesteld. Deze afspraken zijn wel tussentijds geëvalueerd en daaruit leidden gemeenten en corporatie af dat zij op het goede spoor zaten.

De belangrijkste punten in de prestatieafspraken voor 2016 wat betreft wonen en zorg voor ouderen zijn:

- Te maken werkafspraken tussen gemeente en de corporatie inzake het sociaal domein (zie onder);
- Het stimuleren en faciliteren van de zelfredzaamheid van huurders en de effecten hiervan monitoren;
- Nieuw beleid en procedure ontwikkelen inzake voorrang en/of uitzonderingsregels bij woningtoewijzing. Hierin wordt meegenomen urgentie vanwege medische gronden (of mantelzorgverplichtingen);
- Rekening houden met een mogelijke behoefte aan uitbreiding van het aantal woningen, ook voor specifieke doelgroepen zoals senioren.

Op basis van de concept-Woonvisie zullen meerjarige afspraken in het eerste kwartaal van 2017 worden gemaakt.

Werkafspraken sociaal domein

In de werkafspraken sociaal domein van 2015 tussen gemeente en corporatie is het voornemen opgenomen jaarlijks te actualiseren en waar nodig de afspraken bij te stellen.

Beleidsplan Sociaal Domein

De gemeente heeft in de afgelopen jaren veel gegevens bijgehouden over de Wmo. Sinds de invoering van de Wmo 2015 is in het bredere kader van de decentralisatie een gemeentelijke Monitor Sociaal Domein geïnitieerd. Deze is in 2015 op twee tijdstippen met gegevens gevuld. De monitor staat – logischerwijze – nog in de kinderschoenen. Hij heeft een groeikarakter. Nog niet alle gegevens zijn beschikbaar.

Verder wordt er jaarlijks een klantervaringsonderzoek Wmo uitgevoerd. Hierbij zijn aanvragers van een Wmo-voorziening gevraagd naar hun ervaringen en tevredenheid met zowel de procedure rond de aanvraag als de eventuele verkregen voorziening. Uit de Wmo-klanttevredenheidsmeting over het jaar 2015 bleek dat de tevredenheid over het contact tussen cliënt en gemeente in Halderberge iets onder het regionale gemiddelde lag. Hetzelfde gold voor de tevredenheid over de kwaliteit en het effect van de voorziening. Er is geen inzicht in uitkomsten van Wmo-klanttevredenheidsonderzoeken uit voorgaande jaren.

Belangrijker nog in dit kader is dat de ouderen in de monitor niet als aparte doelgroep worden onderscheiden. Het Beleidsplan Sociaal Domein (2015 t/m 2017) geeft wel aan dat het Plan van Aanpak Ouderenbeleid uit 2013 periodiek zal worden geëvalueerd, zoals in 2015 al een keer heeft plaatsgevonden. Bovendien wordt na 2017 een nieuw Beleidsplan Sociaal Domein in het vooruitzicht gesteld, waarin o.a. ouderenbeleid veel uitvoeriger volledig zal worden opgenomen.

Beleidsplan Wmo

De beleidsplannen Wmo 2012-2015 en 2015 t/m 2017 stellen geen evaluatie en herijking in het vooruitzicht.

Norm 2: Bij die evaluatie en herijking wordt expliciet een relatie gelegd tussen beide beleidsvelden

In het voorgaande is reeds geconstateerd dat het in de beleidsdocumenten ontbreekt aan een zichtbare samenhang tussen het beleidsveld wonen en het beleidsveld Wmo, in ieder geval waar het de ouderen betreft. Dat geldt ook voor de monitoringactiviteiten.

6.5. Vraag 5. In hoeverre is het gemeentelijk ouderenbeleid actueel en doeltreffend?

Norm 1: Het gemeentelijk ouderenbeleid speelt in op de actuele vraagstukken

De gemeente beschikt zowel op het gebied van het wonen als op het vlak van zorg en ondersteuning over actuele beleidskaders. De gemeente heeft geen beleid ten aanzien van de toegankelijkheid en veiligheid van de openbare ruimte of openbare gebouwen voor ouderen en mensen met een beperking.

In 2015 heeft een evaluatie van het Plan van Aanpak Ouderenbeleid plaatsgevonden door de klankbordgroep ouderenbeleid. Hieruit is een aantal kanttekeningen voortgekomen, zoals de invloed van de Wmo 2015, de aandacht voor welbevinden en gezondheid (m.n. dementie), de (te beperkte) betrokkenheid bij het integrale veiligheidsplan en de noodzakelijke verbetering van de dienstverlening door de gemeente (o.a. website).

Verder heeft de evaluatie een aantal aanbevelingen opgeleverd richting gemeente:

- Het op de voet volgen van de gemeentelijke uitvoering van de Wmo (2015);
- Het bevorderen van het bouwen van meer seniorenwoningen;
- Het meer inschakelen door de gemeente van de adviesraden om zo de aanwezige kennis en ervaring te benutten;
- Onderzoeken of het mogelijk is het project 'wonen met gemak' te laten uitgroeien tot een dienstencoöperatie.

Deze evaluatie is 20 april 2015 door de Klankbordgroep aan de gemeenteraad gepresenteerd.

Norm 2: De beleidsdoelen van de gemeente worden gehaald

Aan de concept-Woonvisie ligt wel een woningmarktanalyse ten grondslag, maar die geeft geen handvatten voor de toekomstige meting van de doeltreffendheid van het beleid wegens het ontbreken van meetbare doelstellingen. De Monitor Sociaal Domein onderscheidt ouderen niet als een specifieke doelgroep.

6.6. Vraag 6. In hoeverre is het gemeentelijke ouderenbeleid doelmatig?

Norm: De beleidsdoelen worden bereikt binnen de gestelde kaders van tijd en geld

Uiteraard registreert Halderberge in het kader van de Wmo 2015 uitvoerig gegevens over productie en kosten. De gemeente geeft aan dat in 2015 uiteindelijk niet het hele Wmo-budget is besteed (overschot van ongeveer 1,5 mln. euro). Het is de bedoeling dat ook vergelijkingen worden gemaakt met soortgelijke gemeenten (benchmark) en dat de klanttevredenheid wordt gemeten. Gelet op de recente invoering van de Wmo 2015 kunnen pas op termijn betrouwbare doelmatigheidsgegevens boven tafel komen. Wat de categorie ouderen betreft vergt dat uiteraard wel dat die doelgroep apart wordt onderscheiden.

In het woonbeleid ligt dat anders. De gemeente bouwt immers niet zelf, maar verkoopt grond voor woningbouw, maakt prestatieafspraken en houdt de woningbouwplanning bij. De doelmatigheid van het beleid zou dan kunnen worden vastgesteld door na te gaan in hoeverre de woningbouwplanning is gehaald (tijd) en tegen het vooraf bepaalde budget, en dat dan uitgesplitst naar de categorie ouderen c.q. zorgwoningen of levensloopbestendige woningen. Hiervoor kunnen we kijken naar de mate waarin het woningbouwprogramma voor wonen met zorg uit de Woonvisie 2010 is gerealiseerd.

Daaruit blijkt dat ongeveer de helft van de plancapaciteit op het vlak van ouderenhuisvesting uit 2010 in de afgelopen jaren is gerealiseerd. Een belangrijke reden voor het niet realiseren van de plannen komt voort uit de economische- en woningmarktcrisis. Feit blijft wel dat uit de evaluaties van de woningbouwprogrammering niet exact valt af te leiden in hoeverre de plancapaciteit uit 2010 gerealiseerd is, noch hoe groot de opgave voor de komende jaren is.

6.7. Vraag 7. In hoeverre wordt het gemeentelijk ouderenbeleid gekenmerkt door samenhang, afstemming en samenwerking?

Norm 1: De gemeente zoekt voor haar beleidsformulering en -uitvoering contact met de bij het beleid betrokken partijen, zowel aan de vraagzijde (woonconsumenten) als de aanbodzijde (corporatie, zorginstellingen etc.)

In het kader van het woonbeleid heeft de gemeente traditioneel contact (in formele en informele zin) met diverse partijen. De zorg- en welzijnspartijen hebben in de panelgesprekken aangegeven zeer tevreden te zijn over hoe zij in het huidige woonvisietraject zijn betrokken. Verder onderhoudt de gemeente in dit kader uiteraard ook een relatie met de provincie en de (sub)regio. Van groot belang zijn verder de prestatieafspraken die periodiek met de corporatie worden gemaakt alsmede uitwerkingen daarvan zoals de Werkafspraken Sociaal Domein (2015). Op basis van de Woningwet 2015 dienen voortaan ook de huurders(belangenorganisatie) formeel bij die afspraken te worden betrokken. Dat gaat ook gebeuren wanneer begin 2017 nieuwe prestatieafspraken worden gemaakt.

De nieuwe concept-Woonvisie zet in zoverre een nieuwe koers uit, dat daarin niet voor elk onderwerp een concrete agenda met tijdsplanning wordt vastgelegd, maar dat de gemeente deze juist met betrokken partners tot stand wil brengen, zodat ingespeeld kan worden op de laatste ontwikkelingen.

In het concept van de Woonvisie is overigens wel opgenomen dat een jaarplanning zal worden opgesteld. Dit kan tegemoet komen aan het in de panelgesprekken geuite verlangen naar meer regie van de gemeente om te bepalen aan welke vormen van wonen met zorg de komende jaren in Halderberge behoefte is. Panelleden stellen dat het huidige aanbod niet in beeld is en dat dus ook niet goed te bepalen is welke aanvullingen nog moeten plaatsvinden.

Op het gebied van wonen en zorg stelt de gemeente zich voor dat halfjaarlijks samen met partners (in verschillende samenstelling) de actuele situatie in beeld wordt gebracht. Als mogelijke betrokken partners worden naast de corporatie (woonconsulenten), zorgkantoor en zorginstellingen ook huisartsen, wijkzusters, wijkteams, belangenvertegenwoordigers, vrijwilligers genoemd.

Verder wil de gemeente samenwerken met initiatiefnemers voor mantelzorgwoningen, collectief particulier opdrachtgeverschap en kleinschalige initiatieven in het algemeen. In de panelgesprekken is aangegeven dat de besluitvorming over dit soort initiatieven nogal lang zou duren en dat er nogal wat horden voor de initiatiefnemers zouden bestaan.

In 2017 wil de gemeente samen met de diverse partners op het gebied van wonen en zorg een informatiebijeenkomst voor inwoners organiseren. Dit kan wellicht een aanzet zijn voor een meer structureel, integraal overleg wonen en zorg, dat in de panelgesprekken als wenselijk wordt betiteld.

Norm 2: De gemeente maakt prestatieafspraken met de corporatie en zorginstellingen. Hierin worden meetbare afspraken gemaakt over ieders aandeel in de totstandkoming van een op de behoefte aansluitend aanbod. De voortgang van de realisatie wordt gemonitord en waar nodig wordt tijdig bijgestuurd

Alleen op het gebied van het wonen en woningaanpassing is er sprake van prestatieafspraken (met Woonkwartier). Het beleid inzake de woningaanpassingen wordt nader uitgewerkt in een apart samenwerkingsdocument. Daarin zijn meetbare prestaties opgenomen, terwijl tevens afspraken over monitoring zijn gemaakt. Binnen het Wmo-beleid zijn dit soort meetbare afspraken (nog) niet aan de orde, terwijl tevens de monitoring nog in de beginfase is. Zie verder ook de tekst onder thema's 4, 5 en 6.

Norm 3: Tussen gemeente, woningcorporaties en zorginstellingen zijn afspraken gemaakt om te voorzien in een (nood)oplossing in situaties waarin door acute achteruitgang in gezondheid het voor de oudere niet meer mogelijk is zelfstandig te blijven wonen maar opname in een verpleeghuis (nog) niet mogelijk is

In het Wmo-beleid is op diverse punten sprake van 'vangnetten' en het opvangen van acute noodsituaties. Tussen de gemeente, Woonkwartier en de Huurdersorganisatie zijn in het verleden ook prestatieafspraken gemaakt over de medische urgentie en woningtoewijzing. In 2013 hebben de partijen de procedure om in aanmerking te komen voor medische urgentie vastgelegd. Nadien is deze medische urgentie onderwerp van aandacht gebleven, zowel regionaal (bij het regionale woonruimteverdelingssysteem 'Klik voor wonen') als lokaal. Zo staat in de prestatieafspraken van 2016 (tussen gemeente, corporaties en huurdersorganisatie), dat in afstemming met de Huurdersorganisatie nieuw beleid en een nieuwe procedure door de corporatie wordt ontwikkeld voor het toepassen van voorrang en/of uitzonderingsregels bij woningtoewijzing, daar waar het gaat om urgentie op basis van medische gronden of mantelzorgverplichtingen. Ook de adviesraden worden betrokken bij dit voorstel.

Feit is wel dat deze afspraken vooral tussen gemeente, Woonkwartier en huurders lopen. Zorginstellingen zijn tot nu toe hier niet bij betrokken als het gaat om het voorzien in een

(nood)oplossing in situaties waarin door acute achteruitgang in gezondheid het voor de oudere niet meer mogelijk is zelfstandig te blijven wonen, maar opname in een verpleeghuis (nog) niet mogelijk is.

7. Reactie College op conceptrapportage

Op 5 oktober 2016 heeft de Rekenkamer de conceptrapportage aangeboden voor bestuurlijk hoor en wederhoor. Het College heeft hierop gereageerd bij brief van 15 november 2016. De inhoud van deze brief is onderstaand integraal verwoord.

Geachte heer de Schipper,

Wij danken u voor de conceptrapportage "Langer zelfstandig wonen voor ouderen gemeente Halderberge" (4 oktober 2016) van de Rekenkamer West-Brabant en de mogelijkheid die u ons biedt om in het kader van het bestuurlijk hoor en wederhoor een reactie te geven. Onderstaand treft u per aanbeveling onze reactie aan.

Benoeming en analyse doelgroep

In uw aanbeveling wordt aangegeven dat in de concept Woonvisie de ouderen niet als aparte doelgroep worden benoemd. In hoofdstuk vier van de concept Woonvisie wordt ingegaan op wonen en zorg, dit hoofdstuk heeft zowel betrekking op de doelgroep senioren en zorgbehoevenden. De groep senioren vormt hiermee een van de doelgroepen die belicht wordt in de Woonvisie en waarvoor ambities, doelstellingen en een agenda voor de komende periode wordt voorgesteld.

Wat betreft het ontbreken van specifiek ouderenbeleid waar het gaat om zorg, welzijn en ondersteuning is dit juist. De gemeente Halderberge heeft bewust niet gekozen voor een aparte doelgroepenbenadering. Onze dienstverlening is maatwerk en voor iedereen beschikbaar die beperkt wordt in het zelfstandig meedoen in de samenleving: ouderen, volwassenen, jongeren, allochtoon, autochtoon enz. Ons beleid focust zich op de ondersteuningsbehoefte, de eigen kracht en het sociale netwerk, ongeacht leeftijd. Hiermee wordt aangesloten op landelijk beleid.

Integrale beleidsvorming

U geeft een aanbeveling voor een integraler beleid, hiervoor worden drie acties aangegeven:

- a. bij de Woonvisie een veel explicietere relatie leggen met Wmo-beleid;
- b. bij actualiseren van het Wmo-beleid de categorie "ouderen" als aparte doelgroep te onderscheiden en een bewuste uitgewerkte relatie te leggen met het woonbeleid;
- c. het instellen van een structureel, integraal overleg wonen-welzijn-zorg voor ouderen, zowel op bestuurlijk als op uitvoeringsniveau.

Op 13 oktober heeft de gemeenteraad de bestuurlijke visie over de toekomst van Halderberge vastgesteld met daarin visie, missie, maatschappelijke opgaven en de vertaling naar de bestuurlijke inrichting en koers. Deze bestuurlijke visie vormt de kapstok voor diverse thematische visie die nader uitgewerkt worden zoals de Woonvisie. De Woonvisie kent bovendien veel raakvlakken met andere beleidsvelden waaronder zorg, openbaar gebied, toerisme en recreatie, leefbaarheid, cultuur, etc. De visie is hiermee afgestemd maar betreft echter primair het wonen in Halderberge.

In de conceptrapportage wordt regelmatig gesproken over het ontbreken van samenhang tussen beleid op het gebied van zorg en welzijn aan de ene kant en wonen aan de andere kant. De afgelopen jaren is de samenwerking op deze vlakken juist geïntensiveerd. Dit

blijkt onder ander uit de integrale betrokkenheid van collega's bij de totstandkoming van nieuw beleid maar ook uit bestuurlijke overleggen met bijvoorbeeld zorgaanbieders of Woonkwartier waar de verschillende disciplines aanwezig zijn. Verder zijn er de afgelopen jaren diverse activiteiten geïnitieerd juist op het scheidsvlak van wonen en zorg zowel voor professionals als voor bewoners zoals het woonberaad "Senioren op de woningmarkt; wonen met zorg in Halderberge, zijn wij klaar voor de toekomst?" (april 2012), informatiepodium Scheiden Wonen en Zorg: wat betekent dat voor Halderberge? (november 2012) Themamiddag 'van verzorgingsstaat naar participatiemaatschappij' (december 2013) en de Informatiemarkt langer thuis in eigen huis (november 2014). In het kader van de woonvisie is er in februari 2016 een woonatelier gehouden over het thema wonen en zorg en in de jaarplanning 2017 van de Woonvisie is opgenomen dat er in het eerste kwartaal een bijeenkomst wordt georganiseerd met partners en in het vierde kwartaal een bijeenkomst voor de inwoners van Halderberge.

Voorgaande maakt dat ons college van standpunt is dat de integrale benadering van groot belang is en dat de samenhang tussen de beide beleidsvelden de afgelopen periode versterkt is. Het laatste punt voor structureel integraal overleg is om deze reden dan ook als agendapunt opgenomen in de Woonvisie onder het hoofdstuk wonen en zorg.

Concretisering beoogde resultaten

In uw aanbeveling wordt aangegeven dat u onderkent dat het lastig is om te voorspellen wanneer en in welke vorm de woningvraag zich voordoet maar adviseert u wel een methodiek om snel in te kunnen spelen op een woningvraag.

Ons college hanteert de provinciale bevolkings- en woningbehoefteprognose als leidraad voor de lange termijn prognose, deze cijfers zijn opgenomen in de Woonvisie. Voor de kern- en locatiegerichte verdieping van deze cijfers heeft het college er in de Woonvisie voor gekozen om met lokale en regionale partijen in overleg te gaan over de trends en ontwikkelingen, woningvraag en de meest actuele situatie: een lokale behoeftepeiling. De uitkomsten van de behoeftepeiling worden onder andere gebruikt bij de uitwerking en verfijning van de projecten in het woningbouwprogramma. De gemeenteraad wordt jaarlijks op de hoogte gesteld van de uitvoering van de woonvisie waaronder de behoeftepeilingen en de stand van zaken van het woningbouwprogramma waardoor bijsturing mogelijk is.

Er is gekozen voor deze vorm omdat de informatie —zeker over de woningvraag onder senioren—zeer (locatie)specifiek, er flexibel ingespeeld kan worden op veranderingen en omdat uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat maar een gedeelte van de verhuisgeneigden ook daadwerkelijk verhuisd (doorstromers uit huursector 37% en doorstromers uit koopsector 27%) is en dat binnen deze groep ook weer een gedeelte (38% in de koopsector en 22% in de huursector) verhuisd conform de aangegeven woonwensen.

Daarnaast geeft het woningbouwprogramma de mogelijkheid om flexibel in te spelen op de woningvraag bij huidige projecten maar is er ook nog ruimte om nieuwe ontwikkelingen op te nemen in het woningbouwprogramma.

Communicatie met eigenaren/ bewoners

In uw aanbeveling wordt aangegeven dat u adviseert om een communicatieplan op te stellen voor de communicatie met eigenaar bewoners over het aanpassen van de bestaande woningvoorraad met daarbij een aantal onderwerpen die hierin een plek kunnen krijgen.

Deze aanbeveling is overgenomen in de Woonvisie waarbij wel de kanttekening geplaatst moet worden dat het college van mening is dat enkele onderdelen die als voorbeeld genoemd zijn geschikt zijn om gezamenlijk met diverse partijen uit te werken.

Beleidscyclus

In uw aanbeveling adviseert u om met de gemeenteraad afspraken te maken over de concretisering van de te bereiken resultaten en de monitoring en informatievoorziening aan de gemeenteraad over de realisatie van de Woonvisie en daarbij ook afspraken te maken over de beleidscyclus met betrekken tot het Wmo-beleid.

Jaarlijks vindt een evaluatie en monitoring van de Woonvisie en de uitvoering van de agenda plaats en wordt deze ter informatie voorgelegd aan de gemeenteraad en partners. Ook wordt jaarlijks in het vierde kwartaal de jaarplanning opgesteld. Dit betreft een overzicht van alle acties voor dat geldende jaar. Ook deze wordt ter informatie voorgelegd aan de gemeenteraad en partners. De jaarplanning voor 2017 is als bijlage toegevoegd aan de woonvisie.

Voor het sociaal domein vindt twee maal per jaar een monitoring plaats en wordt de gemeenteraad hierover in zomernota en jaarrekening geïnformeerd. In de Woonvisie 2016-2020 wordt hierbij aansluiting gezocht. Daarnaast zullen in het nieuwe beleidsplan sociaal domein concrete en meetbare resultaten geformuleerd gaan worden en zal de integraliteit worden gezocht.

Wij vertrouwen erop u hiermede voldoende te hebben bericht.

Hoogachtend,

burgemeester en wethouders van de gemeente Halderberge,
de secretaris, de burgemeester,

Mevrouw C. G. Jacobs

De heer G.A.A.J. Janssen

8. Nawoord

De Rekenkamer heeft kennis genomen van de brief van het College van burgemeester en wethouders en constateert dat de gemeente al werk heeft gemaakt van een aantal aanbevelingen uit het rapport. De Rekenkamer is verheugd om te zien dat in de nieuwe woonvisie een actie met betrekking tot een communicatieplan richting eigenaar bewoners is opgenomen en dat de beleidscycli van Woonvisie en Nota Sociaal Domein beter op elkaar worden aangesloten.

Ten aanzien van de aanbeveling over het apart benoemen van de doelgroep senioren stelt het college dat de gemeente bewust kiest om geen aparte doelgroepbenadering te kiezen, maar in haar dienstverlening voor maatwerk te kiezen. De Rekenkamer onderkent het belang om in de dienstverlening een maatwerkbenadering te kiezen. Op beleidsniveau acht zij het wel belangrijk dat op doelgroepniveau (dus ook voor de doelgroep senioren) helder is wat de specifieke opgaven zijn. Zeker gelet op de gevarieerde samenstelling van mensen met een zorgvraag met allemaal hun eigen (woon)wensen en aandachtspunten. De opgaven voor de specifieke groepen binnen de overkoepelende groep mensen met een zorgvraag, kunnen aanzienlijk van elkaar verschillen.

De Rekenkamer deelt de mening van het college dat er de afgelopen jaren veel geïnvesteerd is in de samenwerking tussen de beleidsvelden 'wonen' en 'zorg en welzijn', via onderling overleg en verschillende bijeenkomsten. Maar de inhoudelijke afstemming is echter nauwelijks zichtbaar in beleidsnota zoals de woonvisie of het Beleidsplan Wmo. Dat is wel van belang, want daarmee wordt duidelijk wat de kaders zijn waaraan gemeentelijk beleid getoetst kan worden op een thema waarin wonen zo nauw verweven is met de fysieke en sociale leefomgeving.

De Rekenkamer ondersteunt het voornemen van het college om de raad jaarlijks op de hoogte te stellen van lokale (woning)behoeftepeilingen en de stand van zaken rond het woningbouwprogramma. Echter, de aanbeveling blijft om op basis van marktonderzoek zowel voor de korte- als lange termijn een kwantitatieve prognose van de woningbehoefte voor ouderen te hanteren. Indien de inventarisatie plaats vindt op het moment dat er zich bepaalde knelpunten voordoen bestaat, mede gezien de sterke toename van het aantal 75+ers, het risico dat voor het realiseren van de benodigde aanpassingen in de woningvoorraad dusdanig veel tijd nodig is, dat niet binnen een redelijke termijn aan de woningbehoefte kan worden voldaan.

Daarmee wordt inzichtelijk of -en zo ja hoe- bijsturing aan het woningbouwprogramma noodzakelijk is. In aanvulling daarop stelt de Rekenkamer dat de Raad ook wordt meegenomen in de achterliggende redenen voor eventuele afwijking tussen de behoeftepeiling en het woningbouwprogramma en de motivatie om hier (al dan niet) van af te wijken.

BIJLAGEN

- Bijlage 1. Onderzoeksverantwoording en begripsbepaling
- Bijlage 2. Ervaringen en suggesties panelgesprekken
- Bijlage 3. Aandachtspunten gemeenteraad
- Bijlage 4. Geraadpleegde documenten
- Bijlage 5. Deelnemers panelgesprekken

Bijlage 1. Onderzoeksverantwoording en begripsbepaling

Centrale vraag

De centrale vraag in dit onderzoek luidt: *in hoeverre leidt het beleid van de gemeente er toe dat in samenwerking tussen de gemeente en andere betrokkenen een zodanig samenhangend geheel van huisvesting, zorg, voorzieningen en leefomgeving tot stand komt dat ouderen nu en in de toekomst in staat worden gesteld om zelfstandig te kunnen blijven wonen?*

Samenhang met voorbereiden nieuwe Woonvisie

Bij de introductie bij de ambtelijke organisatie is aangegeven dat de gemeente de bevindingen in het onderzoek wil benutten bij de voorbereiding van de nieuwe Woonvisie. Afgesproken is dat als onderdeel van onderzoek de gemeente het concept van de Woonvisie beschikbaar stelt aan de Rekenkamer, en de Rekenkamer dit betreft bij de formulering van de conclusies en aanbevelingen. Op basis daarvan kan de gemeente desgewenst nog komen tot aanpassingen in de Woonvisie, zodat in één samenhangend traject de besluitvorming in de gemeenteraad kan worden voorbereid.

Toekomstgericht normenkader

Door de maatschappelijke ontwikkelingen in het algemeen en de decentralisaties in het sociaal domein in het bijzonder zijn de afgelopen jaren belangrijke veranderingen opgetreden in de positie en taken van de gemeente met betrekking tot de huisvesting van ouderen. Dat leidt er toe dat evaluatie van het beleid in de voorafgaande periode wel nuttig is, maar op zichzelf onvoldoende basis biedt om tot conclusies en aanbevelingen m.b.t. het toekomstig beleid te komen. De Rekenkamer heeft daarom in deze situatie gekozen voor een toekomstgericht normenkader.

Het toekomstgericht normenkader is tot stand gekomen op basis van:

- algemene (aan op landelijk niveau uitgebrachte beleidsnota's en onderzoeksrapportages ontleende) inzichten m.b.t. de voorwaarden waaronder ouderen in staat kunnen worden gesteld om zo lang en goed mogelijk zelfstandig te kunnen blijven wonen;
- factoren die specifiek van toepassing zijn voor de gemeente Halderberge (couleur locale), te ontleenen aan de documentenanalyse, interviews en aandachtspunten in de panelgesprekken.

Op basis van het toekomstgericht normenkader is vervolgens beoordeeld in hoeverre in de nieuwe Woonvisie aan deze normen wordt voldaan.

Onderzoeksvragen

De centrale vraagstelling is uitgesplitst in drie aspecten, waaronder in totaal zeven subvragen vallen:

A. Over welke randvoorwaarden met betrekking tot huisvesting, zorg, voorzieningen en leefomgeving dient de gemeente Halderberge te beschikken, zodat ouderen er zolang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen?

1. *In hoeverre is het beleid gericht op een op ouderen toegesneden woningvoorraad?*
2. *In hoeverre is het beleid gericht op een voor ouderen geschikte woonomgeving (fysiek en sociaal)?*
3. *In hoeverre is het beleid van de gemeente Halderberge gericht op toereikende voorzieningen ten behoeve van de maatschappelijke ondersteuning van ouderen?*

B. Op welke wijze heeft het gemeentelijk beleid ingespeeld op de ontwikkelingen van het langer zelfstandig wonen?

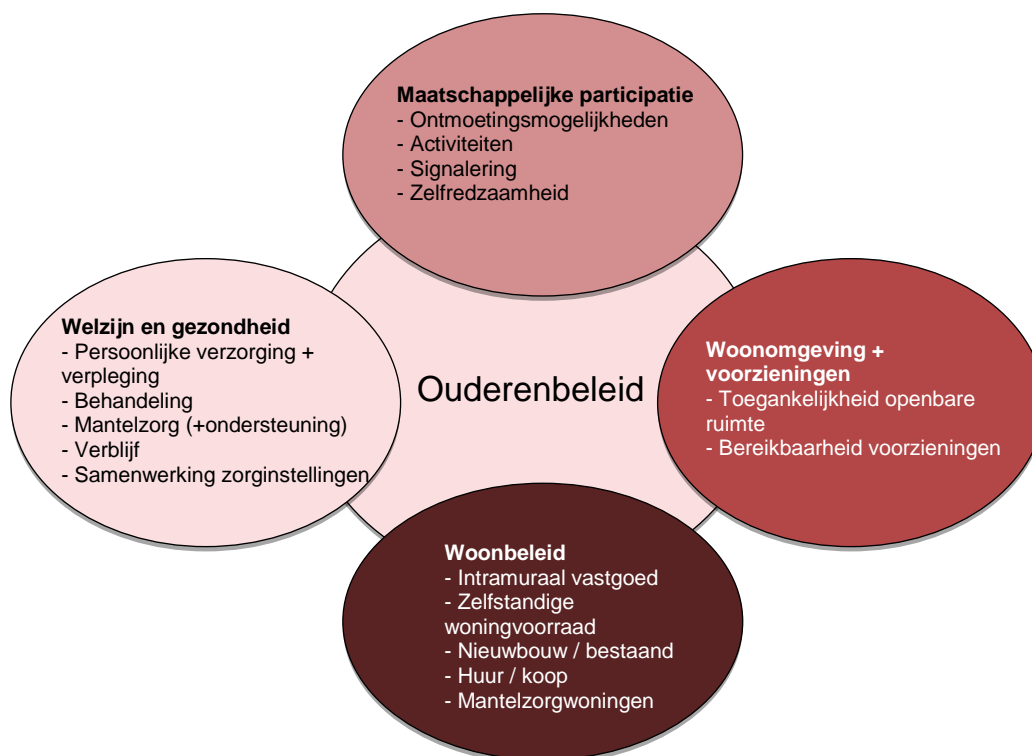
4. *In hoeverre wordt het ouderenbeleid van de gemeente Halderberge gekenmerkt door periodieke evaluatie en herijking?*
5. *In hoeverre is het gemeentelijk ouderenbeleid actueel en doeltreffend?*
6. *In hoeverre is het gemeentelijke ouderenbeleid doelmatig?*

C. Wijze van samenwerking, afstemming en samenhang in het beleid rond langer zelfstandig wonen.

7. *In hoeverre wordt het gemeentelijk ouderenbeleid gekenmerkt door samenhang, afstemming en samenwerking?*

Afbakening

Het onderzoek richt zich op het langer zelfstandig wonen van ouderen. Logischerwijs ligt bij de analyse een sterke focus op de wijze waarop de gemeente haar woonbeleid (en daarbinnen specifiek het thema ouderen) heeft ingericht. Maar het zolang mogelijk zelfstandig kunnen wonen bestaat uit meer thema's dan alleen het woonbeleid. In het plan van aanpak Ouderenbeleid dat door de raad in 2014 is vastgesteld, worden vier hoofdthema's aangehaald: maatschappelijke participatie, welzijn en gezondheid, wonen en woonomgeving + voorzieningen. In onderstaand schema is te zien op welke deelgebieden dit rekenkameronderzoek zich focust. Hoe donkerder de kleur, hoe groter de aandacht binnen het onderzoek.

Zoals te zien is, heeft elk thema binnen het ouderenbeleid raakvlakken met het langer zelfstandig wonen. De focus binnen het onderzoek richt zich met name op het woonbeleid, gevolgd door het beleid over de woonomgeving en maatschappelijke participatie.

Stappen in het onderzoeksproces

Context

Als eerste stap is op basis van landelijke en provinciale beleidsnota's en onderzoeken de context beschreven. Ingegaan is op:

- de prognose van de demografische ontwikkelingen
- ontwikkeling van de woningvoorraad
- bevindingen bij op landelijk niveau uitgevoerde onderzoeken naar randvoorwaarden voor zelfstandig wonen en nieuwe ontwikkelingen die er toe kunnen bijdragen dat aan die randvoorwaarden wordt voldaan
- de ontwikkeling van wet- en regelgeving (decentralisaties, Wmo, herziene Woningwet).

Analyse van beleidsdocumenten van de gemeente Halderberge

In de afgelopen jaren zijn door de gemeente, maar ook andere partijen vele relevante beleidsrapportages en onderzoeksmateriaal geproduceerd die van belang zijn voor het in kaart brengen van het beleid rond het langer zelfstandig wonen. Te denken valt aan de woonvisie, het wmo-beleid en woningmarktstudies. Deze rapportages hebben we geïnterviewd, waarna een eerste beeld is verkregen van de wijze waarop de gemeente het beleid rond het langer zelfstandig wonen van ouderen heeft vormgegeven.

De analyse van de beleidsdocumenten is een belangrijke input geweest voor de opstelling van het normenkader, dat gehanteerd is bij de beoordeling van het (voorgenomen) gemeentelijke beleid (zie ook par. 4.1). In bijlage 2 zijn de geraadpleegde documenten opgenomen.

Beleids- en praktijkpanel

In de gemeente hebben twee panelgesprekken plaatsgevonden. Het eerste panelgesprek is gevoerd met beleidsmakers van zorg- en welzijnsorganisaties, Woonkwartier en vertegenwoordigers van adviesraden (seniorenraad, gehandicaptenplatform en Wmo-raad). Het tweede panelgesprek bestond uit mensen die vanuit hun dagelijkse praktijk zien hoe ouderen in Halderberge zich redden op het moment dat zij zelfstandig wonen en welke randvoorwaarden daarin belangrijk zijn (zowel qua woning als fysieke en sociale woonomgeving) om dit mogelijk te maken. In bijlage 3 is de samenstelling van de panels weergegeven.

In de panelgesprekken hebben de deelnemers aan kunnen geven welke aspecten volgens hen van belang zijn voor het langer zelfstandig wonen voor ouderen in Halderberge. Belangrijk daarbij was ook om lokale accenten te zetten (zitten er verschillen tussen de verschillende kernen van de gemeente, zowel als het gaat om welke randvoorwaarden nodig zijn in de kernen als hoe de gemeente en andere partijen dit kunnen bereiken?). De bevindingen zijn opgenomen in Hoofdstuk 4 "Normenkader".

Daarnaast is er in de gesprekken ook gevraagd naar de ervaringen van de partijen op het vlak van de samenwerking met de gemeente om het beleid vorm te geven (en invulling te geven aan de uitvoering van beleid). Deze bevindingen zijn opgenomen in hoofdstuk 5 "Het beleid getoetst".

Interviews met beleidsmedewerkers en wethouders

Op basis van de bureaustudie en de panelgesprekken is een eerste analyse van het beleid rond het langer zelfstandig wonen opgesteld. Vervolgens zijn interviews gehouden met:

- Wethouder Wierinckx (Wonen) en mevr. J. Zollner (beleidsmedewerker Wonen)
- Wethouder Paantjens (Welzijn en zorg)

In deze gesprekken zijn vragen die voortkwamen uit de eerste analyse gesteld en door de wethouders en beleidsmedewerker van antwoorden voorzien. Tot slot is er nog een telefonisch interview gehouden met Janneke van Riel (Programmamanager Decentralisaties).

Schriftelijke vragen aan beleidsmedewerkers

Verder zijn er naar aanleiding van alle onderzoekstappen nog enkele schriftelijke vragen gesteld aan de beleidsmedewerkers wonen en zorg van de gemeente. In deze vragen zijn de laatste leemtes / onduidelijkheden voortkomend uit de analyse gesteld. Na aanlevering van de antwoorden vanuit de gemeente is de Nota van Bevindingen opgesteld.

Ambtelijk wederhoor

De resultaten van het bovenstaande zijn verwerkt in een rapportage die is voorgelegd aan de gemeente voor het ambtelijk wederhoor (zie ook par. 1.4). Het ambtelijk commentaar is vervolgens in de voorliggende rapportage verwerkt.

Conceptrapportage, toelichting op conclusies en aanbevelingen

Op basis van het toekomstgericht normenkader en de feitelijke bevindingen zijn de conclusies en aanbevelingen geformuleerd. Met het oog op de mogelijke doorwerking daarvan op de Woonvisie is de organisatie bij wijze van "warme overdracht" in de gelegenheid gesteld om verhelderingsvragen bij de conclusies en aanbevelingen te stellen.

Begripsbepaling

Ouderen

Er is voor gekozen om in het onderzoek geen eenduidige definitie van het begrip "ouderen" op te nemen. De groep "ouderen" is daarvoor te divers. In statistische onderzoeken worden veelal de leeftijdsgroepen 55+, 65+ en 75+ in de analyses betrokken.

Belangrijker dan de leeftijd is de mate waarin inwoners geconfronteerd worden met beperkingen. Het algemene beeld is wel dat naarmate de leeftijd toeneemt ook een toenemend deel van de inwoners met beperkingen wordt geconfronteerd, zodat het inzicht in de verwachte ontwikkeling van leeftijdscohorten een bruikbaar inzicht geeft in de te verwachten ontwikkeling van de behoefte aan de benodigde voorzieningen op het gebied van wonen, zorg en fysieke en sociale omgeving.

Beperkingen

Tot 2015 werden op basis van indicatiestelling per individuele inwoner de beperkingen c.q. de daarmee samenhangende noodzaak tot zorg uitgedrukt in zogenoemde zorgzwaartepakketten. De extramuralisering heeft er toe geleid dat opname in een verpleeghuis thans alleen nog mogelijk is voor inwoners met een zorgzwaartepakket 5 of hoger mogelijk. De indicaties voor zorgzwaartepakketten 1 t/m 4 zijn met de invoering van de nieuwe WMO in juridische zin komen te vervallen.

Het onderscheid wordt in dit onderzoek nog wel gehanteerd omdat het in beleidsmatig opzicht een bruikbaar inzicht biedt in de samenstelling van de groep inwoners met een lichtere zorgvraag die niet meer in aanmerking komt voor intramurale huisvesting. Zoals uit het onderstaande overzicht blijkt is er een grote diversiteit in de aard van de beperkingen:

Overzicht zorgzwaartepakketten 1 t/m 4

ZZP 1 : verminderd sociaal redzaam,

ZZP 2a : beginnende psychogeriatrische problematiek

- ZZP 2b : verzorging bij somatiek
- ZZP 3 : intensieve verzorging bij somatiek
- ZZP 4a : matige psychogeriatrische problematiek
- ZZP 4b : ernstige zintuiglijke beperkingen in combinatie met fysieke beperkingen
- ZZP 4c : psychiatrische problematiek in combinatie met fysieke beperkingen.

De diversiteit in beperkingen heeft ook gevolgen voor de randvoorwaarden waaraan dient te worden voldaan om zo lang en goed mogelijk zelfstandig te kunnen blijven wonen. In paragraaf 2.2. is een samenvatting opgenomen van een in 2014 door Rigo uitgevoerd onderzoek²⁰ naar de belangrijkste randvoorwaarden per zorgzwaarte (van 1 tot 4) uitgesplitst naar woning, woonomgeving en verdere ondersteuning.

Woonvormen

In aansluiting op de begripsbepaling bij de bevolkings- en woningbehoefteprognose van de Provincie Noord-Brabant wordt bij het onderzoek onderscheid gemaakt naar:

- Beschermd wonen²¹
Het 'beschermd wonen' omvat de woon- en verblijfsvormen met 24-uurs nabije zorg. Dit betekent dat de zorg permanent aanwezig is. Veelal gaat het om vormen van niet-zelfstandig wonen in intramurale instellingen (ZZP 5-8). Ook verschillende kleinschalige vormen van groepswonen – veelal in niet-zelfstandige wooneenheden – vallen onder het beschermd wonen. Kleinschalige woonprojecten voor dementerende ouderen zijn voorbeelden hiervan. De 'overige intramurale plaatsen' (ZZP 9-10), waartoe bijvoorbeeld revalidatiecentra en hospices behoren, zijn eveneens tot het beschermd wonen gerekend.
- Beschut wonen
Tot het 'beschut wonen' worden gerekend de plaatsen in intramurale instellingen - veelal verzorgingshuisplaatsen - ten behoeve van personen met een ZZP- indicatie 1-4. Als gevolg van 'extramuralisering' wordt uitgegaan van een afname van de vraag naar beschut wonen.
- Verzorgd wonen
Het 'verzorgd wonen' heeft betrekking op de situatie, waarbij een huishouden in een (ouderen)woning gebruik kan maken van de verpleging of verzorging vanuit een nabijgelegen zorgsteunpunt ('zorg op afroep').
- Geschikt wonen
Tot het 'geschikt wonen' behoren zelfstandige woningen, waarvan diverse kenmerken maken dat ze meer geschikt zijn voor ouderen en mensen met beperkingen dan gebruikelijke woningen. Hierbij gaat het om de als zodanig aan te duiden ouderenwoningen, waarbij de woningen ook onderdeel uit kunnen maken van een complex met extra diensten, zoals maaltijdverzorging, gemeenschappelijke recreatieruimte etc. ('wonen met diensten'). Ook de (ingrijpend) aangepaste woningen en de (overige) nultredenwoningen vallen onder het geschikt wonen.

²⁰ Randvoorwaarden voor extramuraal wonen bij ZZP's VV 01 t/m 04, RIGO 2014.

²¹ De Wet Langdurige Zorg kent ook "Beschermd Wonen". Daarbij gaat het echter om een onzelfstandige woonvorm gericht op mensen met psychische of psychosociale problemen. Deze definitie wijkt dus af van de definitie van de Provincie Noord-Brabant.

Bijlage 2. Ervaringen en suggesties panelgesprekken

In de gemeente hebben twee panelgesprekken plaatsgevonden. In deze gesprekken is het normenkader voor het langer zelfstandig wonen verkend. Wat zijn randvoorwaarden in Halderberge voor senioren om zolang mogelijk zelfstandig te kunnen blijven wonen? Daarnaast is informatie opgehaald met betrekking tot de belangrijkste aandachtspunten voor het gemeentelijk beleid op dit vlak en de wijze van samenwerking tussen de verschillende partijen.

Aan het gesprek is (zie bijlage 5) deelgenomen door een groot aantal deelnemers die vanuit verschillende rollen hun ervaringen en suggesties met betrekking tot de huisvesting van ouderen hebben ingebracht. Met het oog op de verschillende perspectieven en belangen is in de gesprekken niet gestreefd naar het formuleren van gezamenlijk gedragen standpunten. De aard van panelgesprekken is altijd zodanig dat allerlei opmerkingen gemaakt kunnen worden, maar dat niet alle opmerkingen relevant hoeven te zijn in het licht van de onderzoeksvraagstelling.

De hieronder beschreven ervaringen en suggesties zijn aan te merken als een bloemlezing van hetgeen tot dit onderwerp bij betrokkenen wordt ervaren c.q. op welke punten men behoefte tot verbetering voelt. Het betreft uiteraard dan ook geen limitatieve opsomming.

Woningvoorraad

Praktijkpanel

Mantelzorgwoningen

- Mantelzorgwoningen realiseren zou makkelijker gemaakt moeten worden.
- Met name t.a.v. indicatiestelling voor mantelzorg zijn huisartsen een belangrijke speler. Zij moeten daarvoor namelijk een indicatie geven.
- Zijn er objectieve wettelijke kaders voor mantelzorg is de vraag? Daarmee wordt het voor de beoordeelaars als wijkverpleegster of huisarts makkelijker om dit te toetsen en duidelijke lijn te volgen bij het afgeven van een indicatie voor mantelzorg.
- Er is een verschil tussen mantelzorg bieden en sociale controle in de wijk. De sociale controle is juist in West Brabant goed op orde, men bekommert zich nog om elkaar en signaleert als er iemand langere tijd niet aanwezig of gezien is. Het bieden van mantelzorg is vaak een vraag aan kinderen en directe naaste van degene die mantelzorg nodig heeft. Dit legt een veel zwaardere belasting op personen.
- Het is niet duidelijk hoe groot de groep is die mantelzorg nodig heeft en het is onduidelijk of men wel om mantelzorg vraagt.
- Het recht op huishoudelijke hulp en mantelzorg staat op gespannen voet met elkaar. Dit vraagt om aandacht. Men verliest bestaande huishoudelijke ondersteuning als er mantelzorg in huis komt, terwijl de mantelzorger eigenlijk voor andere taken ingezet wil worden en dus de huishoudelijke ondersteuning noodzakelijk blijft. Valt dit weg dan wordt de mantelzorger nog zwaarder belast en is het vaak een reden om geen mantelzorg te vragen.
- Waardering voor de mantelzorger is belangrijk. Koester de mantelzorger en niet alleen d.m.v. jaarlijks presentje. Het goed afstemmen van taken voor mantelzorger en WMO inzet kan het langer zelfstandig blijven wonen vergemakkelijken.
- Er zit een druk op de woningmarkt, grote behoefte aan levensloopgeschikte woningen, met aandacht voor tweede leven (als de woning doorverkocht moet worden omdat de zorgbehoevende verhuist of overlijdt). Bestaand vastgoed moet goed onderhouden

blijven om goed verkoopbaar te blijven voor met name kopers uit de omgeving. Senioren willen niet huren vanuit eigendomssituatie, vinden vaak duur en krijgen te weinig m² er voor terug. De bank en makelaar geven aan dat er gemiddeld genomen nog voldoende vraag is naar vrijkomende woningen van senioren. Daarmee is het financieel vaak mogelijk om van de overwaarde van de verkoop een levensloopgeschikte woning te huren.

Fysieke omgeving

Beleidspanel

- De nabijheid van een ontmoetingspunt (waar activiteiten georganiseerd worden en ouderen elkaar kunnen treffen). Dit is een belangrijk middel om vereenzaming en depressies tegen te gaan. Elk dorp zou over een dergelijk trefpunt moeten beschikken. Een supermarkt is daarvoor een mogelijkheid, maar andere ruimten zijn ook mogelijk.
- Aanwezigheid van voldoende haal- en brengdiensten. Deze voorziening is nu al actief (plusbus).

Praktijkpanel

- De inrichting en het onderhoud van de openbare ruimten is van belang voor de fysieke leefomgeving. Aandacht voor opstel plaatsen van kliko's die vaak hinderlijk in de weg staan voor mensen met rollators of rolstoel waardoor onnodig vaak stoep op of af gegaan dient te worden. Parkeerbeleid en handhaving zijn van belang om te zorgen dat stoepen en op en afritten niet geblokkeerd worden door auto's is ook een veel gehoorde klacht van ouderen. Groen onderhoud is in dit kader ook belangrijk, het kan het overzicht belemmeren, maar goed onderhouden openbare ruimte nodigt ook uit zelf het netjes te houden.
- De "plusbus" draagt in belangrijke mate bij aan de behoefte aan vervoer ook de deeltaxi is aanvullend van belang. De plusbus wordt vooral ingezet voor het vervoer naar activiteiten en is niet altijd beschikbaar voor individuele ritten, de deeltaxi brengt mensen vaak gecombineerd met andere naar ziekenhuis of andere plekken als individuele voorziening. Aandachtspunt is wel dat het niet alleen om het vervoer gaat, maar ook hulp bij jas aan en uit doen en mensen begeleiden naar de taxi en huis, van belang is omdat zij dat vaak niet zelfstandig meer kunnen, of het duurt erg lang waardoor de oudere zich bezwaart voelt en niet meer gebruik maakt van de voorziening.

Sociale woonomgeving

Beleidspanel

- De aanwezigheid van een mantelzorger, met sterke voorkeur uit de eigen familie (West-Brabanders zijn niet geneigd om hulp te vragen aan omwonenden die zij minder goed kennen; geslotenheid is onderdeel van de lokale cultuur). Als de mantelzorger wegvalt / niet aanwezig is, verhuist men liever naar een plek met (professionele) zorgvoorzieningen nabij (zoals Oud Gastel en Hoeven).
- In het verlengde hiervan is de aanwezigheid van huishoudelijke hulp van belang voor het langer zelfstandig kunnen wonen. De eigen bijdrage hieraan moet beperkt zijn. Veel ouderen gaan zorg mijden als de eigen bijdrage te hoog is. Met als gevolg dat hen eerder iets overkomt, waardoor men vervroegd al naar een intramurale woonvorm moet verhuizen.

- Veiligheidsgevoel en lichte vorm van toezicht voor mensen met een lichte zorgvraag (lage ZZP's)
- Goede preventie maatregelen ter voorkoming inbraak/insluiping d.m.v. videofoons en toegangsbewaking via camera etc.
- Goed signalerend orgaan (men weet wat er speelt. Met welke ouderen gaat het goed? Met welke ouderen niet? En van welke ouderen weten we weinig tot niets?).
- Goede ondersteuning van mantelzorgers. Halderberge kent een relatief groot aantal mantelzorgers, maar een groot deel van hen is zelf al wat ouder en ook zwaar belast met het uitvoeren van deze ondersteuning.

Praktijkpanel

- Goed aanspreekpunt voor de zorgvrager is van belang. De sociale wijkteams functioneren goed. In de sessie met beleidsmakers werd juist aangegeven dat het sociale wijkteam nog onvoldoende functioneerde. De wijkteams gaan op huisbezoek bij de ouderen in de wijk, d.m.v. keukentafelgesprek vindt vraag verduidelijking plaats en wordt gekeken welke ondersteuning er nodig is om het langer zelfstandig wonen mogelijk te maken.
- Er zijn nu twee personen als RIA (regieassistent) actief die het gezicht van het sociaal wijkteam vormen. Mensen weten wie de RIA is en via lokale publicaties wordt hier ook veel aandacht aan gegeven.
- Het wijkteam is daarvoor een goed signalerend orgaan (men weet wat er speelt. Met welke ouderen gaat het goed? Met welke ouderen niet? En van welke ouderen weten we weinig tot niets. De wijkteams moeten goed bereikbaar zijn en er door middel van publiciteit in media veel aan introductie van de wijkteams gedaan. Suggestie is om een A4 formaat kaart te maken met belangrijke telefoonnummers erop waar de ouderen snel hulp kunnen vinden en oproepen.
- Ontmoetingspunten in de kernen zijn belangrijk maar er moet wel vraag naar zijn. Er is nu een kleine groep in Bosschenhoofd die er gebruik van maakt.
- De groep ouderen verandert ook. De toekomstige oudere is mondiger en red zich meer dan de vooroorlogse generatie.
- We hebben te maken met een overgangsfase in denken, vanuit de verzorgingsstaat gedachten dat alles voor je geregeld wordt, naar participatiemaatschappij waarin eigenkracht en meedoen centraal staat, dit kost ook tijd.
- De lokale bank kan het organiseren van sociale activiteiten door lokale partijen ondersteunen, maar staat daar niet meer voor aan de lat, ze nemen niet zelf meer initiatief door financiële crisis is dit onder druk komen te staan.
- Als voorbeeld wordt genoemd woonloket Ettenleur, vanuit commercie middelen genereren. Delen van kennis is belangrijk, hier ligt een belangrijke taak/rol voor de gemeente weggelegd.
- Wijkteam; partijen moeten elkaar versterken, het dient onafhankelijk te gebeuren zonder dat er concurrentievervalsing of belangenverstremming op kan treden en moet laagdrempelig zijn om te benaderen. De Gemeente is gehouden aan aanbestedingsregels. Belangrijk is dat wijkteam goed bereikbaar is, goede contacten zijn met aanbieders en zorgvuldige afhandeling.

Aandachtspunten voor gemeentelijk beleid

Beleidspanel

- Verschillen per dorp
- Woonkwartier ziet dat haar oudere huurders in de kleinere kernen van de gemeente minder snel doorstromen naar een aangepaste woning dan huurders in Oudenbosch.

Dit komt door het verschil in de samenstelling van de woningvoorraad. In de kleinere kernen (Stampersgat, Bosschenhoofd, Hoeven) bestaat het huuraanbod uit grotendeels grote, grondgebonden woningen. In Oudenbosch (en mindere mate Oud Gastel) zijn de huurwoningen aanzienlijk kleiner. Ouderen in de kleine kernen zijn daardoor meer gehecht aan hun woning en woonomgeving en willen dit niet opgeven voor een kleinere woning, waar men dan vaak ook nog meer voor zou moeten betalen. Dit is zeker het geval doordat als ouderen in de kleine kernen gebruik maken van een traplift voorziening.

- Het aantal mantelzorgers (met name vanuit de familie en directe omgeving) is in Halderberge hoger dan gemiddeld in de regio. Met name in de kleine kernen van de gemeente is ligt het aandeel mantelzorgers hoog. Dat geldt ook voor de sociale cohesie in het algemeen. Er wordt in de kleinere kernen goed op elkaar gelet en gezorgd.
- Voor ouderen uit de kleinere kernen is Oudenbosch (ondanks het grote aantal voorzieningen) niet de eerste voorkeur als men moet verhuizen omdat men iets langer zelfstandig kan blijven wonen in de eigen kern.

Opgave vergroten aantal levensloopgeschikte woningen

- De seniorenraad en Wmo platform geven aan dat de cijfers uitwijzen dat er meer levensloopgeschikte woningen gebouwd moeten worden. Er is namelijk een groot tekort in Halderberge. Feit is wel dat gezien de beperkte nieuwbouwruiimte, deze opgave niet geheel via nieuwbouw gerealiseerd kan worden. Er zal ook ingezet moeten worden op het aanpassen van de bestaande woningvoorraad.
- De noodzaak om voldoende levensloopgeschikte woningen te creëren wordt de komende jaren steeds belangrijker. De groep 75-plussers zal vanaf nu sterk toenemen (dubbele vergrijzing), zo is te zien aan de demografische prognoses.

Levensloopgeschikte huur

- Bij de corporatiesector loopt men daar tegen het probleem aan dat het aanpassen van de bestaande voorraad op gespannen voet kan komen te staan met het betaalbaar houden van de voorraad. Kun je wel blijven voldoen aan het passend toewijzen?
- Doordat niet iedereen in aanmerking komt voor een levensloopgeschikte sociale huurwoning, is er behoefte aan levensloopgeschikte huur in de vrije sector. Dit is in eerste instantie een taak van de particuliere beleggers. Pas als zij dat niet oppakken, komt de corporatie in beeld.
- Het aantal ouderen dat bij de corporatie staat ingeschreven voor een huurwoning is beperkt. Het eigenwoningbezit in Halderberge is zeer hoog (70%). De corporatie geeft aan dat een deel van de eigenwoningbezitters hierdoor niet in aanmerking komt voor een sociale huurwoning (eigen vermogen telt hierin mee).

Levensloopgeschikte koop

- In de particuliere voorraad blijft het lastig om eigenaar-bewoners in beweging te brengen om hun eigen woning aan te passen. Veel mensen willen daar niet nu al over nadenken (zeker de West-Brabander niet, zit niet in zijn aard. Maakt zijn eigen beslissingen). Cruciaal is: hoe kunnen we deze mentaliteit beïnvloeden om mensen toch te stimuleren om hierover na te denken?
- Probleem is ook dat veel oudere woningbezitters eerst nog een ruime grondgebonden koopwoning moeten verkopen (vaak met groot woonoppervlak en grote kavel). Deze woningen zijn gezien hun hoge vraagprijs en het onderhoudsniveau (wat bovendien niet altijd bijgehouden is) niet makkelijk te verkopen.
- Er zal een duidelijke strategie bepaald moeten worden voor dit probleem. Eigenaar-bewoners bewustmaken van het feit dat men oog moet hebben voor het duurzaam

onderhouden van de woning (in combinatie met het bieden van een realistische prijs) of inzetten op het levensloopgeschikt maken van deze grote woningen

- In het woonvisietraject is wel besproken om de Blijverslening te introduceren als financiële instrument (lening) zodat oudere woningbezitters (waarvan het eigen vermogen vooral in de stenen zit) toch hun woning kunnen aanpassen.

Invloed fusie Woonkwartier op beleid langer zelfstandig wonen

- Woonkwartier is in 2016 ontstaan uit de fusie van Bernardus Wonen, Woningstichting Dinteloord en Brabantse Waard. De nieuwe corporatie heeft aangegeven alle afspraken uit bestaande beleidsplannen en prestatieafspraken na te komen. De fusie leidt daarmee niet tot een wijziging in de beleidskoers m.b.t. het langer zelfstandig wonen. De beleidsvisies van de drie corporaties lijken redelijk op elkaar. Wel is er een verschil in kwaliteitsniveau van het woningbestand. Dit moet nog geharmoniseerd worden.

Terughoudendheid over gebruik bezorgdiensten

- Internetwinkelen en bezorgdiensten kunnen het ontbreken van fysiek nabijgelegen voorzieningen ondervangen. De huidige generatie ouderen is nog terughoudend over het gebruik van deze diensten. Deels doordat men niet gewend is om internet te gebruiken om producten of diensten te bestellen, deels omdat ouderen zich niet prettig voelen bij het idee dat onbekenden aan hun huis komen om producten te bezorgen (angst voor inbraak).

Flexibel vastgoed bij verzorgingshuiscapaciteit

- Groenhuysen heeft een grote verzorgingshuiscapaciteit in de gemeente Halderberge. Om te voorkomen dat deze woningen niet meer gebruikt kunnen worden (want lage ZZP's komen hiervoor niet meer in aanmerking) is men het concept 'zorgeloos wonen' gestart. Het zijn zelfstandige woningen waarbij wonen en zorg gescheiden zijn, maar waarbij de bewoner wel zorg kan inkopen. Met name de veiligheid en het extra toezicht speelt ouderen aan. Deze verzorgingshuiscapaciteit wordt nu deels intramuraal, deels extramuraal ingezet, waardoor de bezettingsgraad nog steeds goed is.

Afbouw intramurale capaciteit GGZ is probleem

- GGZ moet een derde van haar intramurale capaciteit afbouwen voor 2020. In januari 2016 heeft GGZ samen met de gemeente en andere zorgpartijen gekeken naar de mogelijkheden om deze bewoners (in totaal 500 bewoners) op een andere plek binnen de gemeente extramuraal te kunnen laten wonen. Dit valt tot nu toe niet mee. Verzorgingshuizen zijn hiervoor doorgaans niet geschikt gezien de gedragsproblematiek van deze cliënten.
- Het probleem van de bezettingsgraad van verpleeghuizen is volgens de seniorenraad tijdens de woonateliërs niet ter sprake gekomen. Er moet volgens hen meer inzicht komen in de verwachte vraag naar intramurale capaciteit om hierop in te kunnen spelen.

Belemmerende regels mantelzorgwoningen

- Om in aanmerking te komen voor een mantelzorgwoning moet er ondertekende verklaring van de huisarts of wijkverpleegkundige voorhanden zijn. Het duurt doorgaans lang voordat er een ondertekende verklaring is (moet getoetst worden aan zeer veel regels). Een gestructureerd eenduidig toetsingsinstrument moet geïntroduceerd/ ontwikkeld worden, waarbij ook de sociale component mee gewogen moet worden. Hier zou kritisch gekeken moeten worden of al deze "wettelijke" regels nodig zijn voor het beoordelen of iemand in aanmerking komt voor een mantelzorg-

woning. De regie hiervoor zou bij de gemeente moeten liggen in samenspraak met wijkverpleging en huisartsen.

Samenwerking

Beleidspanel

- De zorg- en welzijnspartijen en belangenorganisaties zijn zeer tevreden over de wijze waarop ze betrokken zijn geweest in het traject rondom de nieuwe Woonvisie. Tijdens de woonateliërs heeft men input voor de nieuwe Woonvisie kunnen geven. Wel is het met name voor de seniorenraad en Wmo raad de vraag in welke mate er iets is gedaan met hun input. Het is nog niet duidelijk welke aanbevelingen worden overgenomen in de nieuwe Woonvisie.
- Het onderzoek dat ten grondslag dat medio 2015 is uitgevoerd en als basis dient voor de nieuwe Woonvisie is volgens de seniorenraad en Wmo-raad te mager. Het onderzoek is gebaseerd op een bureaustudie. Er is geen enquête uitgezet om de mening van de inwoners te ondervragen. Dat is volgens hen een gemis. Door andere organisaties wordt dit niet als een probleem gezien. Gezien de vele wijzigingen in het Rijksbeleid is een bureaustudie op basis van feitelijke gegevens wellicht beter dan een enquête-onderzoek.
- De gemeente zou meer de regiefunctie kunnen oppakken om te bepalen aan welke vormen van wonen met zorg de komende jaren behoefte is in Halderberge. Het huidige aanbod is ook nog niet in beeld. Dat moet je als gemeente scherp hebben om te kunnen bepalen voor welke woonvormen aanvullend nog ruimte is in Halderberge (aan welke initiatieven wil je medewerking verlenen aan waaraan niet?).
- Momenteel is het beleid van de gemeente dat men kleinschalige initiatieven op het vlak van wonen met zorg wil stimuleren en hieraan medewerking wil verlenen. Naast het ontbreken van een duidelijke visie (waaraan wel en niet medewerking verlenen), vinden initiatiefnemers ook dat de gemeente meer drempels kan wegnemen om initiatieven van de grond te laten komen (besluitvorming duurt erg lang).
- De gemeente moet meer het initiatief nemen om de wijkteams goed te laten functioneren. Het concept is in de basis goed, maar er is nog te weinig structuur om de wijkteams goed op te zetten (op welke wijze kunnen ze functioneren? Hoe krijg je alle deelnemers in het wijkteam?). Hier ligt een taak van de gemeente om partijen bij elkaar te brengen.
 - Wijkagent
 - Wijkverpleegkundige
 - Huisarts
 - Maken van een sociale kaart (wat is er aanwezig in het dorp?)
- Gemeente moet meer doen om tot een structureel, integraal overleg wonen en zorg te komen. Dat betekent dat alle partijen: zorg, welzijn, belangenorganisaties, wonen (ook de corporatie) bij elkaar aan tafel moeten zitten.

Praktijkpanel

- De zorg- en welzijnspartijen en belangenorganisaties zijn zeer tevreden over de wijze waarop samengewerkt wordt met de gemeente. Er zijn goede contacten en over de afhandeling van vragen is men ook tevreden.

Verwerking in de rapportage

In de rapportage komen de bevindingen uit de panelgesprekken aan de orde in:

- hoofdstuk 3 (waar het bevindingen betreft m.b.t. het gevoerde beleid in de voorafgaande periode)
- hoofdstuk 4 (waar het gaat om verfijningen in het normenkader)
- hoofdstuk 5 (de toets op het beleid).

Daarbij wordt opgemerkt dat niet alle hiervoor genoemde aandachtspunten in de rapportage zijn opgenomen. Zoals uit de hiervoor genoemde aandachtspunten blijkt is de uiteindelijke kwaliteit van het wonen de resultante van een groot aantal factoren. Naast zaken als de woning zelf, de directe omgeving, de toegang tot voorzieningen en de (mantel)zorg spelen ook andere aspecten spelen een rol. Zo is in de gesprekken onder meer ook gewezen op het belang van (het gevoel van) veiligheid en de beschikbaarheid van goede busverbindingen. Dit zijn echter niet zozeer aspecten van het beleid t.a.v. de huisvesting van ouderen, maar aspecten van algemeen beleid die ook van belang zijn voor ouderen, zodat deze buiten de primaire scope van dit onderzoek vallen.

Bijlage 3. Aandachtspunten gemeenteraad

Aandachtspunten geformuleerd in de bijeenkomst met het Presidium van de gemeente Halderberge en de Rekenkamer West Brabant op 6 januari 2016.

In de bijeenkomst zijn de volgende aandachtspunten aangegeven, die wij op basis van ons onderzoek elk van een antwoord hebben voorzien:

Vraag 1. Welk beleid is er reeds geformuleerd in Halderberge?

Antwoord. De gemeente heeft het beleid rond het langer zelfstandig wonen van ouderen in meerdere beleidsdocumenten vastgelegd. De basis (het wonen) is vastgelegd in de Woonvisie 2010. Een nieuwe woonvisie is thans in voorbereiding. Daarnaast is het beleid rond de bijbehorende zorg en ondersteuning vastgelegd in het Wmo beleidsplan 2015-2017. Voor beide stukken vormen de contouren uit het Masterplan wonen-welzijn-zorg (uit 2005) nog steeds belangrijke input. Daarnaast beschikt de gemeente over een Plan van aanpak Ouderenbeleid. Dit is een meer uitvoeringsgericht document dat (deels) een plek heeft gekregen in het Wmo-beleidsplan.

In de hoofdstukken 4, 5 en 6 wordt nader ingegaan op het reeds geformuleerde beleid rond langer zelfstandig wonen in Halderberge.

Vraag 2. Waar moeten we naartoe, waar willen we zijn over 40 jaar?

Antwoord. Het gemeentelijke beleid gaat tot hoogstens het jaar 2020. De woningmarktanalyse van gemeente en provincie strekken zich over een langere periode, maximaal tot 2040. Daarin is te zien dat de vergrijzingspiek (het grootste aantal ouderen) rond 2035 zal zijn. De huidige trends laten zien dat deze groei vooral betekent dat er de komende jaren voldoende bestaande (veelal particuliere) woningen levensloopgeschikt gemaakt moeten worden om het langer zelfstandig wonen te kunnen faciliteren. Er is echter geen doorrekening gemaakt voor de mate waarin dit in het geval van de gemeente Halderberge zou moeten gebeuren. Bovendien is het zeer de vraag of de huidige woonwensen en beleidskaders (zowel lokaal, regionaal als landelijk) dusdanig hetzelfde blijven dat nu al een visie voor de komende 25 jaar ontwikkeld kan worden.

Vraag 3. Wat heeft de invoering van de WMO etc. voor gevolgen inzake de huisvesting ouderen?

Antwoord. Door de Wmo zijn de financieringsstromen rond wonen en zorg van elkaar gescheiden. Dit betekent dat mensen hun zorg/ondersteuning en de woning apart van moeten regelen. Dit heeft vooral consequenties voor ouderen met een lichte zorgvraag. Zij komen niet meer in aanmerking voor een intramurale woonvorm (verzorgings- / verpleeghuis) en zullen langer zelfstandig blijven wonen. De gemeente heeft in haar Wmo beleidsplan 2015-2017 haar beleid rondom de zorg- en ondersteuning van deze doelgroep geformuleerd. In de Woonvisie wordt ingegaan op de benodigde opgave op het vlak van de woningvoorraad.

Vraag 4. Heeft de fusie van corporaties effect op het beleid (is dit veranderd) en de prestatieafspraken?

Antwoord. Woonkwartier heeft in het panelgesprek aangegeven dat de afspraken die gemaakt zijn in de periode voor de fusie ongewijzigd zijn gebleven. Daarnaast komen de financiële fusievoordelen ten goede aan het beleid in het werkgebied.

Vraag 5. Wat vindt de doelgroep (lees ouderen) zelf, welke behoefte heeft men? Willen ouderen wel thuis blijven wonen?

Antwoord. Ter voorbereiding op de nieuwe Woonvisie zijn er diverse woonateliërs gehouden waarin gesproken is met zowel adviesraden als makelaars / ontwikkelaars over de woningbehoefte van ouderen. Ouderen gaven daarin aan het liefst in een grondgebonden nultredenwoning met een tuin te wonen, bij voorkeur in de kern waar zij nu al wonen. Anderzijds geven makelaars / ontwikkelaars aan dat ouderen een zeer kritische doelgroep vormen als het gaat om een verhuizing naar nultredenwoning. Bovendien kan de vraag zeer sterk verschillen per locatie (nieuwbouw dat in het ene dorp zeer succesvol is gebleken, kan totaal mislukken in de naastgelegen kern). Zij gaan daarom niet snel tot een verhuizing over. Voor de gemeente is dit de reden om bij nieuwbouw uit te gaan van een maatwerkbenadering, waarbij op locatieniveau de haalbaarheid (en daarmee ook de interesse vanuit de markt) onderzocht moet worden. Voor haar woningmarktanalyse ten behoeve van de nieuwe Woonvisie heeft de gemeente daarom ook geen enquête-onderzoek uitgevoerd.

Vraag 6. Raadpleeg ook de KBO en WMO-werkgroep, zij kunnen duidelijk aangeven welke vraag er speelt onder de ouderen.

Antwoord. In de gemeente zijn vier KBO-afdelingen (Hoeven, Oud Gastel, Oudenbosch en Stampersgat) die deelnemen in het bestuur van de Kring SOHalderberge. Via deze weg zijn zij vertegenwoordigd in de Seniorenraad. Naast de seniorenraad hebben o.a. ook het gehandicaptenplatform en de Wmo-raad deelgenomen aan het beleidsmakers-panel. De resultaten daarvan zijn in de rapportage verwerkt.

Vraag 7. Stichting Groenhuysen is ook een serieuze gesprekspartner.

Antwoord. Groenhuysen heeft deelgenomen aan het beleidsmakerspanel.

Vraag 8. Wordt er gestuurd op particuliere koop, dan wel huur? Is er een beweging in de bewustwording onder de bewoners m.b.t. uitgangspunt om zo lang mogelijk zelfstandig te blijven wonen. Wat is hiervoor nodig?

Antwoord. Hierin wordt in de concept-Woonvisie Halderberge 2016-2020 stilgestaan. In de voorliggende rapportage is dit samenvattend opgenomen (paragraaf 6.2).

Vraag 9. Onderzoek de vraag ook in brede zin, in relatie met o.a. zorg, welzijn en veiligheid.

Antwoord. In het onderzoek naar het gemeentelijk beleid rond het langer zelfstandig wonen is naast de huisvestingscomponent ook gekeken naar de randvoorwaarden op het vlak van de fysieke- en sociale woonomgeving. Op aantal aspecten hiervan heeft de gemeente beleid geformuleerd (bijvoorbeeld de Nota Sociaal Domein en het Wmo-beleidsplan). Echter, de gemeente heeft recentelijk geen woonwensenonderzoek uitgevoerd naar de behoefte aan zorg, welzijn of veiligheid. Wel is de behoefte in globale zin geïnventariseerd in de woonateliërs als input voor de nieuwe Woonvisie. Hieruit komt naar voren dat mensen behoefte hebben aan een zelfstandige woonvorm met toch enige vorm van zorg en ondersteuning op korte afstand in een veilige woonomgeving. Een concept als 'zorgeloos wonen' van Groenhuysen speelt hierop in.

Vraag 10. Breng de proceskant in beeld en voldoet de functie van de wijkteams in deze? Maken ouderen daar gebruik van?

Antwoord. Op dit moment voert de gemeente een evaluatie uit naar de werking van de wijkteams. Zowel uit de panelgesprekken als de eerste indrukken van de gemeente komt naar voren dat er verschillen zijn in hoeverre de wijkteams functioneren. Over het algemeen lijkt men wel tevreden over het functioneren van de wijkteams. Per inloop-spreekuur komen tussen de 1 en 10 vragen binnen over de Wmo. Het aantal vragen over de jeugdzorg zijn aanzienlijk beperkter.

Vraag 11. Is het voorzieningenniveau in de kernen wel voldoende?

Antwoord. Er is in het recente verleden geen onderzoek uitgevoerd naar het huidige en noodzakelijke voorzieningenaanbod in de kernen van Halderberge. Wel is duidelijk dat er een sterke kernbinding is in met name de kleinere kernen, terwijl het grootste voorzieningenaanbod zich in de hoofdkern Oudenbosch bevindt. Het is niet realistisch om elke kern een dergelijk voorzieningenniveau te creëren. Bovendien leiden tendensen als schaalvergroting, bevolkingskrimp en toename van internetdiensten eerder tot een afname van voorzieningen in de kleine kernen dan een toename.

De gemeente heeft geen algemeen beleidskader voor het benodigd voorzieningenniveau per kern, maar kiest voor een maatwerkbenadering als zich nieuwe kansen voordoen (Is er draagvlak voor in deze kern? Wat zijn kansen / risico's?).

Vraag 12. Welke nieuwe woonvormen kunnen een bijdrage leveren aan het langer zelfstandig wonen voor ouderen?

Antwoord. In paragraaf 2.4 is een overzicht gegeven van diverse nieuwe woonvormen die op dit moment verspreid in het land voorkomen op het vlak van het langer zelfstandig wonen.

Vraag 13. Is het beleid toekomstbestendig?

Antwoord. In hoofdstuk 6 gaan we nader in op het huidige beleid rond het langer zelfstandig wonen voor ouderen. Daarbij gaan we ook in op de toekomstbestendigheid van dit beleid en mogelijke aanvullingen.

Vraag 14. Separaat zijn diverse vragen gesteld over de evt. invoering van de Svn-Blijverslening.

Antwoord. Hierop wordt ingegaan in de concept-Woonvisie 2016-2020. In deze rapportage hebben wij daarnaar verwezen.

Bijlage 4. Geraadpleegde documenten

- Masterplan Wonen-welzijn-zorg, Gemeente Halderberge (2005) Prestatieafspraken 2009-2012, Bernardus Wonen, Gemeente Halderberge (2009)
- Woonvisie 2010: Diversiteit in kernkwaliteit (2010)
- Prestatieafspraken 2011 t/m 2012, gemeente Halderberge en Bernardus Wonen (2011)
- Beleidsplan Maatschappelijke Ondersteuning 2012-2015 "Eigen Kracht, De zelfredzaamheid van de burger" (2012)
- Verslag informatiepodium Scheiden wonen en zorg, Gemeente Halderberge (2012)
- Impressie woonberaad 18 april 2012, Bernardus Wonen (2012)
- Presentatie Senioren op de woningmarkt; wonen met zorg in Halderberge, gemeente Halderberge, Bernardus Wonen (2012)
- Informatiepodium Scheiden Wonen en Zorg: wat betekent dat voor Halderberge? Bernardus Wonen (2012)
- Prestatieafspraken 2012-2013, Bernardus Wonen, Gemeente Halderberge (2012)
- Sfeerimpressie themamiddag Van verzorgingsstaat naar participatiemaatschappij (2013)
- Publicatie over informatiepodium langer thuis in eigen huis, Halderbergse Bode (18 november 2013)
- Prestatieafspraken 2014-2015, Bernardus Wonen, Gemeente Halderberge (2014)
- Plan van Aanpak Ouderenbeleid, gemeente Halderberge (2014)
- Strategische koers en herinrichtingsplan SDW 2015-2017, SDW (2014)
- Uitnodiging inwoners informatiemarkt – langer thuis in eigen huis, gemeente Halderberge (18 november 2014)
- Voor ouderen van betekenis blijven in een veranderende omgeving, Beleidsplan 2014-2018, Stichting Groenhuysen (2014)
- Verslag bijeenkomst Platform wonen en zorg, gemeente Halderberge (2014)
- Werkafspraken sociaal domein Bernardus Wonen – Gemeente Halderberge (2015)
- Notitie stand van zaken woningbouwprogrammering 2012-2022 (2015)
- Beleidsplan Wmo Gemeente Halderberge 2015-2017 (2015)
- Woningmarktanalyse Halderberge, Bernardus Wonen en gemeente Halderberge (2015)
- Raadsbesluit Woningbouwprogramma 2015-2025, gemeente Halderberge (15 oktober 2015)
- Woningbouwprogramma 2015 tot 2025, gemeente Halderberge (2015)
- Woningbouwmonitor 2015, gemeente Halderberge (2015)
- Evaluatie plan van aanpak Ouderenbeleid, gemeente Halderberge (2015)
- Beleidsplan sociaal domein gemeente Halderberge 2015 t/m 2017, gemeente Halderberge (2015)
- Monitor Sociaal Domein, najaar 2015, gemeente Halderberge (2015)
- Bestuurlijke visie over de toekomst van de gemeente Halderberge (2015)
- Fusie-effectrapportage, Woningstichting Dinteloord, Bernardus wonen, Brabantse Waard (2015)
- Brief aan Roland Schorel betreffende Blijverslening, Gemeente Halderberge (2015)
- Brief aan gemeente Halderberge betreffende Blijverslening, Roland Schorel (2015)
- Brief aan gemeente Halderberge betreffende Gemeentelijk ouderenbeleid ondermaats art 38 vraag, mevr. Olsthoorn (5 december 2015)
- Brief aan mevr. Olsthoorn, antwoord op artikel 38 vragen naar aanleiding van onderzoek ANBO, gemeente Halderberge (8 januari 2016)
- Brief aan gemeente Halderberge betreffende Blijverslening, Roland Schorel (7 april 2016)

- Memo bijeenkomst gemeenteraad Woonvisie, gemeente Halderberge (2015)
- Regionale Agenda Wonen, Regionaal Ruimtelijk Overleg West-Brabant (2015)
- Memo bijeenkomst gemeenteraad 3 december, Jikke Zollner en Ilona Baeten (7 december 2015)
- Verslag Structureel overleg Gehandicapten Platform, gemeente Halderberge (26 januari 2016)
- Sfeerimpressie woonatelier wonen met zorg, gemeente Halderberge (2016)
- Verslag Woonatelier: wonen algemeen, gemeente Halderberge (18 januari 2016)
- Sfeerimpressie Woonatelier: sociale woningmarkt, gemeente Halderberge (26 januari 2016)
- Sfeerimpressie Woonatelier: wonen met zorg, gemeente Halderberge (1 februari 2016)
- Prestatieafspraken 2016, Bernardus Wonen, Gemeente Halderberge, HBV Bernardus Wonen (2016)
- Trends en ontwikkeling Woonvisie 2016, gemeente Halderberge (2016)
- Concept-Woonvisie 2016, gemeente Halderberge (2016)

Bijlage 5. Deelnemers panelgesprekken

Deelnemers panel beleidsmakers (19 mei 2016)

Joop Huisman (Seniorenraad), Jan Broos (Gehandicaptenplatform), Jan van der Leer en Cor Dijkmans (beiden Wmo-raad), Danique Poppelaars (Groenhuysen), Ronald van den Berge (Tomar Wonen), Marian Hoogerwaard (Surplus Welzijn), Anne Hart (Woonkwartier), Mireille Salden (GGZ WNB), Lisette de Jong (Rekenkamer West-Brabant), Pim Tiggeloven en Cor Verhaar (beiden Companen).

Deelnemers praktijkpanel (19 mei 2016)

Erica van Riessen (TWB thuiszorg), Ingrid van de Pol (Contour de Twern, mantelzorg), Lauman Geus (Rabobank), Niels Buckens (Wijk-regio makelaar), Jeske Bominaar (RIA DE Hoeven, gemeente Halderberge), Christian de Kriek (beleidsmedewerker zorg Halderberge), Ilona Baeten (beleidsmedewerkster Wonen, Halderberge), Lisette de Jong (lid rekenkamer West Brabant), Cor Verhaar (Companen).

Geïnterviewden

Wethouder Hans Wierickx (Wonen), Jikke Zollner, 7 juli 2016
Wethouder Jan Paantjens (Welzijn en zorg), 7 juli 2016
Ilona Baeten (Beleidsmedewerker Wonen), 21 juli 2016
Janneke van Riel (Programmamanager Decentralisaties), 22 juli 2016